

Demografske pojave i procesi na području Brodsko-posavske županije od 1857. do 2011. godine

Zarožinski, Stjepan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:844199>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Stjepan Zarožinski

**Demografske pojave i procesi na području Brodsko-
posavske županije od 1857. do 2011. godine**

Diplomski rad

Zagreb

2021.

Stjepan Zarožinski

**Demografske pojave i procesi na području Brodsko-
posavske županije od 1857. do 2011. godine**

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra edukacije geografije

Zagreb

2021.

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: nastavnički* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Ivana Zupanca

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Demografske pojave i procesi na području Brodsko-posavske županije od 1857. do 2011. godine

Stjepan Zarožinski

Izvadak: Struktura stanovništva Brodsko-posavske županije uvelike se izmijenila u razdoblju 1857. – 2011. godine. Različita državna uređenja i državne tvorevine u kojima se nalazila Hrvatska pa tako i Slavonija ostavile su traga i na stanovništvo Brodsko-posavske županije. Rad prikazuje i opisuje najčešće demografske pojave i procese podijeljene prema određenim razdobljima koja su izdvojena na osnovu događaja koji su obilježili svjetsku ili nacionalnu povijest. Kroz rad su vidljive promjene u različitim strukturama stanovništva te opisani uzroci koji su do toga doveli. Također, navedene su i opisane projekcije stanovništva Brodsko-posavske županije do 2051. godine te demografske mjere kojima se potiče ostanak stanovništva na promatranom prostoru i pokušava usporiti senilizacija i depopulacija.

69 stranica, 20 grafičkih priloga, 25 tablica, 54 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Brodsko-posavska županija, stanovništvo, demografske pojave, demografski procesi

Voditelj: doc. dr. sc. Ivan Zupanc

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Ivan Zupanc
doc. dr. sc. Vedran Prelogović
doc. dr. sc. Ružica Vuk

Tema prihvaćena: 5. 11. 2020.

Rad prihvaćen: 1. 7. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Demographic phenomena and processes in the Brodsko-posavska County until 1857. to 2011.

Stjepan Zarožinski

Abstract: The population structure of the Brodsko-posavska County altered significantly in the period between 1857. and 2011. The ever-changing governing bodies and multinational states Croatia was a part of left a major impact of it, including Slavonia and the people of the Brodsko-posavska County. This work explores and tracks the most common demographic phenomena and processes, split across certain periods, determined by the most significant national and global historical events. There are visible changes in different population structures and the work shows the causes that led to them. In addition, the work outlines projections for the County leading up to 2051., positing demographic measures that would encourage the people of the county to remain in the area, lowering depopulation.

69 pages, 20 figures, 25 tables, 54 references; original in Croatian

Keywords: Brodsko-posavska County, population, demographic phenomena, demographic proceses

Supervisor: Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor
Vedran Prelogović, PhD, Assistant Professor
Ružica Vuk, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 05/11/2020

Thesis accepted: 01/07/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Zahvale

Ovaj rad predstavlja kraj jednog predivnog poglavlja u mom životu, a u isto vrijeme i početak jednog potpuno novog poglavlja. Stoga se za početak želim zahvaliti svojim roditeljima Ankici i Vladimiru na moralnoj i financijskoj potpori, dobrom odgoju kao i na svemu ostalom što su mi pružili kroz život i kroz ovo vrijeme studiranja. Teško je ne zahvalit se i sestri Nikolini, bakama Barbari i Zlati koje su uz roditelje bile velika potpora pri studiranju. Veliko hvala i mojem djedu Ivanu koji mi je svojim primjerom pokazao kako se pobjeđuju životne bitke i kako se iz svega izlazi kao pobjednik. Hvala i svoj mojoj rodbini koja je uvijek bila tu za mene u svakom trenutku moga studiranja kao i dragome Bogu što me okružio ovako divnim ljudima i olakšao mi ovaj studentski život. Svakako veliko hvala i mom mentoru doc. dr. sc. Ivanu Zupancu koji je bio pravi vodič i znao odgovor na svako moje pitanje tijekom izrade ovoga rada.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Predmet istraživanja, ciljevi i hipoteze rada.....	2
3. Pregled dosadašnjih istraživanja	3
4. Metode rada	5
5. Prostorni i vremenski okvir istraživanja.....	5
6. Metodološke napomene.....	6
7. Demografske pojave i procesi na području Brodsko-posavske županije	8
7.1. Razdoblje od 1857. do Prvog svjetskog rata	8
7.2. Razdoblje nakon Prvog svjetskog rata, međuratno razdoblje te razdoblje nakon Drugog svjetskog rata	14
7.4. Razdoblje od Domovinskog rata do posljednjeg popisa stanovništva 2011. godine.....	42
8. Demografski resursi i vizija za budućnost	57
Popis literature	64
Popis izvora	68
Popis slika, tablica i priloga.....	VII
Popis slika.....	VII
Popis tablica	VIII
Popis priloga	X

1. Uvod

Habsburški popis stanovništva iz 1857. godine predstavlja svojevrsnu prekretnicu u popisima stanovništva jer tim popisom stanovništva započeo je prijelaz s jednostavnog prikupljanja podataka na popise stanovništva s istinskim znanstvenim sadržajem (Zupanc, 2007). Navedeni popis stanovništva daje nam detaljniji uvid u tadašnje demografsko stanje u Hrvatskoj te nam nudi strukturirane podatke pomoću kojih možemo pratiti demografske pojave i procese na određenom prostoru kroz različita vremenska razdoblja. Podatci koji su sadržani u popisima stanovništva mogu nam dati uvid osim u demografsko stanje i uvid u gospodarsko stanje nekoga područja u određenom vremenskom razdoblju. Na osnovu podataka iz popisa stanovništva možemo kao istraživači tražiti uzroke koji su doveli do takvih gospodarskih i demografskih stanja kakva su bila u promatranom vremenskom razdoblju te pratiti posljedice koje su izazvane tim stanjima. Promatra li se podatke iz popisa stanovništva kao kockice mozaika, slaganjem i povezivanjem tih kockica dobit će se cjelovita slika, odnosno, dobit će se cjeloviti uvid u živote ljudi koji su zabilježeni nekim popisom. Praćenjem niza popisa stanovništva možemo uvidjeti osim promjena u ukupnom broju stanovništva i neke složenije procese koji mogu biti indikatori za neke demografske pojave i procese kao što su migracije, depopulacija, senilizacija i druge.

Brodsko-posavska županija je prostor koji se demografski značajno izmijenio od 1857. godine do danas. Navedeni prostor nije se izmijenio samo demografski gledano već je ovaj prostor doživio promjene i na drugim područjima, a ponajviše na ekonomskoj i gospodarskoj razini. Na demografsku sliku Brodsko-posavske županije osim lokalnih i unutardržavnih zbivanja uvelike su utjecala i zbivanja u hrvatskom susjedstvu, a i šire. Epidemije, ratovi i gospodarske krize tek su neki u nizu faktora koji su utjecali na demografske pojave i procese na području Brodsko-posavske županije. Ukupnost svih tih faktora dovela je do toga da je Brodsko-posavska županija kao i cijela Slavonija danas sinonim za prostor iz kojeg se masovno iseljava mlado stanovništvo kao i sinonim za prostor koji nudi niz mogućnosti od kojih su tek poneke prepoznate i iskorištene.

2. Predmet istraživanja, ciljevi i hipoteze rada

Predmet ovog rada je analiza demografskih pojava i procesa na prostoru Brodsko-posavske županije od 1857. do 2011. godine.

Osnovni cilj rada prikazati je kako se mijenjala demografska slika na prostoru Brodsko-posavske županije u navedenom razdoblju te procesi koji su dominirali u pojedinim razdobljima promatranog razdoblja. Analizirat će se kretanje broja stanovnika, promjene u etničkoj strukturi stanovništva, promjene u dobno-spolnoj strukturi stanovništva, promjene u udjelu starih i mladih u ukupnom stanovništvu, promjene u gospodarskoj aktivnosti stanovništva, promjene u veličini kućanstava, promjene u obrazovnoj strukturi te će se sve to povezati s gospodarskim i ekonomskim stanjem kako bi se dobila šira slika i kako bi se mogle uočiti uzročno-posljedične veze između svih promatranih pokazatelja. Nadalje, sljedeći cilj rada je metodama demografske projekcije prikazati budući demografski razvoj Brodsko-posavske županije te prikazati modele revitalizacije kojima se pokušavaju potaknuti pozitivni demografski trendovi na promatranom području.

Na temelju poznavanja prostora proučavanja, prethodnih istraživanja i ciljeva rada postavljen je su sljedeće hipoteze:

H1: Na demografsku sliku Brodsko-posavske županije od 1857. do 2011. godine uvelike su utjecali gospodarski i politički uzroci.

H2: Brodsko-posavska županija u prvom desetljeću 21. stoljeća bilježi negativne demografske trendove uz izraženu emigraciju i senilizaciju.

H3: Veličina kućanstava u Brodsko-posavskoj županiji smanjivala se kroz razdoblje od 1857. do 2011. godine.

H4: Prirodni prirast glavni je faktor koji je utjecao na porast ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1971. do 1991. godine.

3. Pregled dosadašnjih istraživanja

Postoji veliki broj znanstvenih radova koji se bave demografijom te samim demografskim pojavama i procesima, ali većina tih radova promatra tek jedan aspekt vezan uz demografiju. Zbog toga će za ovaj rad biti potrebno sintetizirati podatke i činjenice iz drugih radova i na osnovu njih vršiti analize i stvarati zaključke za promatrani prostor. Također, postoje i radovi koji se bave demografskom problematikom koji su široko zastupljeni u hrvatskoj znanstvenoj literaturi, ali većina tih radova za prostor istraživanja ima prostor cijele Hrvatske ili šire prostorne jedinice te je zbog toga za izradu ovoga rada bilo potrebno pretražiti veliki broj izvora kako bi se pronašli relevantni podatci za prostor koji je predmet istraživanja u ovome radu.

Hrkać (2009) se u svome radu bavio demografskim razvojem Slavenskog Broda od 1869. do 1890. godine (*Demografski razvoj Broda 1869. – 1890. godine*), gdje je analizirao i opisao razdoblje kriznog mortaliteta u tri popisa stanovništva. Ovaj rad je važan zbog toga što opisuje jednu od demografskih pojava u promatranom razdoblju za jedan dio promatranog područja. Matić i Vretenar (2009) u svome radu (*Gospodarstvo i financijske institucije Brodsko-posavske županije od sredine 18. do sredine 20. stoljeća*) obradili su i prikazali gospodarski razvoj Brodsko-posavske županije, koja je predmet istraživanja ovoga rada, gdje su opisali promjene u gospodarskoj strukturi županije, ali i prijelaz stanovništva s primarnih djelatnosti na djelatnosti sekundarnog sektora te kasnije u tercijarni sektor djelatnosti. Demografskim procesima na području cijele Hrvatske najviše su se bavili Nejašmić i Wertheimer-Baletić. Tako valja istaknuti Nejašmićevu knjigu (2008) *Stanovništvo Hrvatske: demografske studije i analize* u kojoj se bavi ukupnim kretanjem stanovništva Hrvatske od 1857. do 2001. godine što je jako važno za ovaj rad jer postoje podatci kojima se može prikazati korelacija pojedinih pojava na prostoru Brodsko-posavske županije i Republike Hrvatske te uvidjeti sličnosti i razlike kao i uzroke i posljedice istih. S druge strane, Wertheimer-Baletić (2005) u svome radu *Demografija Hrvatske- aktualni demografski procesi* u kojem su obrađeni demografski procesi kroz duže vremensko razdoblje na za područje Hrvatske te su prikazani uzroci koji su doveli do tih procesa te razmišljanja o budućnosti Hrvatske. Živić (1995 i 2018) u svojim radovima analizira i opisuje razmještaj i diferencirani razvoj stanovništva Istočne Hrvatske u drugoj polovici 20. stoljeća te opisuje depopulaciju i starenje, kao dva glavna procesa, na tome području. Kevo (2007) u radu *Kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije 1981.-1991.-2001.* opisuje kretanje stanovništva na prostoru Brodsko-posavske županije u tridesetogodišnjem

razdoblju te opisuje uzroke koji su doveli do tih kretanja. Tvrdojević (2013) u svome diplomskom radu *Demografski razvoj Brodsko-posavske županije* opisuje promjene u strukturi stanovništva Brodsko-posavske županije od 1857. do 2011. godine uz naglasak na promjene u etničkoj strukturi stanovništva. Osim Tvrdojević, etničku strukturu stanovništva Istočne Hrvatske i Brodsko-posavske županije promatrali su u svojim radovima i Babić (2003) te Jelić (2008). Bara i Lajić (2009) u svome radu *Prisilne, iznuđene i organizirane migracije u etnodemografskom oblikovanju Hrvatske: primjer Slavonije* analiziraju demografski razvoj Slavonije u dvadesetom stoljeću gdje analiziraju proces migracije na oblikovanje etničke strukture Slavonije. Tomičić (2019) u svome završnom radu *Demografska obilježja Brodsko-posavske županije* prikazuje aktualnu demografsku sliku Brodsko-posavske županije koja je produkt raznih faktora iz prošlosti te podatci prikazani u navedenom radu mogu poslužiti za usporedbu s podacima za određena vremenska razdoblja prikazana u radu. Kako bi se proučili demografski izazovi i prijetnje stanovništvu Brodsko-posavske županije proučeni su i znanstveni i stručni članci mnogih autora koji se bave demografskim i socijalnim temama poput radova Šterca (1992), Pokosa (2017) i Babića (1997, 2001 i 2002).

4. Metode rada

Za potrebe ovoga rada korištena je metoda analize statističkih podataka popisa stanovništva od 1857. do 2011. godine, ali i analiza dostupne znanstvene i stručne literature i internetskih izvora kako bi se dobio teorijski uvid u demografske pojave i procese na razini Republike Hrvatske, Slavonije te onda i na razini Brodsko-posavske županije.

Temeljni izvor podataka za ovo istraživanje su podatci dobiveni popisima stanovništva od 1857. do 2011. godine preuzeti sa stranice *Državnog zavoda za statistiku*. Analizom podataka dobivenih popisom stanovništva dobit će se uvid u opće kretanje stanovništva, ali dobit će se uvid i u druga obilježja koja će se obraditi u ovome radu kao što su obrazovna struktura, ekonomska struktura, dobno-spolna struktura stanovništva i druge. Podatci u radu su obrađeni grafičko-statističkim metodama te su izrađene tablice i grafički prilozi u programu *Microsoft Excelu 2013*. Vizualizacija prostornih podataka, odnosno tematske karte izrađene su u programu ArcGis 10.8.

5. Prostorni i vremenski okvir istraživanja

Praćenje demografskih pojava i procesa na području Brodsko-posavske županije podijeljeno je u nekoliko razdoblja:

1. 1857. – 1910. godine - razdoblje od prvog popisa stanovništva do Prvog svjetskog rata
2. 1910. – 1948. godine - razdoblje nakon Prvog svjetskog rata, međuratno razdoblje te razdoblje nakon Drugog svjetskog rata
3. 1948. – 1991. godine - razdoblje koje obuhvaća drugu polovicu dvadesetog stoljeća do Domovinskog rata
4. 1991. – 2011. godine - razdoblje od Domovinskog rata do zadnjeg popisa stanovništva 2011. godine

Ova razdoblja podijeljena su prema određenim prekretnicama u svijetu i Hrvatskoj koje su imale utjecaja na demografske pojave i procese kao i na samu demografsku sliku Brodsko-posavske županije. Za analizu svih demografskih pojava i procesa u ovome radu korišteni su podatci na razini bivših općina Nova Gradiška i Slavonski Brod do popisa stanovništva 1991. godine, s uključenom i tom godinom, a za kasnije razdoblje uzeti su podatci na razini županije iz popisa provedenih 2001. i 2011. godine.

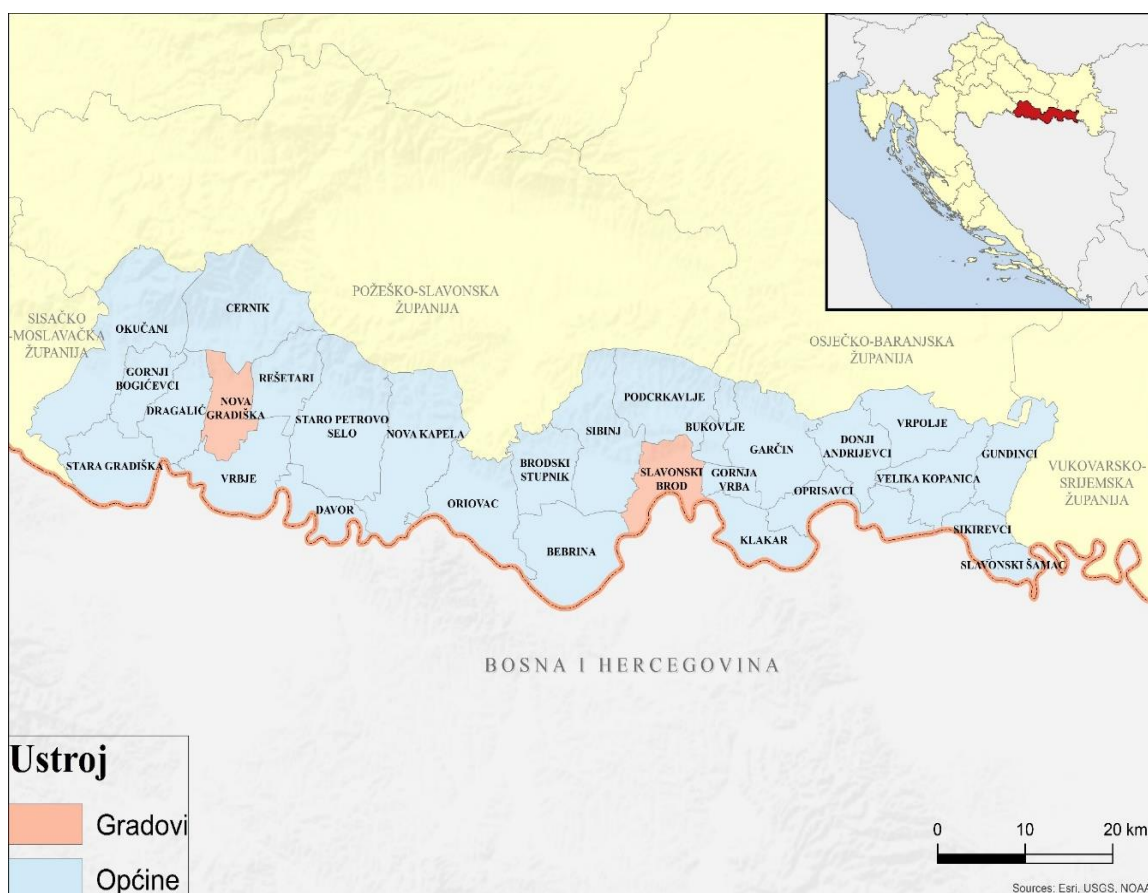
6. Metodološke napomene

Tijekom razdoblja od 1857. do 2011. godine koje čini vremenski okvir istraživanja mijenjala se metodologija u popisima stanovništva (DZS, 2011). Zbog promjene u metodologiji u popisima stanovništva došlo je do problema konceptualne naravi jer su popisi stanovništva 1857., 1948., 1953., 1961., 1971., 1981. i 1991. godine provedeni po koncepciji stalnog stanovništva, odnosno de iure stanovništva. S druge strane, popisi stanovništva iz 1869., 1880., 1890., 1900., 1910., 1921. i 1931. godine provedeni su po koncepciji prisutnog stanovništva, odnosno de facto stanovništva. Koncepcije de facto i de iure popisa stanovništva došle su dvaput u sudar: 1857. – 1869. i 1931. – 1948., ali su one manje značajne s obzirom na to da je rat bitno utjecao na brojčane i strukturne promjene stanovništva. Popisi stanovništva 2001. i 2011. godine provedeni su po koncepciji uobičajenog mjesta stanovanja te nisu usporedivi zbog uvođenja kriterija odsutnosti/prisutnosti. Uobičajeno mjesto stanovanja predstavlja mjesto u kojem neka osoba provodi najveći dio dnevnog odmora i ne podrazumijeva kratkotrajnu odsutnost iz istog (DZS, 2011).

Mrđen (2002) u svome radu govori kako u popisu stanovništva 1921. godine nije postojalo pitanje materinjeg jezika i vjeroispovijesti pa se ne mogu potpuno uspoređivati navedene skupine. Osim toga, na osnovi jezika u istome popisu izdvojene su skupine naroda koje su danas izdvojene kao više naroda, a neke se danas više ne izdvajaju u popisima ili ih više nema. Etničku pripadnost možemo tek u cijelosti pratiti i uspoređivati od popisa iz 1981. godine (Živić, 1998). Muslimani su zabilježili najveće promjene kroz popise stanovništva te se njihovo kretanje ne može pratiti do 1971. godine jer su bili uvijek deklarirani kao pripadnici nekog drugog naroda npr. Hrvati, Srbi, Slovenci i drugi (Živić, 1998).

S obzirom da su popisi stanovništva od 1857. do 2011. godine provedeni različitom metodologijom i u više različitih država neki podatci se ne mogu pratiti kroz cijelo vremensko razdoblje. Osim toga, dio podataka je dostupan samo u čitaonicama ustanova koje posjeduju te podatke, a koje su nedostupne zbog epidemije COVID-19 virusa, pa su određeni podatci bili uskraćeni autoru rada.

Važno je spomenuti i teritorijalne promjene koje su se desile u promatranom razdoblju. Prema teritorijalnoj podijeli SR Hrvatske postojale su općine Nova Gradiška i Slavonski Brod (Tvrdojević, 2013). Od 1971. nalaze se u sklopu Zajednice općina Osijek (Kevo, 2007). Prema Zakonu o teritorijalnoj podjeli Republike Hrvatske iz 1992. godine, na teritoriju općina Slavonski Brod i Nova Gradiška ustrojena je Brodsko-posavska županija (Narodne novine 90/92). Prema zakonu o teritorijalnom uređenju iz 2006. godine unutar Brodsko-posavske županije izdvojeno je 26 općina i 2 grada, prikazani na slici 1 (Narodne novine 86/06).

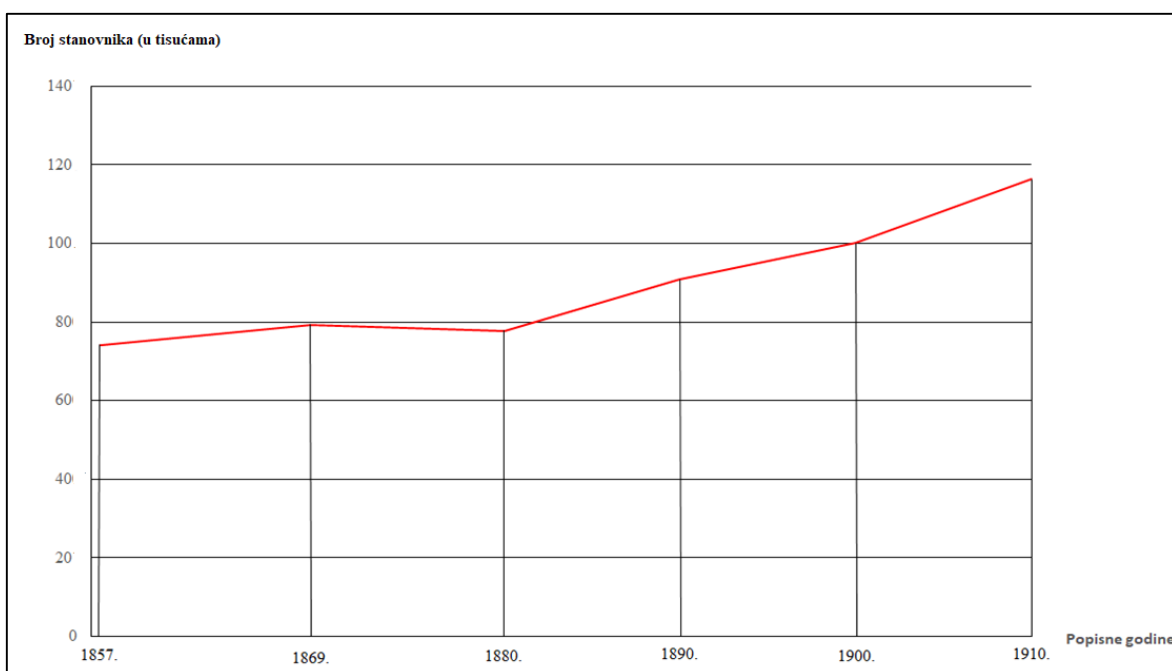
Sl. 1. Administrativna podjela Brodsko-posavske županije 2011. godine

Izvor: Državna geodetska uprava, Registar prostornih jedinica, 2021

7. Demografske pojave i procesi na području Brodsko-posavske županije

7.1. Razdoblje od 1857. do Prvog svjetskog rata

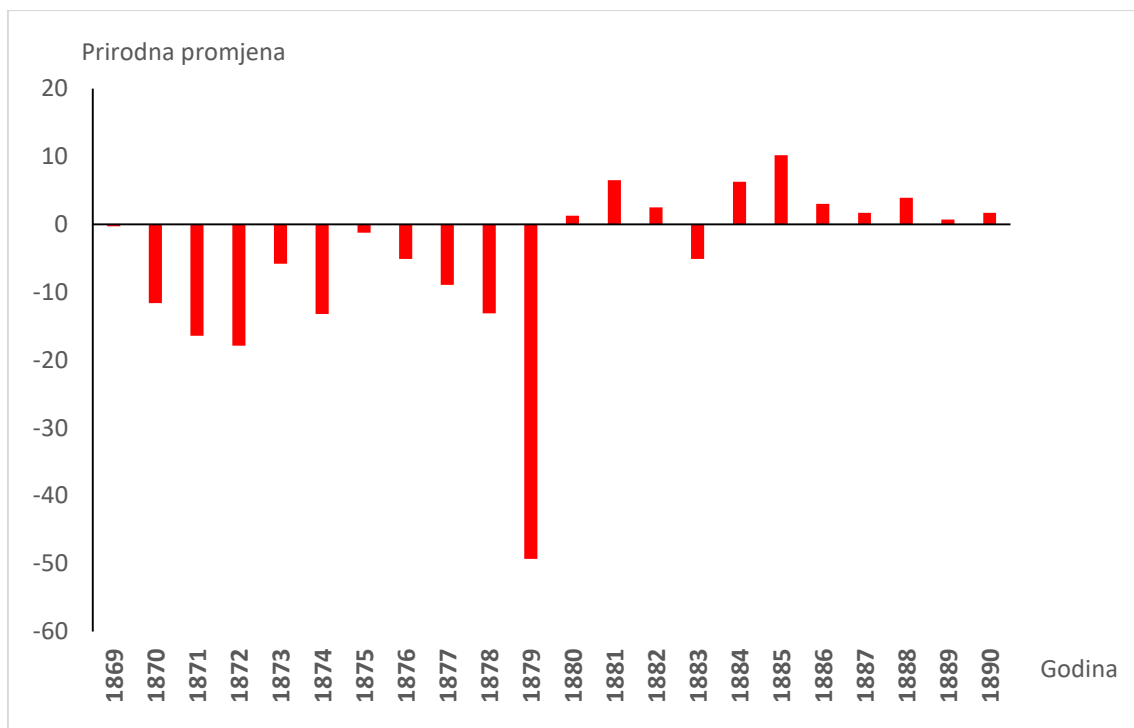
Prostor Brodsko-posavske županije u razdoblju od 1857. do Prvog svjetskog rata, odnosno do popisa stanovništva 1910. godine bilježio je porast stanovništva, uz pad stanovništva u razdoblju od 1869. do 1880. godine. Prirodni pad stanovništva zabilježen u međupopisnom razdoblju od 1869. do 1880. godine (sl. 2) povezuje se s četvrtim epidemijskim valom kolere koji je pogodio Europu između 1863. do 1873. godine, a hrvatske krajeve, među kojima i prostor Brodsko-posavske županije između 1865. do 1874. godine (Nejašmić, 1991). Hrkać (2009) u svome radu navodi kako su osim kolere na prirodni pad stanovništva utjecale i boginje kao i difterija.

Sl. 2. Kretanje ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1857. do 1910. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.

Pad broja stanovnika u periodu od 1869. do 1880. zabilježen je i u najvećem naselju Brodsko-posavske županije, današnjem Slavonskom Brodu, a tadašnjem Brodu. Sl. 3. prikazuje prirodnu promjenu stanovništva u Slavonskom Brodu od 1869. do 1890. godine gdje je se ističe 1879. godina kada je Slavonski Brod zabilježio negativnu prirodnu promjenu od -49,3 %. Navedene 1879. godine Slavonski Brod je poharala zarazna bolest tifus koja je bila najzastupljenija među talijanskim radnicima (Hrkać, 2009).

Sl. 3. Prirodna promjena stanovništva u Slavonskom Brodu u razdoblju 1869. – 1890. godine

Izvor: Hrkać, 2009

Popisima od 1880. do 1910. zabilježen je porast ukupnog broja stanovnika na području Brodsko-posavske županije, a više razloga je dovelo do toga te ih valja istaknuti. Jedna bitna odluka donesena na Berlinskom kongresu 1878. godine utjecala je uvelike na stanovništvo cijele Posavine, a to je bila odluka da Austro-Ugarska polaže pravo na okupaciju Bosne i Hercegovine. Iste godine željeznica je došla do Slavanskog Broda, a već sljedeće godine željezničkim mostom povezani su Slavonski Brod i Bosanski Brod (Hrkać, 2009). Hrkać (2009) u svome radu navodi kako su još 1889. godine završeni dijelovi pruge koja je povezivala Sisak i Slavonski Brod te dvije godine kasnije, odnosno 1891. godine završena je pruga koja je povezivala Slavonski Brod i Zemun. Samim zaposjedanjem Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske započelo je i naseljavanje Posavine što je dovelo do povećanja broja stanovnika u Brodsko-posavskoj županiji što je vidljivo i na sl. 2. Osim vojnog zaposjedanja koje je utjecalo na naseljavanje Brodsko-posavske županije, veliku ulogu odigrao je i uvoz inozemnih radnika koji su radili na promatranom području. Druga polovica 70-ih godina 20. stoljeća predstavlja razdoblje koje pruža prve naznake industrijske radne snage u Brodsko-posavskoj županiji o čemu govori Hrkać u svome radu (2009). U istome radu navodi se kako su ciglane (Baumeister, Filipović, Mušitzky, Popović, a kasnije i Toffolini) industrijski pogoni koji su privlačili domaću, ali i stranu radnu snagu. Sredinom 19. stoljeća kada je Austro-Ugarska priznala građanska prava, Židovi su krenuli naseljavati

ostale dijelove monarhije pa tako i Brodsko-posavsku županiju, te su kao takvi zabilježeni i u arhivskoj građi. Tablica 1. koja prikazuje broj poroda u gradu Slavonskom Brodu prema vjerskoj pripadnosti prikazuje i prisutnost Židova na prostoru Brodsko-posavske županije. Kroz dvadeset jednu promatranu godinu u tablici 1. vidljivo je kako se samo u Slavonskom Brodu rodilo 140 Židovske djece, koja su dolazila iz doseljeničkih obitelji Židova koji su se iseljavali ponajviše iz mađarskog i austrijskog dijela Austro-Ugarske Monarhije. Dolaskom na prostor Slavnskog Broda, a ujedno i Brodsko-posavske županije Židovi su se u početku bavili sitnim obrtništvom, ali postepenim razvojem industrije Židovi su razvijali svoje poslovanje te razvijali industriju na naseljenom prostoru kroz otvaranje tvornica koje su se bavile preradom drveta i tvornicom vagona.

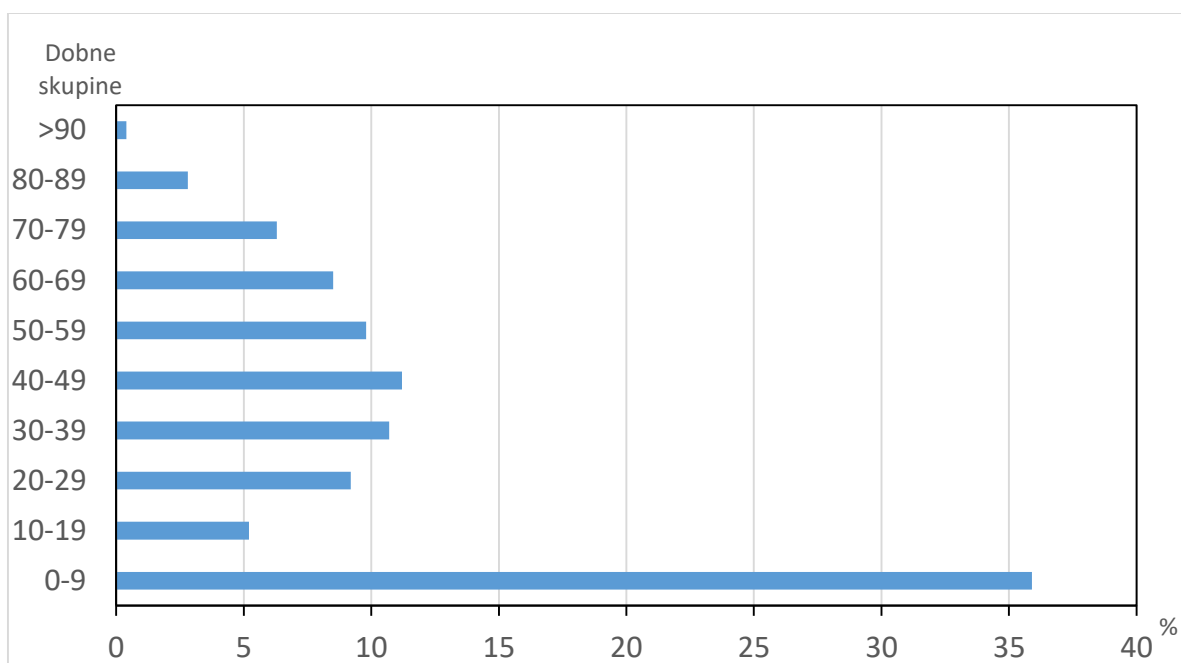
Tab 1. Broj poroda u gradu Slavonskom Brodu prema vjerskoj pripadnosti u razdoblju 1869. – 1890. godine

Godina	ŽIVOROĐENI				MRTVOROĐENI				Poroda ukupno
	Katolici, luterani i protestanti	Židovi	Pravoslavci (procjena)	Ukupno	Katolici, luterani i protestanti	Židovi	Pravoslavci (procjena)	Ukupno	
1869.	75	0	6	81	1	0	0	1	82
1870.	74	0	6	80	2	0	0	2	82
1871.	59	0	5	64	2	0	0	2	66
1872.	61	0	5	66	0	0	0	0	66
1873.	86	0	7	93	4	0	0	4	97
1874.	70	4	6	80	7	1	1	8	88
1875.	76	5	6	87	3	0	0	3	90
1876.	81	3	7	91	3	0	0	3	94
1877.	56	5	5	66	2	0	0	2	68
1878.	84	5	7	96	7	1	1	8	104
1879.	106	6	9	121	1	0	0	1	122
1880.	121	17	11	149	12	1	1	13	162
1881.	111	7	9	127	3	0	0	3	130
1882.	96	8	9	112	7	1	1	8	120
1883.	97	17	8	123	1	0	0	1	124
1884.	115	12	9	137	5	1	1	6	143
1885.	101	8	10	118	4	1	1	4	122
1886.	90	6	8	104	1	0	0	1	105
1887.	95	10	8	113	1	0	0	1	114
1888.	106	11	9	126	2	0	0	2	128
1889.	96	6	8	110	1	0	0	1	111
1890.	113	10	10	133	4	0	0	4	137
Ukupno	1969	140	169	2278	73	1	6	80	2358

Izvor: Hrkać, 2009

Tablica 1. osim što pokazuje prisutnost Židova na prostoru Brodsko-posavske županije pokazuje i vjersku strukturu rođene djece te infantilni mortalitet za razdoblje od

1869. do 1890. godine. Vidljivo je kako su u vjerskoj strukturi dominirale kršćanske obitelji, gdje su prevlast imali katolici. Infantilni mortalitet, koji uključuje i mrtvorodne te one živorođene koji nisu doživjeli 365 dana života. u promatranom razdoblju u Slavonskom Brodu iznosio je oko 35 %, a smrtnost dojenčadi bila je ponajviše uzrokovana slabo razvijenim zdravstvenim sustavom i lošim održavanjem higijene. Uz gospodarske razloge smrtnost dojenčadi izazivali su i tradicijski činitelji, odnosno čekalo se muško dijete. Isto potvrđuju i podatci iz *Statističkog godišnjaka Kraljevina Hrvatske i Slavonije I. dio* gdje je prema podatcima na prostoru Brodsko-posavske županije u periodu od 1857. do 1910. godine rođeno nešto manje od dva puta više muške djece u odnosu na žensku djecu.

Sl. 4. Preminuli u Slavonskom Brodu u razdoblju 1869. – 1890. godine prema dobnim skupinama

Izvor: Hrkać, 2009

U Slavonskom Brodu je u razdoblju od 1869. do 1890. godine većinu preminulih činilo stanovništvo do deset godina starosti s udjelom nešto većim od 35 %. Uzme li se u obzir da se radi o gradu i urbanom središtu toga doba, za pretpostaviti je da je još veći udio preminulog stanovništva do deset godina starosti na prostoru Brodsko-posavske županije u to doba s obzirom da se radi o pretežito ruralnom prostoru. Prosječna starost preminulih u tome razdoblju u Slavonskom Brodu iznosila je 29,2 godine što je slično prosječnoj starosti preminulih na području sjeverne Hrvatske u to doba koja je iznosila 28,7 godina (Gabričević, 2002). Prema podatcima *Statističkog godišnjaka Kraljevina Hrvatske i Slavonije, I. dio* u promatranom periodu stanovništvo je najviše umiralo od infekcijskih bolesti i bolesti dišnih putova među kojima se ističu tuberkuloza i ospice.

Tab. 2. Etnička struktura stanovništva Brodsko-posavske županije 1900. i 1910. godine

Godina	Ukupno	Hrvati		Srbi		Mađari		Nijemci		Ostali	
		Apsolutno	Relativno	Apsolutno	Relativno	Apsolutno	Relativno	Apsolutno	Relativno	Apsolutno	Relativno
1900	100 987	75 707	75	15 287	15,1	3 036	3	3 673	3,6	3 284	3,3
1910	119 009	86 551	72,7	17 013	14,3	4 628	3,9	3 748	3,1	7 069	5,9

Izvor: Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima, 1998

Brodsko-posavska županija od 1880. godine bilježi porast broja stanovnika, ali bilježi i promjene u etničkoj strukturi stanovništva što je vidljivo i u tablici 2. Od popisa 1900. do 1910. godine zabilježen je porast od skoro 20 000 stanovnika u Brodsko-posavskoj županiji. Gledano prema etničkoj strukturi najveći broj stanovnika bili su Hrvati koji su činili 1900. godine trećinu ukupnog stanovništva županije. Za usporedbu, u ostalim slavonskim županijama popisom 1900. godine zabilježeno je manje od 50 % hrvatskog stanovništva, osim u Vukovarsko-srijemskoj županiji gdje je bilo 52,5 % Hrvata u ukupnom stanovništvu (Bara i Lajić, 2010). Popisom 1910. godine u Brodsko-posavskoj županiji dolazi do pada udjela Hrvata u ukupnom stanovništvu što se može pripisati prekooceanskim migracijama u Sjedinjene Američke Države. Bara i Lajić (2010) u svome radu navode kako je u međupopisnom razdoblju od 1900. do 1910. godine slavonske županije napustilo više od 30 000 stanovnika. Stanovništvo se iseljavalo zbog problema s niskim cijenama poljoprivrednih kultura u svijetu i lošim ekonomskim statusom u domovini, a izlaz su pronalazili u migraciji prema Sjedinjenim Američkim Državama. Podatke o iseljavanju treba uzeti s rezervom jer je dio stanovništva ilegalno napuštao državu, a dio stanovništva se nakon pojeftinjenja parobrodskog prijevoza vraćao kućama tijekom zime pa na proljeće opet odlazio na inozemni rad i time bivao više puta bilježen u evidencijama iseljavanja (Bara i Lajić, 2010). Iseljavanjem Hrvata iz Brodsko-posavske županije, ali i cijele Slavonije dolazi do smanjenja udjela Hrvata u ukupnom stanovništvu, ali u isto vrijeme do porasta drugih naroda u ukupnom stanovništvu kao što su na primjer Mađari. Doseljavanje drugih naroda u područje Slavonije bio je dio planskog raseljavanja stanovništva u Monarhiji gdje se stanovništvu obećavala zemlja u Slavoniji pri dolasku u novi kraj. Osim stanovništva iz Monarhije, u Slavoniju, a ponajviše u Posavinu doseljavalo se i stanovništvo iz drugih dijelova Europe kao što su istočna Poljska i zapadna Ukrajina.

Hrkać (2009) u svome radu među nizom pokazatelja koji se tiču stanovništva opisuje i strukturu zaposlenih u Slavonskom Brodu potkraj 19. stoljeća. Uvid u strukturu

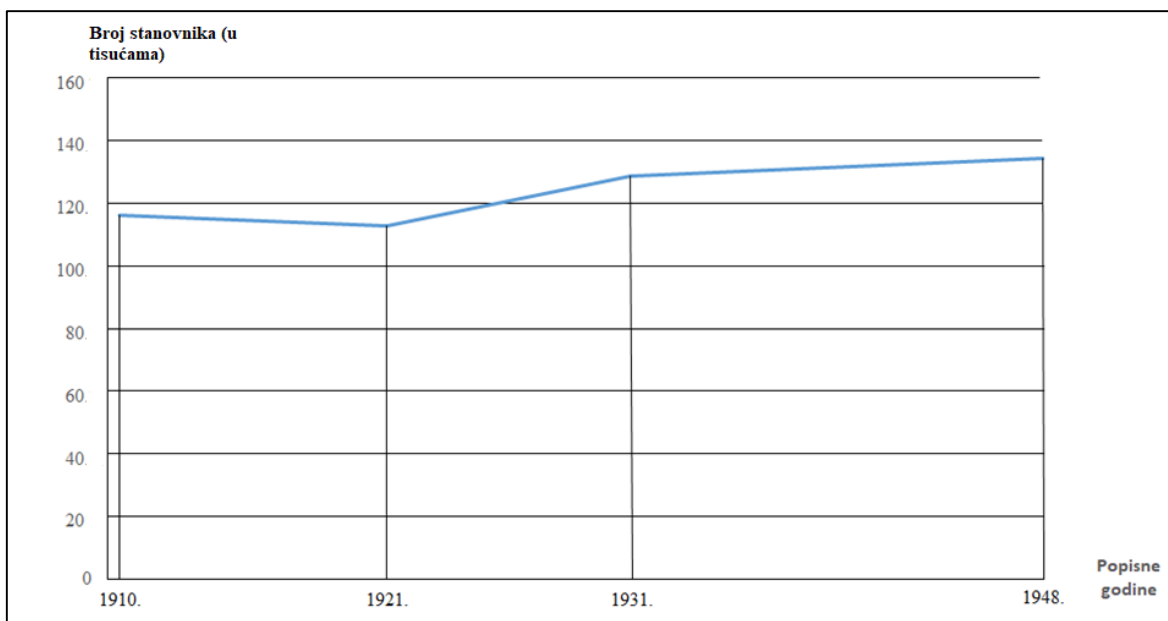
zaposlenih moguć je kroz uvid u matične knjige vjenčanih gdje su svećenici uz osobne podatke upisivali i zanimanja ženika koja nam pokazuju strukturu zaposlenih u Slavonskom Brodu krajem 19. stoljeća. Tako se u navedenom razdoblju kao glavna zanimanja ističu djelatnosti vezane uz obrtnu industriju, nadničarstvo i kućna služinčad što se najviše veže uz žensko stanovništvo. Stanovništvo u tome razdoblju još je radilo na poslovima vezanim uz promet, obranu i u javnim službama koje su se tada osnivale postepeno s razvojem grada. Ruralno stanovništvo većinski se bavilo djelatnostima primarnog sektora kao što su ratarstvo, vinogradarstvo i uzgoj stoke.

Prema podacima koji su dostupni iz Popisa stanovništva provedenog 1890. godine na prostoru Brodsko-posavske županije živjelo je 99 979 stanovnika u 13 525 kućanstava. Vidljivo je iz navedenih podataka kako je 1890. godine na prostoru Brodsko-posavske županije živjelo približno 7,4 osobe po kućanstvu. Ovaj podatak govori o tome kako su krajem 19. stoljeća u Brodsko-posavskoj županiji bile tradicionalno veće obitelji s više djece. Razlog zašto su se stvarale veće obitelji leži u tome što su tada bile visoke stope infantilnog mortaliteta pa se i više radalo, ali djeca su bila zalog za budućnost jer su predstavljala buduću radnu snagu koja bi radila uz roditelje na poslovima vezanim uz kuću i polje. U Slavoniji je tada bila prisutna pojava tradicionalnog majčinstva koja se održala u nekim dijelovima Slavonije, ali i Brodsko-posavske županije sve do danas. Prema Pernar (2010) tradicionalno majčinstvo predstavlja prvenstveno brigu majke o djeci, uz pružanje pune ljubavi i potpore pri odrastanju jer se takav oblik odgajanja djeteta očekuje od strane društva u promatranom području. Dok su majke brinule o djeci i odgajale ih, očevi su radili i tako pridonosili obitelji.

Školstvo se na području Brodsko-posavske županije počelo razvijati nakon 1874. godine kada je u Monarhiji donesen Zakon o ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji (Vonić, 2012). Donošenje navedenog zakona značilo je obavezno četverogodišnje pučko obrazovanje uz koju djeluje opetovnica i po mogućnosti početni oblici praktičnog osposobljavanja za život. Osim novoosnivanih državnih škola, osnivale su se i privatne škole te početno obrazovanje u obitelji (Franković, 1958).

7.2. Razdoblje nakon Prvog svjetskog rata, međuratno razdoblje te razdoblje nakon Drugog svjetskog rata

Prostor Brodsko-posavske županije u razdoblju od 1910. do 1921. godine bilježi pad broja stanovnika koji je uzrokovan gubitcima u Prvom svjetskom ratu, migracijama, ali epidemiji Španjolske gripe koje je poharala Europu nakon Prvog svjetskog rata (sl. 5). Može se reći kako su vanjski čimbenici oni koji su imali presudni utjecaj na demografski razvoj cijele Slavonije. Lajić (2004) u svome radu navodi kako su vanjski čimbenici uzrokovali neočekivano ili neregularno demografsko kretanje koje je obilježeno pojavom novih demografskih i ostalih struktura stanovništva. Prvi svjetski rat utjecao je na širenje niza epidemija u Europi od kojih nije ostao pošteđen ni slavonski kraj. Teške ratne prilike, velika mobilnost djela stanovništva, loša ishrana, ali i nedostatak iste te neprocijepjenost stanovništva uzrokovale su veliku smrtnost stanovništva od različitih bolesti od kojih je najveći trag ostavila Španjolska gripa (Bara i Lajić, 2010).

Sl. 5. Kretanje ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1910. do 1948. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.

Brodsko-posavska županija izgubila je u apsolutnim brojkama nešto manje od 4000 stanovnika u razdoblju od 1910. do 1921. godine zbog već spomenutih razloga. Vojna djelovanja usporila su razvoj gospodarstva jer se cijela proizvodnja podredila ratnim zbivanjima, a sami rat je usporio i promet u Europi što je još više oslabilo nacionalno gospodarstvo. Kolar-Dimitrijević (1991) u svome radu govori kako je zapravo loša

gospodarska situacija u državi i sami prijelaz iz jedne u drugu državu natjerao stanovništvo da napusti ruralne krajeve i naseli urbana naselja u okolici. Upravo to se događalo i u Brodsko-posavskoj županiji u navedenom razdoblju. Veća ponuda posla u gradu, bolji zdravstveni, obrazovni i drugi uvjeti utjecali su na proces urbanizacije, a u isto vrijeme deagrarizaciju i deruralizaciju ruralnih naselja uz same gradove. Prvi svjetski rat osim što je utjecao na ukupno kretanje stanovništva utjecao je i na spolni sastav stanovništva. Tako je u cijeloj Slavoniji broj muškog stanovništva opao za četvrtinu u odnosu na razdoblje prije rata, dok je broj ženskog stanovništva ostao približno isti (Bara i Lajić, 2010). Bara i Lajić (2009) u svome radu govore kako se krajem rata pojačala emigracija pojedinih naroda iz Slavonije među kojima se ističu s obzirom na brojnost Nijemci, Mađari i Česi. Navedeni narodi iseljavali su iz Slavonije zbog posla jer je veliki dio njih bio vezan uz administrativna zanimanja koja su ukinuta ili zamijenjena u prijelazu iz Austro-Ugarske monarhije u Državu pa kasnije i Kraljevstvo SHS. Demografski regres Mađara i Nijemaca situiran je porast Hrvata koji su se doseljavali iz siromašnih krajeva države, ali i dolaskom Srba koji su kao ratni dobrovoljci planski naseljavani u novoj državnoj tvorevini.

Demografske pojave i procesi koji su nastali nakon Prvog svjetskog rata ogledaju se u smanjenju ukupnog broja stanovnika, padu nataliteta, porastu mortaliteta, depopulaciji ruralnih općina i urbanizaciji većih gradova, u ovome slučaju Nove Gradiške i današnjeg Slavenskog Broda (Bara i Lajić, 2010). Epidemija i rat narušili su demografsku sliku Brodsko-posavske županije u toj mjeri da niti plansko naseljavanje Hrvata iz drugih krajeva države, ali i drugih naroda na ovom području nije popravilo demografsku sliku županije. Brodsko-posavska županija je slavonska županija koja je doživjela najveći pad broja stanovnika 1921. godine u odnosu na 1910. godinu, a taj pad iznosio je oko 3 %. Demografski oporavak županije krenuo je sporo s obzirom na to da je došlo i do promjene u dobno-spolnoj strukturi stanovništva. Muško mlado stanovništvo, ono koje je trebalo stvarati obitelji, ginulo je u ratu što je za posljedicu imalo već ranije spomenut pad od četvrtine muškog stanovništva kao i niski natalitet.

Nakon Prvog svjetskog rata dolazi do porasta broja stanovnika u Brodsko-posavskoj županiji čemu svjedoče i podatci iz popisa stanovništva iz 1931. i 1948. godine (sl. 5). Doseljavanje iz ruralnih krajeva u urbana središta županije, današnje Novu Gradišku i Slavonki Brod, dovelo je to potrebe stvaranja novih radnih mjesta u gradu. Razvoj novih mjesta u Slavenskom Brodu 20-ih godina 20. stoljeća povezano je podosta uz politiku i same

općinske izbore 1920. godine gdje su komunisti dobili većinu i bitne funkcije u gradu kao što je gradonačelnik. Palić (1975) navodi kako je u poslijeratnim godinama jačala industrija u Slavonskom Brodu, prvenstveno drvna i metaloprerađivačka. U navedenom razdoblju osnovana je i „Prva jugoslavenska tvornica vagona, strojeva i mostova d. d. Brod na Savi“, današnji Đuro Đaković Holding koja je zapošljavala tada nešto manje od 1000 radnika, ali s vremenom se širila kako u proizvodnji tako i u ljudstvu. S druge strane Nova Gradiška je bila u teškom položaju u poslijeratnim godinama zbog dominacije komunista mahom novogradiških Srba i novodoseljenih Srba iz okučanskog kraja i Bosne (Ruškan, 2015). Teško stanje Nove Gradiške ogleda se u tome da je došlo i do promjena u tradiciji, a ističe se promjena u vjerskom životu gdje je vjeronauk bio izbačen iz škola, a zabranjene su i proslave Tijelova i Uskrsne procesije, a odlazak u crkvu kažnjavalo se školsku djecu, a zaposlene izbacivalo s posla (Ruškan, 2015).

Prelaskom iz Austro-Ugarske Monarhije u Kraljevinu Srba Hrvata i Slovenaca došlo je do promjena u narodnosnom sustavu pojedinih dijelova nove državne tvorevine. Najveće promjene zabilježene su u apsolutnim brojevima Srba i Mađara na teritoriju Slavonije¹. Analizom knjiga o narodnosnom i vjerskom sastavu stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima (1998) uočava se kako je 1921. godine u usporedbi sa situacijom 1910. godine na području Slavonije zabilježen pad broja stanovnika mađarske nacionalnosti, ako govorimo u apsolutnim brojkama, za oko 20 000 stanovnika. U istom razdoblju porastao je broj pripadnika srpske nacionalnosti u Slavoniji za nešto manje od 40 000 stanovnika. Navedeni procesi smanjivanja mađarskog i povećanja srpskog stanovništva zabilježeni su i u Brodsko-posavskoj županiji. Među Mađarima koji su se iseljavali iz Slavonije, veliki udio činili su zaposlenici u državnim službama, dok su seljaci ipak odlučivali ostati na zemlji koju su zakupili ili dobili dolaskom na to područje krajem i početkom novog stoljeća. Bara i Lajić (2010) u svome radu navode kako su brojni mađarski agrarni useljenici u Slavoniju prodavali cijelu svoju imovinu u matičnim zemljama, pa se nisu imali gdje vratiti za razliku od Mađara koji su radili u državnim službama. Postoje i drugi razlozi zbog kojih su se Mađari ostajali u Slavoniji među kojima se ističu politička i društvena previranja, , osjećaj nesigurnosti i prisustvo novih vojski na prostoru Mađarske (Bara i Lajić, 2010). Dok je apsolutni broj Mađara u Slavoniji padao, u isto vrijeme je rastao broj Srba na ovome području. Plansko

¹ Pod područje Slavonije u ovom slučaju podrazumijeva se područje koje obuhvaća sve kotareve i općine koje danas teritorijalno približno odgovaraju i današnjim slavonskim županijama.

naseljavanje Srba, potrebe novog administrativnog aparata, vojska i žandarmerija te agrarna reforma razlozi su koji se vežu uz porast broja Srba na prostoru Slavonije.

Prvi svjetski rat doveo je do nemira u ruralnim krajevima, nasilne podjele zemlje, pljački veleposjedničke imovine te je nova vlast nakon raspada Austro-Ugarske monarhije morala intervenirati po pitanju imovinskih odnosa (Maticka, 1987). Agrarna reforma imala je za zadaću ukinuti sve kmetske i kolonatske odnose koji su se smatrali zaostalim dijelovima feudalnog društvenog sustava. Zapravo, agrarna reforma služila je kao sredstvo kojim je regent Aleksandar Karađorđević htio primiriti seljake i spriječiti moguću revoluciju jer je i sam bio svjestan događanja u Rusiji 1917. godine. Maticka (2002) navodi kako su osim straha od utjecaja ruskih listopadskih događaja agrarnu reformu potaknula i vraćanja zarobljenika i vojnika koji su u Prvom svjetskom ratu bili zarobljeni u Rusiji te su imali uvid u tamošnju revoluciju. Agrarna reforma provedena je samo na područjima koja su do 1918. bila u sklopu Austro-Ugarske Monarhije s posebnim odredbama za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju (Kolar-Dimitrijević, 2014). Sama agrarna reforma je bila privilegirana te planski provedena vođena političkim ambicijama i razlozima. Tako su se u reformu mogli uključiti samo oni koji nisu sudjelovali u štrajkovima i pobunama, a prednost su imali sudionici u srpskim ratovima iz prošlosti (Kolar-Dimitrijević, 2014). Seljacima nije bilo dozvoljeno prodavati zemlju i šume, već su od države mogli dobiti zemlju u zakup na godinu dana, a kasnije na četiri godine. Navedena politika nije dobro prihvaćena kod slavonskih seljaka s obzirom da nisu imali dugotrajnu garanciju na obrađivanu zemlju, a problem su im predstavljale i cijene poljoprivrednih proizvoda koje su se stalno mijenjale. Najveći gubitnici agrarne reforme bili su strani veleposjednici kojima je zemlja oduzeta koji su kasnije kroz sudske postupke ipak uspjeli dobiti dio potraživanja što je uvelike oštetilo državnu blagajnu. Kolar-Dimitrijević (2014) u svome radu navodi kako agrarna reforma nije postigla svoje očekivane ciljeve, a da su najveći dobitnici bili bogati slojevi koji su vodili državu. Vodstvo države je kroz agrarnu reformu riješilo i pitanje onog dijela stanovnika koje nije imalo zemlju do tada, a to je većinom bilo srpsko stanovništvo. To isto srpsko stanovništvo vlast je naselila u pograničnim područjima gdje su u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije bili naseljeni Nijemci i Mađari koji su se bili primorani iseliti zbog odnosa države prema njima. Ovakvim načinom povlaštenog dodjeljivanja zemlje, vlast u Beogradu provela je određenu kolonizaciju Srba na prostore današnje Hrvatske, točnije Slavonije. Samo protjerivanje manjinskih naroda bilo je odrađeno na način da korisnici agrarne reforme nisu mogli biti nejugoslavenski državljani, a država pripadnicima mađarske i njemačke i drugih

nejugoslavnskih naroda nije automatizmom davala državljanstvo objasnivši to na način da im je ostavljena mogućnost optiranja u druge zemlje (Bara i Lajić, 2010).

Šimončić-Bobetko (1997) u svome radu govore o tome kako je u razdoblju dvaju svjetskih ratova na području Slavonije doseljeno više od 40 000 kolonista s dominacijom srpskog stanovništva. Bara i Lajić (2010) koristeći procjene Agrarno-pravnog odsjeka Banovine Hrvatske kako se od kraja Prvog svjetskog rata do početka Drugog svjetskog rata u Slavoniju naselilo približno 8500 obitelji s oko 53 000 članova. Srbe se najčešće naseljavalo u područja s bogatim i najplodnijim tлом na područjima nekadašnjih slavonskih veleposjeda čime se dovelo do neravnomjernog povećanja gustoće naseljenosti Slavonije i izmjena u njenom vjerskom i etničkom sastavu (Bara i Lajić, 2009 prema Šimončić i Bobetko, 1997, Vrbošić, 1997 i Matićka, 1990).

Podatci iz popisa stanovništva provedenog 1931. godine kazuju kako je na prostoru Brodsko-posavske županije popisom zabilježeno je 26 318 domaćinstava u kojima je živjelo 122 495 osoba. Prema prikazanim podacima u domaćinstvima na prostoru Brodsko-posavske županije 1931. živjelo je u prosjeku 4,6 osoba. Vidljivo je kako se u odnosu na 1890. godinu kada je proveden popis i 1931. godinu promijenila veličina kućanstava na promatranom prostoru. Podatci govore o tome kako se veličina kućanstava u 40 godina smanjila za otprilike 3 člana po kućanstvu što je gotovo polovina. Razlozi koji su doveli do ovakvog pada zasigurno leže u epidemijama koje su harale tijekom rata i nakon rata, brojem stradalih u ratu, smanjenim natalitetom, postepenim ukidanjem kmetstva te drugima. Također, navedeni popis govori i o strukturi stanovništva prema spolu gdje na području Brodsko-posavske županije nije postojala veća i značajnija razlika između broja muškog i ženskog stanovništva jer je njihov broj približno jednak.

Podatci iz popisa stanovništva provedenog 1931. godine donose uvid u stope pismenosti prema dobno-spolnoj strukturi. Analizom navedenog popisa stanovništva vidljivo je kako je u samom gradu Brodu u odnosu na ruralna područja Brodsko-posavske županije veća stopa pismenosti te iznosi 88,1 % u odnosu na ukupnu stopu pismenosti u ruralnim krajevima koja iznosi 80,4 %. Grad Nova Gradiška u isto to vrijeme ima veću ukupnu stopu pismenih te navedena stopa iznosi 89,5 %. Što se tiče odnosa pismenosti i dobne strukture može se zaključiti kako je najviše pismenih u dobnoj skupini od 11 do 19 godina što se može povezati sa sve većim brojem škola na prostoru Brodsko-posavske

županije. U gradovima Slavonskom Brodu i Novoj Gradišci stopa pismenih u dobi od 11 do 19 godina iznosi preko 95 %, odnosno točnije 93,6 % za stanovnike Slavenskog Broda i čak 95,3 % za stanovnike Nove Gradiške. Ako se pogledaju starije dobne skupine stopa pismenosti je manja u starijim dobnim skupinama. Tako je pismenost prisutna i veća od 90 % i među stanovnicima gradova Brodsko-posavske županije u dobnoj skupini od 20 do 39 godina. Pismenost stanovništva ruralnih krajeva županije koji se nalaze u dobnoj skupini od 20 do 39 godina manja je od 90 %. Najmanje pismenih dolazi iz skupine stanovništva starijih od 60 godina. U ruralnim krajevima postotak pismenih, a starijih od 60 godina je nešto manji od 60 %. Među stanovnicima gradova Slavenskog Broda i Nove Gradiške nešto je veća pismenost onih starijih od 60 godina u odnosu na stanovnike ruralnih krajeva. Tako je u skupini stanovništva starijih od 60 godina u Novoj Gradišci njih čak 74,3 % bilo pismeno dok je u Slavonskom Brodu za istu dobnu skupinu bilo zabilježeno 69,5 % pismenih. Vidljivo je kako je nešto veća stopa pismenih bila na prostoru Grada Nove Gradiške u odnosu na stanovništvo grada Slavenskog Broda, ali razlika nije velika, tek nešto više od 1 %.

Analizom podataka o odnosu stope pismenosti i spolne strukture stanovništva došlo se do zaključka kako je u svim dobnim skupinama, nevezano radi li se o urbanom ili ruralnom stanovništvu bilo više pismenih muškaraca u odnosu na žene. U ruralnim krajevima županije evidentirana je stopa pismenosti kod muškaraca 76,4 % dok je pismenost kod žena manja 55,8 % (tab. 5). U gradu Slavonskom Brodu stopa pismenosti muškog dijela stanovništva veća je od 90 %, odnosno 92,5 %, dok je kod žena ta stopa iznosila 83,6 % (tab. 3). U istom periodu na prostoru grada Nove Gradiške prema popisu evidentirana je stopa pismenosti od 94 % kod muškog dijela stanovništva dok je kod žena ta stopa iznosila 85,2 % (tab. 4). Najviše muškaraca i žena koji su pismeni nalazi se u mlađim dobnim skupinama, odnosno u skupini od 11 do 19 godina. Najmanje pismenih muškaraca i žena, nevezano radi li se o urbanom ili ruralnom stanovništvu je u dobnoj skupini starijih od 60 godina. Donošenje zakona iz 1874. godine o obveznom četverogodišnjem školovanju je polučilo dobre rezultate sudeći prema popisu stanovništva iz 1931. godine jer je vidljiv porast u stopi pismenosti kod oba spola. Najmanje je pismenih u starijim dobnim skupinama, odnosno u skupini starijih od 60 godina jer većina toga stanovništva nije bila zahvaćena spomenutim zakonom te nije pohađala četverogodišnje obvezno školovanje. Razvoj školstva pratio je razvoj tadašnje industrije i gospodarstva te je sve više mladih imalo osnovnu naobrazbu te

je bilo spremno za rad u novoosnovanim industrijskim pogonima te drugim radnim mjestima.

Tab. 3. Stope pismenosti stanovništva u gradu Slavonskom Brodu prema dobnim i spolnim skupinama 1931. godine

Godine starosti	Pismeni			Nepismeni			Ukupno svega		
	Muški	Ženski	Svega	Muški	Ženski	Svega	Muški	Ženski	Svega
11-19	1 026	931	1 957	29	58	87	1 055	989	2 044
Udio (%)	97,3	94,1	95,7	2,7	5,9	4,3	100,0	100,0	100,0
20-39	2 649	2 134	4 783	155	346	501	2 804	2 480	5 284
Udio (%)	94,5	86,0	90,5	5,5	14,0	9,5	100,0	100,0	100,0
40-59	1 114	1 056	2 170	128	278	406	1 242	1 334	2 576
Udio (%)	89,7	79,2	84,2	10,3	20,8	15,8	100,0	100,0	100,0
60 i više	324	361	685	105	195	300	429	556	985
Udio (%)	75,5	64,9	69,5	24,5	35,1	30,5	100,0	100,0	100,0
Ukupno	5 113	4 482	9 595	417	877	1294	5 530	5 359	10 889
%	92,5	83,6	88,1	7,5	16,4	11,9	100,0	100,0	100,0
0-10	-	-	-	-	-	-	1 438	1 449	2 887

Izvor: Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga III, Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938.

Tab. 4. Stope pismenosti stanovništva u gradu Novoj Gradišci prema dobnim i spolnim skupinama 1931. godine

Godine starosti	Pismeni			Nepismeni			Ukupno svega		
	Muški	Ženski	Svega	Muški	Ženski	Svega	Muški	Ženski	Svega
11-19	451	311	762	8	25	33	459	336	795
Udio (%)	98,3	92,6	95,8	1,7	7,4	4,2	100,0	100,0	100,0
20-39	635	674	1 309	32	83	115	667	757	1 424
Udio (%)	95,2	89,0	91,9	4,8	11,0	8,1	100,0	100,0	100,0
40-59	366	402	768	30	81	111	396	483	879
Udio (%)	92,4	83,2	87,4	7,6	16,8	12,6	100,0	100,0	100,0
60 i više	172	154	326	34	79	113	206	233	439
Udio (%)	83,5	66,1	74,3	16,5	33,9	25,7	100,0	100,0	100,0
Ukupno	1 624	1 541	3 165	104	268	372	1 728	1 809	3 537
%	94,0	85,2	89,5	6,0	14,8	10,5	100,0	100,0	100,0
0-10	-	-	-	-	-	-	333	348	681

Izvor: Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga III, Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938.

Tab. 5. Stope pismenosti stanovništva iz ruralnih područja Brodsko-posavske županije prema dobnim i spolnim skupinama 1931. godine

Godine starosti	Pismeni			Nepismeni			Ukupno svega		
	Muški	Ženski	Svega	Muški	Ženski	Svega	Muški	Ženski	Svega
11-19	6 841	6 629	13 470	564	728	1 292	7 405	7 357	14 762
Udio (%)	92,4	90,1	91,2	7,6	9,9	8,8	100,0	100,0	100,0
20-39	14 580	13 560	28 110	1 899	3 075	4 974	16 479	16 635	33 114
Udio (%)	88,5	81,5	84,9	11,5	18,5	15,1	100,0	100,0	100,0
40-59	12 339	17 534	29 873	1 763	3 207	4 970	14 102	20 741	34.843
Udio (%)	87,5	84,5	85,7	12,5	15,5	14,3	100,0	100,0	100,0
60 i više	2995	2 941	5936	926	2 333	3 259	3 921	5 274	9 195
Udio (%)	76,4	55,8	64,6	23,6	54,2	35,4	100,0	100,0	100,0
Ukupno	36 775	40 664	77 389	5 152	9 343	14 495	41 927	50 007	91 934
0-10	-	-	-	-	-	-	13 657	13 645	27 302

Izvor: Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga III, Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938.

Osim stope pismenosti pomoću tab. 3, 4 i 5 moguće je dobiti i uvid u dobne strukture na prostoru Brodsko-posavske županije 1931. godine. Vidljivo je iz tablica kako je na prostoru županije bilo najviše stanovništva između 20 i 39 godina starosti, dok je najmanji udio činilo stanovništvo od 60 i više godina. Ne postoji značajnija razlika u broju muškog i ženskog stanovništva u mlađim dobnim skupinama, ali ipak vidljiva je razlika kod ruralnog stanovništva u dobnoj skupini od 40 do 59 godina gdje je broj žena u odnosu na broj muškaraca veći za nešto više od 6000. Također, veći broj žena u odnosu na broj muškaraca vidljiv je i u dobnoj skupini starijih od 60 godina kao i ukupnom stanovništvu gdje je za skoro 9000 više žena u odnosu na broj muškaraca. Navedena razlika i nerazmjeri u brojkama mogu se objasniti utjecajem Prvog svjetskog rata i ratnih stradanja mahom muškog stanovništva koje je odlazilo u ratove.

Svaki popis stanovništva donosio je promjene u strukturi zaposlenih te zanimanja u kojima je stanovništvo bilo zaposleno. Tako se popisom iz 1931. godine stanovništvo s obzirom na djelatnosti koje su obavljali razvrstavalo prema zanimanjima u kategorije: kućna služinčad, samostalni zakupci, činovnici i namjesnici, radnici, nadničari i sluge te skupina u koju su se ubrajali svi ostali zaposleni te prema klasama u gospodarske sektore slične onima koje danas poznajemo, odnosno primarni, sekundarni, tercijarni, kvartarni sektor i druga zanimanja kao zasebni sektor. Prema navedenom popisu na prostoru Brodsko-posavske

županije 1931. godine najviše stanovništva bavilo se poljoprivredom, šumarstvom i ribarstvom. Daleko manji broj stanovnika je radio u ostalim sektorima djelatnosti jer je preko dvije trećine zaposlenih radilo u djelatnostima primarnog sektora. Nešto veći broj zaposlenih u industriji je bio na prostoru grada Slavonskog Broda zbog razvoja industrije i današnje tvornice Đuro Đaković Holding, ali djelatnosti primarnog sektora djelatnosti dominirale su i u Slavonskom Brodu kao i u ostalim dijelovima županije. Analizom popisa stanovništva vidljivo je kako je daleko više muškaraca radilo u odnosu na broj zaposlenih žena. Ovisno o kojoj se djelatnosti te o kojoj se klasi zanimanja radi vidljiva je velika prevlast muškaraca što pokazuje da su muškarci bili oni koji su zarađivali novac za kuću, a žene su bile zadužene za odgoj djece.

Drugi svjetski rat doveo je do nove kolonizacije na prostoru cijele Slavonije. Kolonizacija je zamah dobila nakon osnivanja Nezavisne Države Hrvatske (NDH) 1941. godine kada su se osnovala i nove odgovarajuće institucije koje su imale ulogu pratiti i usmjeravati kolonizaciju i novu agrarnu reformu. Vodstvo NDH je smatralo kako se u prethodnoj agrarnoj reformi nanijela velika šteta hrvatskom i njemačkom stanovništvu u korist Srba koji su pridobili većinu zemlje. Nova agrarna reforma bavila se pitanjima vlasništva zemlje koja je pripala pripadnicima srpske nacionalnosti u međuratnom razdoblju, a koja se istima oduzeta kao i sva ranije stečena prava na istu (Maticka, 2002). Politika u NDH imala je ideju da izmjeni etničku strukturu Slavonije naseljavanjem Hrvata iz Dalmacije, Like, Korduna te s prostora sjeverne Hrvatske. U isto vrijeme dok se provodila kolonizacija hrvatskog stanovništva na prostore Slavonije provodila se i dekolonizacija Srba koji su emigrirali s prostora Slavonije nakon gubitka prava na ranije dobivenu zemlju. Sve nekretnine koje su pripadale Srbima u to vrijeme postale su dio državne imovine te kasnije raspodijeljene novo pridošlim Hrvatima. NDH je osim naseljavanja Hrvata na prostor Slavonije planirala i naseljavanje Slovenaca iz okupiranih dijelova Donje Štajerske, njih oko 179 000, koliko je planirano da će se i Srba iseliti (Jelić-Butić, 1978). Teško je utvrditi točan broj iseljenih Srba u ratnom razdoblju jer se brojke između različitih autora uvelike razlikuju što zbog nepostojanja točnih podataka, a što zbog neobjektivnosti autora pri pretpostavljanju istih. Balta (2001) u svome radu navodi kako je najveća kolonizacija Slavonije bila u razdoblju od 1942. do 1944. godine, posebice u proljetnim i jesenskim mjesecima kada je bila i najveća potreba za radnom snagom na poljoprivrednim površinama. Isti autor navodi kako su se 1944. godine zbog velikog broja iseljenih Hrvata iz Hercegovine i Dalmacije morale stvoriti novo obradive površine gdje bi mogli naseliti novo pridošli narod. Navedene

površine stvorile su se iskrčivanjem šuma te isušivanjem močvarnog tla kao što je Jelas polje kraj tadašnjeg Broda na Savi, a današnjeg Slavenskog Broda. Vranješ-Šoljan (2006) u svome radu navodi kako se osim kolonizacije Hrvata u Slavoniji provodila i kolonizacija manjeg dijela Poljaka s područja Bosne i Hercegovine koji su bili zahvaćeni ratom, ali ti isti Poljaci su se završetkom rata većinom vratili u svoja prvobitna naselja.

Usporedno s naseljavanjem Hrvata u Slavoniju trajalo je i iseljavanje pripadnika njemačke i dijelom mađarske zajednice (Balta i Lajić, 2010). Intenzitet iseljavanja Nijemaca ovisio je o potrebama, tada Trećeg Reicha, koji je vraćao ili slao na daljnja bojišta svoje vojnike ovisno po potrebi. Osim toga, na iseljavanje Nijemaca utjecale su i partizanske diverzije. Balta i Lajić (2010) navode kako se najveće iseljavanje Nijemaca s prostora Slavonije i Brodsko-posavske županije dogodilo u drugoj polovini 1944. godine kada je Kulturbund organizirao povratak oko 110 000 Nijemaca. Krnić (1966) navodi kako je ukupno s prostora cijele NDH tijekom Drugog svjetskog rata iseljeno oko 136 000 Nijemaca. Veliki broj Nijemaca tijekom rata boravio je na prostoru Brodsko-posavske županije iz razloga što su Nijemci grad Slavonski Brod pretvorili u strateško mjesto gdje su dopremali svoju vojnu opremu. Također, pojedine tvornice u Slavonskom Brodu tijekom Drugog svjetskog rata pretvorene su u svrhe vojne industrije što je kasnije dovelo do bombardiranja Slavenskog Broda od strane savezničkih zrakoplova (Mioković, 2017). Mađari su se iseljavali nešto sporijim intenzitetom u odnosu na Nijemce te je njihovo iseljavanje bilo povezano najčešće s mobilizacijom u partizane. Drugi svjetski rat svojim je utjecajem uvelike utjecao na etničku strukturu cijele Slavonije pa tako i Brodsko-posavske županije. Doseljavanje Hrvata te migracije te na koncu i emigracije Nijemaca i Srba s promatranog prostora također su utjecale na promjene u etničkoj strukturi ovoga područja. Balta i Lajić (2010) navode kako se na prostoru Slavonije u vrijeme NDH naselilo 8000 obitelji, od kojih je nakon rata ostalo 2000 na prostoru Slavonije, a ostalih otprilike 6000 je raseljeno ili su se vratili na područja gdje su živjeli prije dolaska u Slavoniju. Isti autori govore o tome kako je promjena političke situacije nakon rata utjecala na to koje će kolonizirane obitelji u vrijeme rata ostati na novim područjima, a koje ne. Glavni kriterij je bio odnos prema ustaškom režimu, Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, odnos prema narodnooslobodilačkom pokretu te socioekonomski status obitelji. Kao glavni problem pri pokretanju (de)kolonizacije stvarali su izbjeglice iz Bosne i Hercegovine koje su naselile Slavoniju, njih gotovo 25 000, ponajviše Posavinu u vrijeme ratnih sukoba njemačkih i ustaških jedinica s partizanima (Bara i Lajić, 2010, Maticka, 1987).

Nova agrarna reforma započela je 1945. godine, a kolonizacija koja je pratila agrarnu reformu započela je u proljeće 1946. godine (Gaćeša, 1984, Bara i Lajić, 2010). Kolonizacija se provodila radikalno i intenzivno prema nekim narodima (Nijemcima) kroz dvije godine te je završila 1948. godine. Bara i Lajić (2010) u svome radu govoreći o posljedicama kolonizacije i agrarne reforme ističu da je ona najtrajnije posljedice ostavila na ukupno kretanje stanovništva, etničku strukturu u vidu povećanja broja većinskog naroda uz smanjenje ili nestajanje nekih naroda.

Tab. 6. Etnička struktura stanovništva Brodsko-posavske županije 1910. i 1948. godine

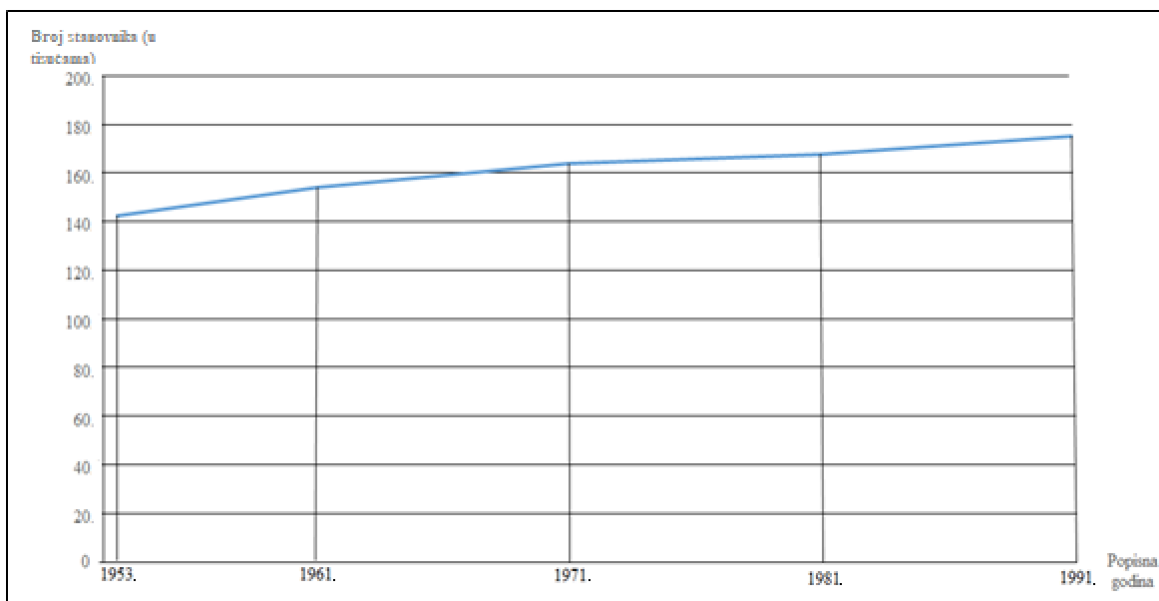
Popisna godina	Ukupno stanovništvo	Hrvati	Srbi	Mađari	Nijemci	Ostali
1910.	119 009	86 551	17 013	4 628	3 748	7 069
1910.	100,00%	72,72%	14,30%	3,89%	3,15%	5,94%
1948.	135 971	112 287	17 792	579	153	5 160
1948.	100,00%	82,58%	13,09%	0,43%	0,11%	3,79%

Izvor: Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima, Zagreb, 1998

Od popisa stanovništva 1910. godine koji je proveden prije Prvog svjetskog rata i popisa stanovništva 1948. koji je proveden nakon Drugog svjetskog rata došlo je do najvećih promjena kod manjinskih naroda. Popisom stanovništva 1948. godine, kojemu je glavna zadaća bila popisati prisutno stanovništvo nakon Drugog svjetskog rata utvrđeno je da je na prostoru Brodsko-posavske županije živio 135 971 stanovnik (tab. 6). U usporedbi s 1910. godinom došlo je do povećanja apsolutnog broja stanovnika u Brodsko-posavskoj županiji za nešto više od 16 000 stanovnika. Najviše se povećao broj Hrvata, za nešto više od 25 000, dok je broj Srba neznatno porastao bez obzira na njihovu dekolonizaciju u vrijeme NDH. Broj pripadnika mađarske nacionalnosti smanjio se za skoro 90 % u razdoblju od 1910. do 1948. godine, a u istome periodu broj Nijemaca na prostoru Brodsko-posavske županije smanjio se za nešto više od 95 %. Švob (1998) u svome radu navodi kako je najveći relativni pad broja stanovnika u Slavoniji zabilježen kod Židova čiji se broj od predratnih 6305 osoba smanjio na svega 472 osobe koje su ostale u gradovima 1948. godine. Isti autor navodi da su zbog njihove malobrojnosti u popisu stanovništva 1948. pribrojani su u skupini „ostali“. Bara i Lajić (2010) navode u svome radu kako ostale manjine nisu imale izrazitija negativna kretanja te je njihov broj ostao približno jednak brojkama prije rata.

7.3. Razdoblje druge polovice dvadesetog stoljeća do Domovinskog rata

Brodsko-posavska županija je u razdoblju druge polovice dvadesetog stoljeća do početka Domovinskog rata 1991. godine bilježila kontinuirani porast ukupnog stanovništva (sl. 6). Najveći porast stanovništva zabilježen je između popisnih godina 1953. i 1961. godine kada se stanovništvo Brodsko-posavske županije povećalo za skoro 12 000 stanovnika.

Sl. 6. Kretanje ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1953. do 1991. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.

Podatci sadržani u tablici 7 svjedoče o tome kako je prostor Brodsko-posavske županije u drugoj polovici dvadesetog stoljeća bilježio pozitivne demografske trendove. Najveća međupopisna promjena zabilježena je između 1953. i 1961. dok je najmanja međupopisna promjena zabilježena između 1971. i 1981. godine. Porast ukupnog stanovništva nakon Drugog svjetskog rata je očekivan jer je došlo do “baby booma”, a isti taj “baby boom” utjecao je na porast broja stanovnika tijekom 70-ih godina zbog kompenzacijskog nataliteta (Tvrdojević, 2013 prema Kevo, 2007). Kompenzacijski natalitet se odrazio se 70-ih godina na način da je oni koji su se rodili nakon Drugog svjetskog rata u “baby boomu” 70-ih godina ušli u reproduktivnu dob i krenuli su stvarati svoje vlastite obitelji što je uvelike popravilo demografsku sliku cijele županije.

Tab. 7. Kretanje broja stanovnika i pokazatelji promjena na prostoru Brodsko-posavske županije u razdoblju od 1948. do 1991. godine

Međupopisno razdoblje	Međupopisna promjena	Indeks promjene broja stanovnika	Prosječna godišnja promjena broja stanovnika
1948. – 1953.	8 178	106,1	1,2
1953. – 1961.	11 695	108,2	1,0
1961. – 1971.	9 756	106,3	0,6
1971. – 1981.	3 602	102,2	0,2
1981. – 1991.	7 331	104,4	0,4
1948. – 1991.	40 562	130,2	0,6

Izvor: Tvrdojević, 2013 prema Naselja i stanovništvo RH 1857. – 2001., Stanovništvo-županije, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske

Povećanje ukupnog broja stanovnika na razini županije nije pravi prikaz procesa koji su se dešavali na području bivših općina Slavonski Brod i Nova Gradiška. Podatci u tablicama 8. i 9. sadrže podatke koji to potvrđuju. Bivša općina Nova Gradiška imala je daleko lošiju demografsku i gospodarsku situaciju u odnosu na bivšu općinu Slavonski Brod. Bivša općina Slavonski Brod bilježila je od 1948. pa sve do 1991. godine porast stanovništva, te se ukupno stanovništvo na prostoru općine Slavonski Brod povećalo u ove 43 godine za nešto manje od 40 000 stanovnika (tab. 8). U istom vremenskom razdoblju prostor bivše općine Nova Gradiška bilježio je mali porast stanovništva od 1948. do 1971. godine kada kreće padati ukupan broj stanovnika (tab. 9). Vidljivo je kako je bivša općina Slavonski Brod imala daleko bolju demografsku sliku od bivše općine Nova Gradiška što je i logično s obzirom da se grad Slavonski Brod nakon velikih šteta u Drugom svjetskom ratu krenuo obnavljati, a tvornica Đuro Đaković je širila svoje poslovanje i tako zapošljavala sve više ljudi. Može se reći kako je razvoj industrije u gradu Slavonskom Brodu utjecao na veći priljev stanovništva iz ruralnih krajeva, ali u drugih dijelova Hrvatske te na povoljniju demografsku sliku toga prostora. S druge strane, bivša općina Nova Gradiška imala je slabiji utjecaj i ponudu kojom bi privukla mlado reproduktivno stanovništvo koje je više gravitiralo Slavonskom Brodu kao većem gradu. Slavonski Brod je u tome razdoblju predstavljao osim industrijskog središta i određeno kulturno, upravno, sudsko i financijsko središte (Mioković, 2017). O demografskom razvoju Slavonskog Broda svjedoči i podatak da je od 1948. godine kada je bilo samo šest osnovnih škola na prostoru grada njihov broj porastao na 67 do 1952.

godine zbog porasta djece koja su kretala u škole (Mioković 2017). Također, Slavonski Brod je bio i središte srednjoškolskog obrazovanja što je utjecalo na priljev mladog stanovništva u taj grad za razliku od Nove Gradiške koja se nije uspjela othrvati utjecaju Slavonskog Broda i njegovih blagosti.

Tab. 8. Kretanje ukupnog broja stanovnika i pokazatelji promjena za bivšu općinu Slavonski Brod u razdoblju od 1948.do 1991. godine

Godina popisa	Broj stanovnika	Međupopisna promjena	Indeks promjene broja stanovnika	Prosječna godišnja promjena broja stanovnika
1948.	75 346	-	-	-
1953.	81 546	6 200	108,23	1,65
1961.	91 183	9 637	111,82	1,47
1971.	100 311	9 128	110,01	1,00
1981.	106 400	6 089	106,07	0,61
1991.	114 249	7 849	107,38	0,74

Izvor: Tvrdojević, 2013 prema Kevo, 2007

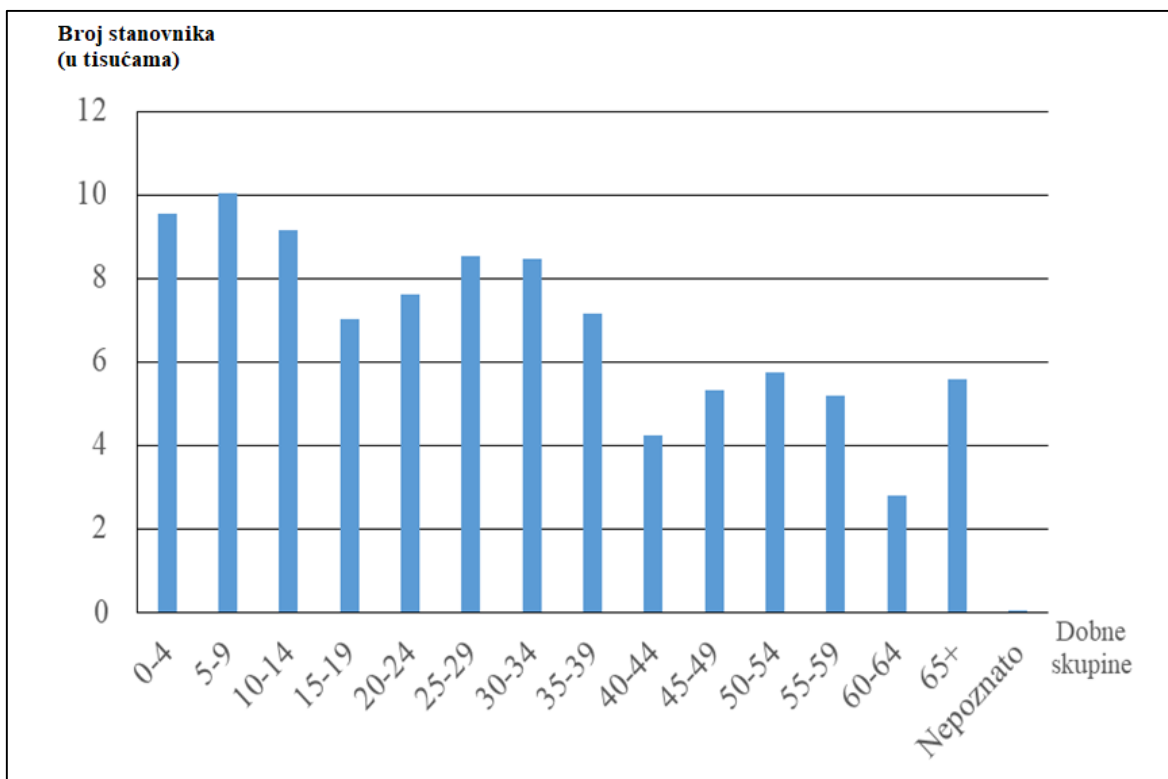
Tab. 9 Kretanje ukupnog broja stanovnika i pokazatelji promjena za bivšu općinu Nova Gradiška od 1948.do 1991. godine

Godina popisa	Broj stanovnika	Međupopisna promjena	Indeks promjene broja stanovnika	Prosječna godišnja promjena broja stanovnika
1948.	59 090	-	-	-
1953.	61 068	1 978	103,35	0,67
1961.	63 126	2 058	103,37	0,42
1971.	63 754	628	100,99	0,01
1981.	61 267	-2 487	96,10	-0,39
1991.	60 749	-518	99,15	-0,09

Izvor: Tvrdojević, 2013 prema Kevo, 2007

Slavonski Brod je zbog svoje veličine i utjecaja u Jugoslaviji preuzeo ulogu vodećeg grada u Brodsko-posavskoj županiji, ali imao je jak utjecaj na području cijele Slavonije. Da podatci u tablici 7. nisi pravi odraz demografskih procesa u Brodsko-

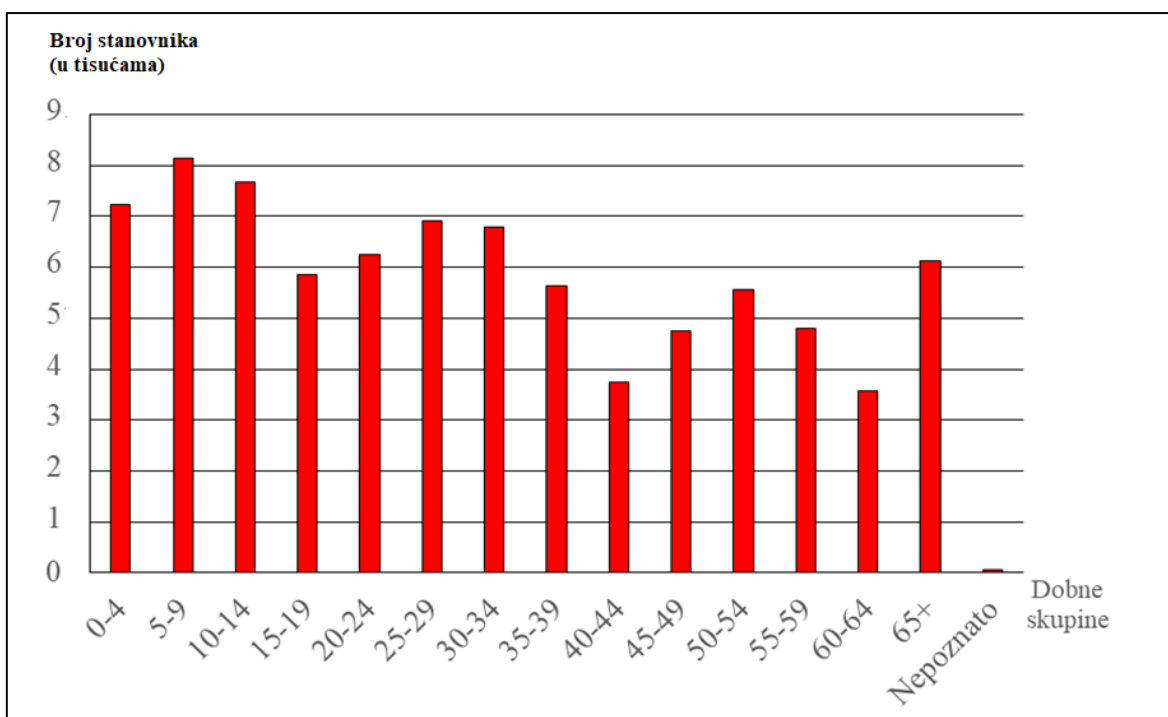
posavskoj županiji vidi se kroz tablice 8. i 9. u kojima se u prvom planu ističe razlika u broju stanovnika. Bivša općina Nova Gradiška nije uspjela pratiti razvoj Slavenskog Broda te je od 1948. do 1991. godine uspjela povećati ukupan broj stanovnika za manje od 1000.

Sl. 7. Sastav stanovništva prema dobi u bivšoj općini Slavonski Brod 1961. godine

Izvor: Popis stanovništva 1961., knjiga XI, pol i starost, rezultati za naselja, Socijalistička federativna republika Jugoslavija, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1965

Struktura stanovništva prema dobi u bivšim općinama Slavonski Brod i Nova Gradiška slična je u objema bivšim općinama (sl. 7 i 8). Vidljiv je veliki broj mladog stanovništva (do 15 godina starosti) u obje bivše općine. Osim vidljivog prisustva mladog stanovništva u dobnim strukturama navedenih bivših općina vidljiv je i manji broj stanovnika dobne skupine 40-44 godine što se može povezati s Drugim svjetskim ratom i stradavanjima mladih vojnika koji su tada bili vojno sposobni ići u rat. Uočava se da je u bivšoj općini Nova Gradiška bez obzira na ukupno manji broj stanovnika, veći broj stanovnika u starijim dobnim skupinama u odnosu na stanovništvo bivše općine Slavonski Brod.

Sl. 8. Sastav stanovništva prema dobi u bivšoj općini Nova Gradiška 1961. godine

Izvor: Popis stanovništva 1961., knjiga XI, pol i starost, rezultati za naselja, Socijalistička federativna republika Jugoslavija, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1965

Tab. 10. Prirodno kretanje broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1971. do 1991. godine

Godina	Rođeni	Umrli	Prirodna promjena	Natalitet (%)	Mortalitet (%)	Prirodna promjena (%)
1971.	2 649	1 818	831	16,1	11,1	5,0
1981.	2 790	1 831	959	16,6	10,9	5,7
1991. ²	2 272	2 087	185	13,0	11,9	1,1

Izvor: Tvrdojević, 2013 prema Naselja i stanovništvo RH 1857. – 2001., Stanovništvo – županije, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske

S obzirom na dostupnost podataka od 1971. godine moguće je pratiti i prirodno kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije od 1971. godine nadalje. Vidljivo je iz tablice 10 kako je broj rođenih 1971. godine nešto niži od onoga 1981. Usporedi li se broj rođenih 1991. s podacima za 1971. i 1981. godinu vidljiv je pad broja rođenih što se može

² Za 1991 su nepotpuni podatci. S područja Brodsko-posavska županije koja su bila nedostupna hrvatskim vlastima DZS raspolaže samo vitalnom statistikom prognanika (Kevo, 2007).

povezati s početkom Domovinskog rata u Hrvatskoj. Brodsko-posavska županija bilježila je u sva tri promatrana razdoblja pozitivnu prirodnu promjenu gdje je ona bila najveća 1981. godine dok je 1991. ona iznosila 185, ali i dalje je bila pozitivna. Broj umrlih nije se previše razlikovao 1971. i 1981. godine, ali zbog već ranije spomenutog Domovinskog rata povećao se i broj umrlih. Stopa nataliteta najveća je 1981. godine kada iznosi 16,6 ‰, iste godine zabilježena je i najmanja stopa mortaliteta u ova tri promatrana razdoblja te je iznosila 10,9 ‰. Najmanja stopa nataliteta i najveća stopa mortaliteta zabilježene su u ratnoj 1991. kada je u usporedbi s 1981. natalitet pao za 3,6 ‰, a mortalitet porastao za 1 ‰.

Tab. 11. Prirodno kretanje broja stanovnika bivših općina Nova Gradiška i Slavonski Brod od 1971. do 1991. godine

Godina	Nova Gradiška					Slavonski Brod				
	Rodeni	Umrli	pp	n (‰)	m (‰)	Rodeni	Umrli	pp	n (‰)	m (‰)
1971.	960	740	220	15,1	11,6	1 689	1 078	611	16,8	10,7
1972.	887	718	169	13,8	11,2	1 640	1 071	569	16,2	10,6
1973.	905	750	155	14,1	11,7	1 668	940	728	16,4	9,2
1974.	925	693	232	14,4	10,8	1 617	921	696	15,7	9,0
1975.	897	673	224	14,0	10,5	1 789	991	798	17,3	9,6
1976.	899	656	243	14,0	10,2	1 783	1 005	778	17,1	9,6
1977.	906	681	225	14,1	10,6	1 767	987	780	16,8	9,4
1978.	841	693	148	13,0	10,7	1 800	1 092	708	17,0	10,3
1979.	846	708	138	13,1	11,0	1 803	1 041	762	16,9	9,8
1980.	909	702	207	14,9	11,5	1 822	1 083	739	17,3	10,3
1981.	899	756	143	14,6	12,3	1 891	1 075	816	17,7	10,1
1982.	809	747	62	13,2	12,2	1 869	1 022	847	17,4	9,5
1983.	821	826	-5	13,3	13,4	1 859	1 153	706	17,2	10,7
1984.	885	817	68	14,4	13,3	1 834	1 148	686	16,8	10,5
1985.	833	749	84	13,5	12,2	1 767	1 109	658	16,1	10,1
1986.	803	785	18	13,0	12,7	1 754	1 133	621	15,9	10,3
1987.	815	754	61	13,2	12,2	1 795	1 194	601	16,2	10,8
1988.	770	716	54	12,5	11,6	1 729	1 179	550	15,5	10,6
1989.	786	772	14	12,8	12,6	1 654	1 151	503	15,5	10,8
1990.	728	735	-7	12,0	12,1	1 611	1 177	434	15,1	11,0
1991.	604	835	-231	9,9	13,8	1 668	1 252	416	14,6	10,9

Izvor: Kevo, 2007

Bivša općina Slavonski Brod od 1971. pa sve do 1991. godine bilježi prirodni prirast stanovništva, dok bivša općina Nova Gradiška 1983., 1990. i 1991. godine bilježi prirodni pad stanovništva (tab. 11). Zbog svoje veličine i većeg broja stanovništva bivša općina Slavonski Brod imala je, u apsolutnim brojkama gledano, veći broj rođenih i umrlih u odnosu na Novu Gradišku. Analizirajući tablicu 11. vidljivo je kako je bivša općina Slavonski Brod u svim godinama od 1971. do 1991. imala veće stope nataliteta u odnosu na bivšu općinu Nova Gradiška. S druge strane, bivša općina Nova Gradiška je u svim prikazanim godinama imala veće stope mortaliteta u odnosu na bivšu općinu Slavonski Brod. Novogradiško područje nepovoljno je utjecalo na prirodnu promjenu stanovništva na razini županije i u apsolutnom broju, ali i prema stopama nataliteta, mortaliteta i prirodnoj promjeni koja je dosta oscilirala na tome području (Kevo, 2007). Broj živorođenih od sredine 80-ih godina 20. stoljeća imao je tendenciju smanjivanja broja rođenih te tendenciju blagog porasta umrlih, u prosjeku 0,2 ‰. godišnje (Kevo, 2007). Tvrdojević (2013) u svome radu navodi kako su trendovi na području Nove Gradiške u odnosu na trendove u Hrvatskoj bili ispodprosječni, dok su trendovi na području Slavenskog Broda bili u odnosu na Hrvatsku iznadprosječni. Pozitivna dinamika kretanja stanovništva u bivšoj općini Slavonski Brod utjecala je da se negativni trendovi iz novogradiškog područja ne odraze na županijskoj razini (Kevo, 2007).

Druga polovica 20. stoljeća vrijeme je postepene deruralizacije i urbanizacije. Popisne godine 1953. u Brodsko-posavskoj županiji živjelo je 142 614 stanovnika od kojih je njih samo 29 406 živjelo u gradu, odnosno u postotcima to iznosi 20,62 ‰ (tab. 12). Vidljivo je kako je 1953. godine Brodsko-posavska županija bila pretežito ruralan prostor sa skoro 80 ‰ ruralnog stanovništva. Većina gradskog stanovništva dolazila je iz bivše općine Slavonski Brod, odnosno 74 ‰ gradskog stanovništva u Brodsko-posavskoj županiji živjelo je u Slavonskom Brodu, a ostalih 26 ‰ u Novoj Gradiški. Na razini bivših općina, Nova Gradiška je 1953. godine imala tek 12,36 ‰ urbanog stanovništva te 87,64 ‰ ruralnog stanovništva. Slavonski Brod u isto vrijeme ima više nego dvostruko gradskog stanovništva u odnosu na Novu Gradišku. Kroz naredne popise stanovništva 1961., 1971., 1981., i 1991. godine vidljiv je porast gradskog stanovništva u obje bivše općine pa tako i na razini županije. Proces urbanizacije brže se odvijao na prostoru Slavenskog Broda za razliku od novogradiškog područja. Područje bivše općine Slavonski Brod je od 1953. do 1991. povećalo svoje urbano stanovništvo skoro dvostruko, odnosno s 26,80 ‰ na 48,74 ‰. U istom razdoblju u bivšoj općini Nova Gradiška urbanizacija je tekla sporije te je od 1953. do

1991. godine udio gradskog stanovništva porastao s 12,36 % na 23,12 %. Devedesetih godina 20. stoljeća bivša općina Slavonski Brod imala je skoro pola gradskog stanovništva, a pola seoskog, dok je u istom razdoblju Nova Gradiška imala tek četvrtinu gradskog stanovništva i tri četvrtine seoskog stanovništva što je još jedan od pokazatelja koliko je Nova Gradiška zaostajala za Slavonskim Brodom u razvoju. Na razini cijele županije od 1953. do 1991. godine povećao se udio gradskog stanovništva s 20,62 % na 39,84 %, ali i dalje je više stanovništva živjelo na selu u odnosu na grad što je i logično s obzirom da županija ima samo dva grada na cijelome području koje obuhvaća.

Tab. 12. Kretanje gradskog i seoskog stanovništva u Brodsko-posavskoj županiji te bivšim općinama Nova Gradiška i Slavonski brod od 1953. do 1991. godine

Popis	Jedinica lokalne uprave i samouprave											
	Općina Nova Gradiška				Općina Slavonski Brod				Županija Brodsko-posavska			
	Grad		Selo		Grad		Selo		Grad		Selo	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
1953.	7 548	12,36	53 520	87,64	21 858	26,80	59 688	73,20	29 406	20,62	113 208	79,38
1961.	9 229	14,62	53 897	85,38	28 810	31,60	62 373	68,40	38 039	24,65	116 270	75,35
1971.	11 580	18,16	52 174	81,84	38 705	38,59	61 606	61,41	50 285	30,65	113 780	69,35
1981.	13 293	21,70	47 974	78,30	47 583	44,72	58 817	55,28	60 876	36,31	106 791	63,69
1991.	14 044	23,12	46 705	76,88	55 683	48,74	58 566	51,26	69 727	39,84	105 271	60,16

Izvor: Kevo, 2007

Migracijski saldo izračunava se komparativnom ili vitalno-statističkom metodom istraživanja migracijskih kretanja, kojom se na broj stanovnika nekog područja u određenom međupopisnom razdoblju pridodaje iskazana prirodna promjena kako bi se mogao utvrditi karakter migracija, odnosno radi li se o emigraciji ili imigraciji (Kevo, 2007 prema Akrap, 1995). Podatci prikazani u tablici 13. govore o karakteru migracija na području Brodsko-posavske županije, ali i bivših općina zbog toga što je u istima vidljiva značajna razlika u demografskim pokazateljima. Brodsko-posavska županija je u tri popisna razdoblja imala u njih čak dva negativni migracijski saldo bez obzira na pozitivnu prirodnu promjenu, odnosno na prirodni prirast. Tako je u razdoblju od 1971. do 1981. godine Brodsko-posavska županija zabilježila negativan migracijski saldo od čak 5528 stanovnika, što pokazuje da je navedeni

prostor imao emigracijska obilježja. Na negativan migracijski saldo županije najveći utjecaj imao je novogradiški kraj koji je imao negativan migracijski saldo od čak 4448 stanovnika. Prikazano u relativnim brojevima može se reći kako je preko 80 % iseljenih od 1971. do 1981. godine dolazilo s područja bivše općine Nova Gradiška. Bivša općina Slavonski Brod od 1971. do 1981. bez obzira na visoki prirodni prirast bilježi negativan migracijski saldo od 1080 stanovnika. Negativan migracijski saldo može se povezati s petim iseljeničkim valom koji je bio prisutan u Hrvatskoj zbog otvaranja granica u Jugoslaviji 1965. godine kada je dozvoljen odlazak na rad u inozemstvo. Navedene migracije trebale su biti privremene s obzirom na trajanje, ali s vremenom dio tih migracija je iz privremenih postao trajnim što se odrazilo na negativnom migracijskom saldu (Nejašmić, 2014).

Tab. 13. Migracijski saldo za Brodsko-posavsku županiju i bivše općine Nova Gradiška i Slavonski Brod od 1971. do 1991. godine

Brodsko-posavska županija					
Međupopisno razdoblje	Popisano stanovništvo	Prirodna promjena	Projekcija	Stvarno stanovništvo	Migracijski saldo
1971. – 1981.	164 065	9 130	173 195	167 667	- 5 528
1981. – 1991.	167 667	6 914	174 581	174 998	417
1971. – 1991.	164 065	16 044	180 109	174 998	- 5 111
Bivša općina Nova Gradiška					
Međupopisno razdoblje	Popisano stanovništvo	Prirodna promjena	Projekcija	Stvarno stanovništvo	Migracijski saldo
1971. – 1981.	63 754	1 961	65 715	61 267	- 4 448
1981. – 1991.	61 267	492	61 759	60 749	- 1 010
1971. – 1991.	63 754	2 453	66 207	60 749	- 5 458
Bivša općina Slavonski Brod					
Međupopisno razdoblje	Popisano stanovništvo	Prirodna promjena	Projekcija	Stvarno stanovništvo	Migracijski saldo
1971. – 1981.	100 311	7 169	107 480	106 400	- 1 080
1981. – 1991.	106 400	6 422	112 822	114 249	1 427
1971. – 1991.	100 311	13 591	113 902	114 249	347

Izvor: Kevo, 2007

Razdoblje od 1981. do 1991. godine na razini Brodsko posavske županije je vrijeme pozitivnog migracijskog salda od 417 stanovnika. Pozitivni migracijski saldo u navedenom razdoblju povezan je s doseljavanjem stanovništva iz Bosne i Hercegovine u Posavinu. Novogradiško područje kao i u prethodnom međupopisnom razdoblju bilježi negativan

migracijski saldo od 1010 stanovnika što je ipak dosta manje od -4448 koliko je iznosio migracijski saldo u prethodnom razdoblju. S druge strane, bivša općina Slavonski Brod je od 1981. do 1991. godine zabilježila pozitivan migracijski saldo od 1427 stanovnika što je utjecalo na pozitivan migracijski saldo i cijele županije. Većina doseljenog stanovništva iz Bosne i Hercegovine naselio se na prostoru Slavanskog Broda i okolnih područja što je dovelo do pozitivnog migracijskog salda. Negativne posljedice Domovinskog rata uvelike će utjecati na demografiju Slavonije kao jednog od područja u Republici Hrvatskoj koje je pretrpjelo najveće štete u ratu.

Tab. 14. Broj pripadnika pojedine narodnosti u Brodsko-posavskoj županiji od 1953. do 1991. godine

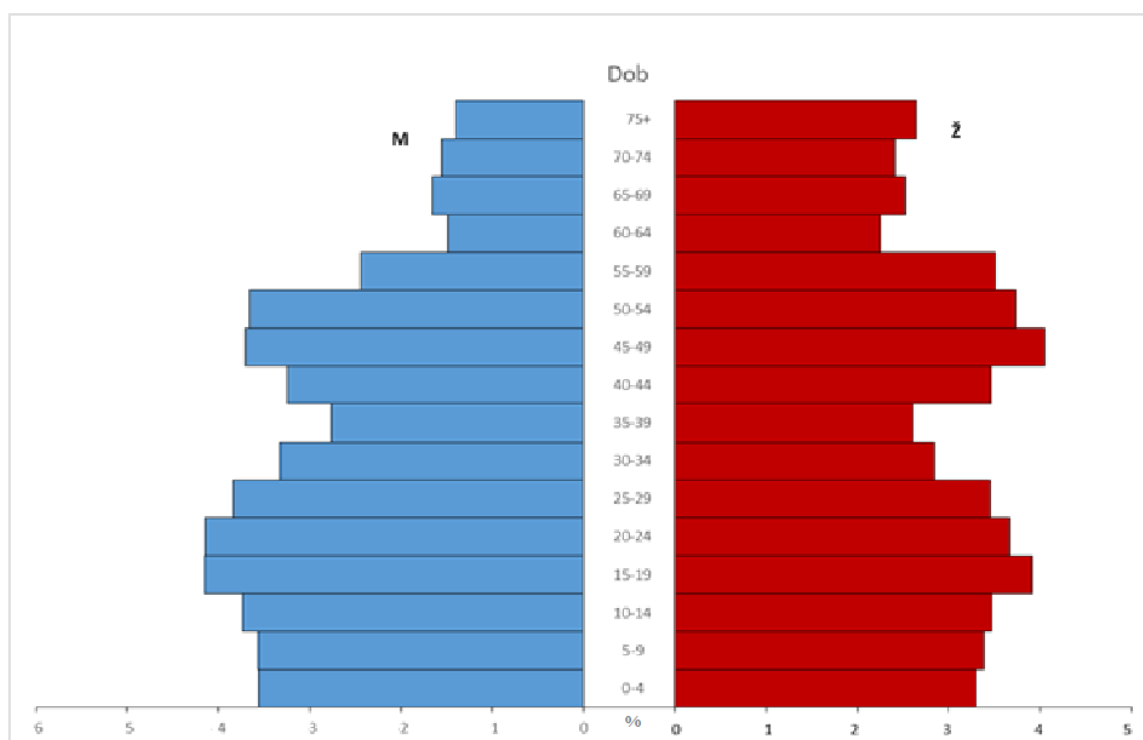
Narodnost	1953.*	1961.* ³	1971.	1981.	1991.
Hrvati	117 780	128 216	133 011	128 082	141 071
Srbi	19 590	21 768	23 722	17 974	19 957
Muslimani	-	-	358	251	546
Nijemci	-	-	53	49	78
Mađari	-	-	231	171	106
Česi	-	-	357	225	152
Židovi	-	-	134	1	3
Slovinci	-	-	398	276	248
Slovaci	-	-	51	53	43
Talijani	-	-	91	69	72
Rusini i Ukrajinci	-	-	916	825	572
Jugoslaveni	-	-	3 105	15 912	5 117
Regionalno izjašnjeni	-	-	-	262	184
Ostali i nepoznato	5 244	4 325	1 638	3 517	6 849

Izvor: Tvrdojević, 2013 i Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Knjiga 5, Zagreb, 1998

Prema narodnosti najveći broj stanovnika Brodsko-posavske županije činili su Hrvati, a najveća manjina su Srbi. Broj Hrvata i Srba rastao je od 1953. do 1971 godine zbog ekonomskih imigracija, a u popisu 1981. godine zabilježen je pad pripadnika obaju naroda te porast Jugoslavena. Bara i Lajić (2010) u svome radu za Jugoslavene navode da je to većinom poslijeratno stanovništvo koje se deklariralo kao Jugoslaven zbog toga što je imao miješano porijeklo ili zbog političkih stavova. Između 1981. i 1991. godine u cijeloj

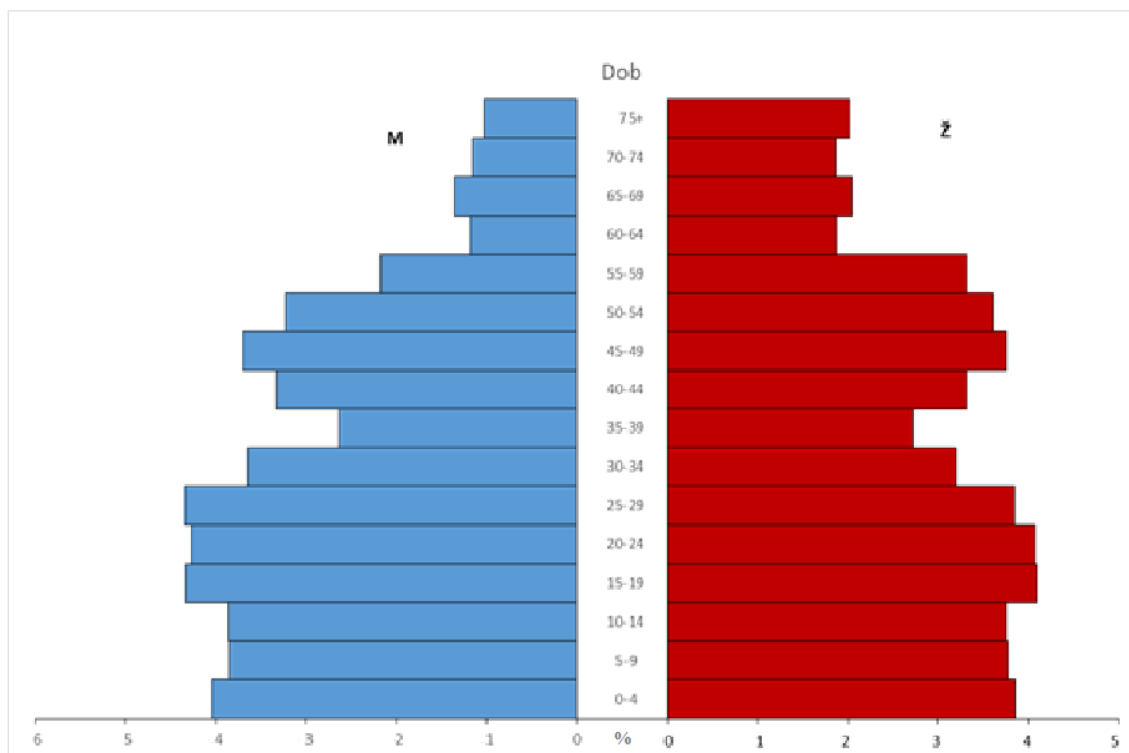
³ Detaljniji podatci o narodnosti nisu bili dostupni autoru za 1953. i 1961. godinu stoga su za te dvije popisne godine prikazani podatci za Hrvate i Srbe, a svi ostali narodi su grupirani u kategoriju ostali.

Slavoniji opada broj Jugoslavena, a raste broj Hrvata i Srba zbog prvenstveno jačanja nacionalizma i nacionalističke retorike koje su dovele do opadanja broja Jugoslavena (Tvrdojević, 2013 prema Bara i Lajić, 2009). Tako je broj Hrvata u Brodsko-posavskoj županiji od 1953. do 1991. porastao za nešto više od 23 000 stanovnika, a broj Srba kao i ostalih drugih manjina nije doživio veće promjene, izuzev Židova čiji je broj drastično pao od 1971. do 1981. godine. Između 1971. i 1981. godine došlo je do već ranije spomenutog pada broja Hrvata i Srba te povećanja broja Jugoslavena, ali usporede li se relativni podatci i uvidi se kako se broj Hrvata i Srba smanjio za ukupno 8,5 %, a povećao se broj Jugoslavena za 8,2 %, vidljivo je kako su se Hrvati i Srbi zapravo u tome popisu identificirali na drugi način (Tvrdojević, 2013).

Sl. 9. Dobno-spolni sastav stanovništva bivše općine Nova Gradiška 1981. godine

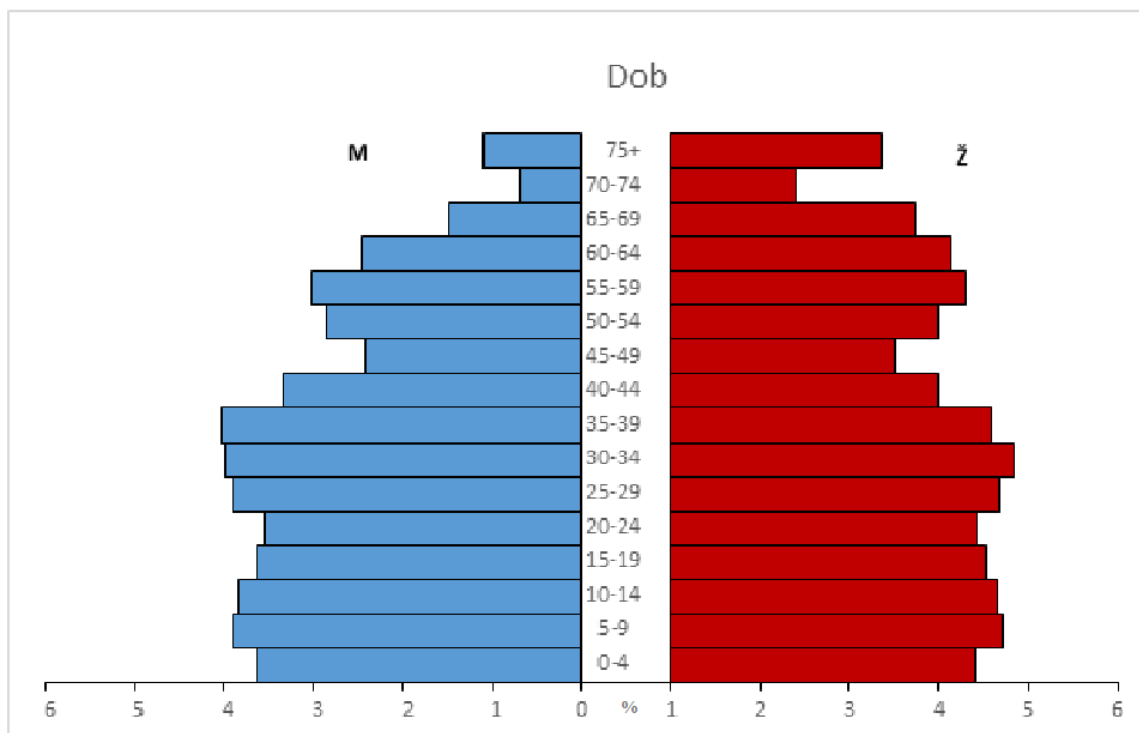
Izvor: Popis stanovništva 1981, sastav stanovništva prema dobi i spolu po naseljima, 1981

Sl. 10. Dobno-polni sastav stanovništva bivše općine Slavonski Brod 1981. godine

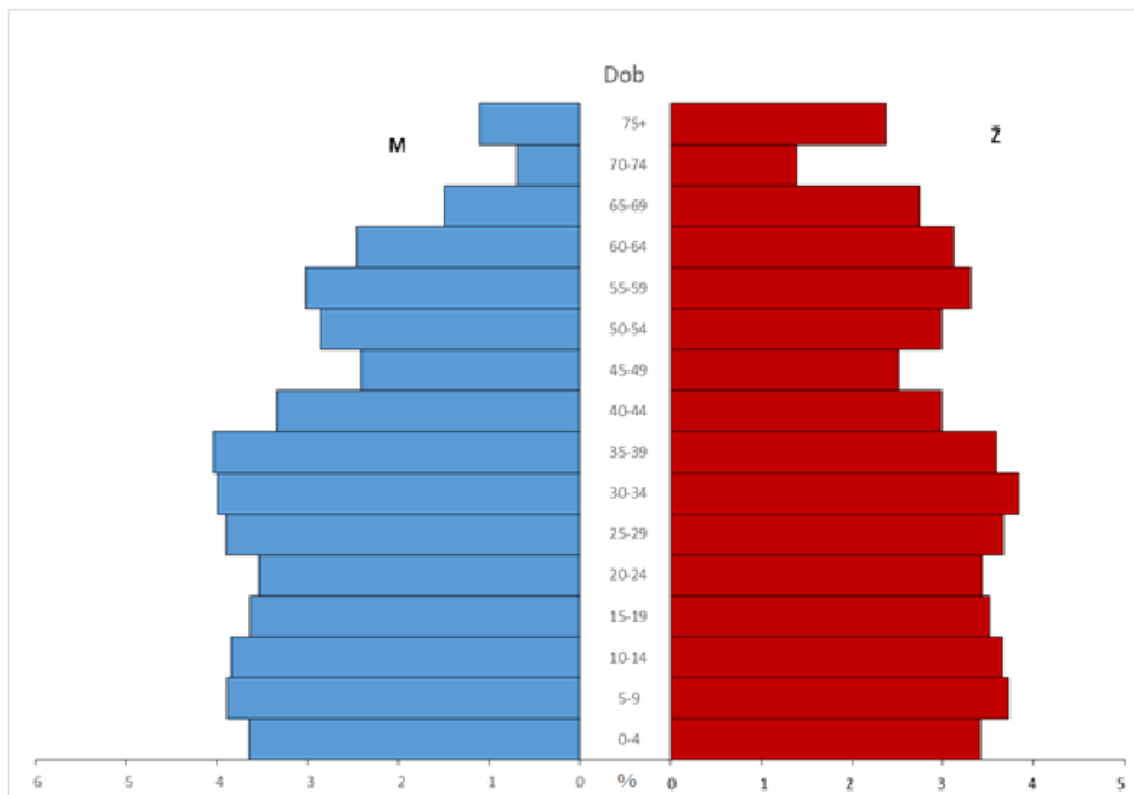
Izvor: Popis stanovništva 1981, sastav stanovništva prema dobi i spolu po naseljima, 1981

Dobno-polni sastav stanovništva u bivšim općinama Slavonski Brod i Nova Gradiška 1981. bio je dosta sličan, ali s razlikom u tome što je Slavonski Brod imao više mladog stanovništva u odnosu na Novu Gradišku. Dijagrami dobno-polne strukture (sl. 9 i 10) pokazuju kako su obje bivše općine na području Brodsko-posavske županije imale najviše zrelog stanovništva, zatim mladog, te najmanje starog stanovništva. Razlika između broja stanovnika s obzirom na spol vidljiva je tek u starijim dobnim skupinama kada broj žena postaje veći u odnosu na broj muškaraca što se može prepisati biološkim obilježjima, ali i tome što su muškarci često obavljali teške poslove koji su kasnije ostavili traga na njihovo zdravlje. U oba dijagrama vidljivo je manje stanovništva u dobnoj skupini od 35 do 39 godina što se može povezati s Drugim svjetskim ratom kada je natalitet bio niži zbog ratnih dešavanja te odsustva muškog dijela stanovništva.

Sl. 11. Dobno-spolni sastav stanovništva bivše općine Nova Gradiška 1991. godine

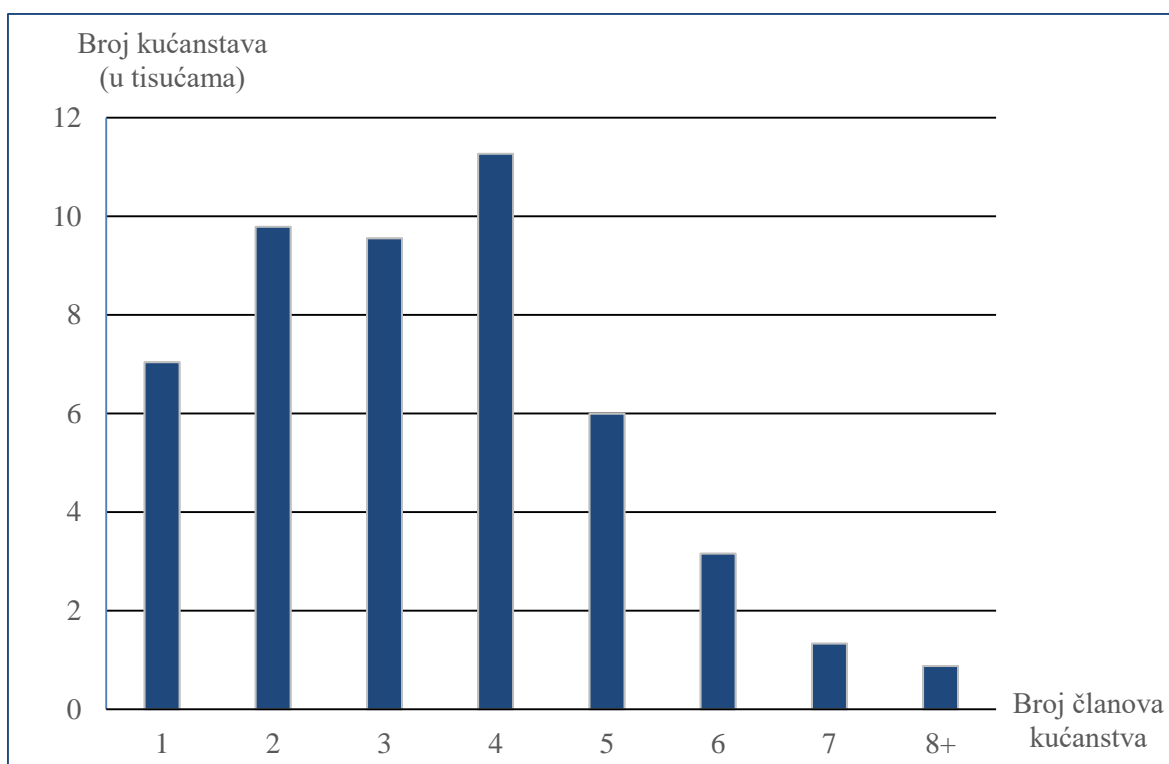
Izvor: Popis stanovništva 1991, sastav stanovništva prema dobi i spolu po naseljima, 1991

Sl. 12. Dobno-spolni sastav stanovništva bivše općine Slavonski Brod 1991. godine

Izvor: Popis stanovništva 1991, sastav stanovništva prema dobi i spolu po naseljima, 1991

Usporedi li se dobno-spolna struktura 1981. i 1991. može se uvidjeti kako nije došlo do značajnijih promjena u dobno-spolnom sastavu stanovništva. Muško stanovništvo prevladava u dobnim skupinama sve do dobne skupine 45-49 godina kada udio muškaraca opada, a raste udio žena u obje bivše općine Brodsko-posavske županije (sl. 11 i 12). Nakon Drugog svjetskog rata vidljivo je da se rađa više muške djece u odnosu na žensku djecu, ali vidljivo je i to da žene žive duže od muškaraca, a to se najviše vidi u dobnoj skupini 75+. Najveći udio u obje bivše općine otpada na zrelo stanovništvo koje slijedi mlado stanovništvo, te je najmanje starog stanovništva.

Sl. 13. Kućanstva prema broju članova u Brodsko-posavskoj županiji 1981. godine

Izvor: Popis stanovništva 1981, porodična i neporodična domaćinstva prema broju članova i porodice prema sastavu

Na razini Brodsko-posavske županije popisom stanovništva 1981. godine zabilježeno je 49 599 kućanstava. Kućanstva se razlikuju s obzirom na broj članova kućanstva. Najviše kućanstava imalo je 4 člana, a takvih je bilo 11 263 kućanstava. Također, veliki je broj kućanstava s 2 i 3 člana, njih 9786 s 2 člana i 9550 kućanstava s 3 člana. Najmanje je kućanstava s 8 ili više djece, njih 873. Zabrinjavajuća je brojka kućanstava s 1 članom, njih čak 7036 što je dosta velika brojka u odnosu na najbrojnije skupine.. Iskaže li se odnos broja kućanstava i ukupnog stanovništva zabilježenog popisom može se reći kako je 1981. godine kućanstvo u Brodsko-posavskoj županiji imalo u prosjeku 3,42 člana. Usporedi li navedeni podatci s onima ranije spomenutim u radu za 1931. godinu vidljivo je kako se povećao broj

kućanstava, ujedno i broj stanovnika, ali se prosječna veličina kućanstava smanjila za više od 1 člana po kućanstvu u razdoblju od 50 godina. Razlog pada prosječne veličine kućanstva može se opravdati kroz odseljavanje mladih iz svojih matičnih obitelji koji su se selili u potrazi za poslom te zbog općenitog smanjenja članova obitelji, odnosno smanjenog nataliteta.

Tab. 15. Vjerski sastav stanovništva bivših općina Nova Gradiška i Slavonski Brod 1991. godine

Vjera	NOVA GRADIŠKA		SLAVONSKI BROD	
	Apsolutni broj	Udjel	Apsolutni broj	Udjel
Rimokatolička:	43 460	71,54	94 990	83,14
Grkokatolička:	102	0,17	1 170	1,02
Starokatolička:	9	0,01	16	0,00
Pravoslavna:	12 083	19,89	7 832	6,86
Islamska:	168	0,28	713	0,62
Židovska:	2	0,00	4	0,00
Adventistička:	118	0,19	89	0,08
Baptistička:	1	0,00	3	0,00
Evangelistička:	47	0,08	5	0,00
Jehovini svjedoci:	13	0,02	87	0,08
Kristova pentekostna crkva:	1	0,00	9	0,01
Ostale protestantske:	8	0,01	9	0,03
Ostale vjere i neizjašnjeni:	1 183	1,95	3 951	3,46
Nisu vjernici:	1 434	2,36	2 727	2,39
Ukupno:	60 749	100,00	114 249	100,00

Izvor: Jelić, 2008

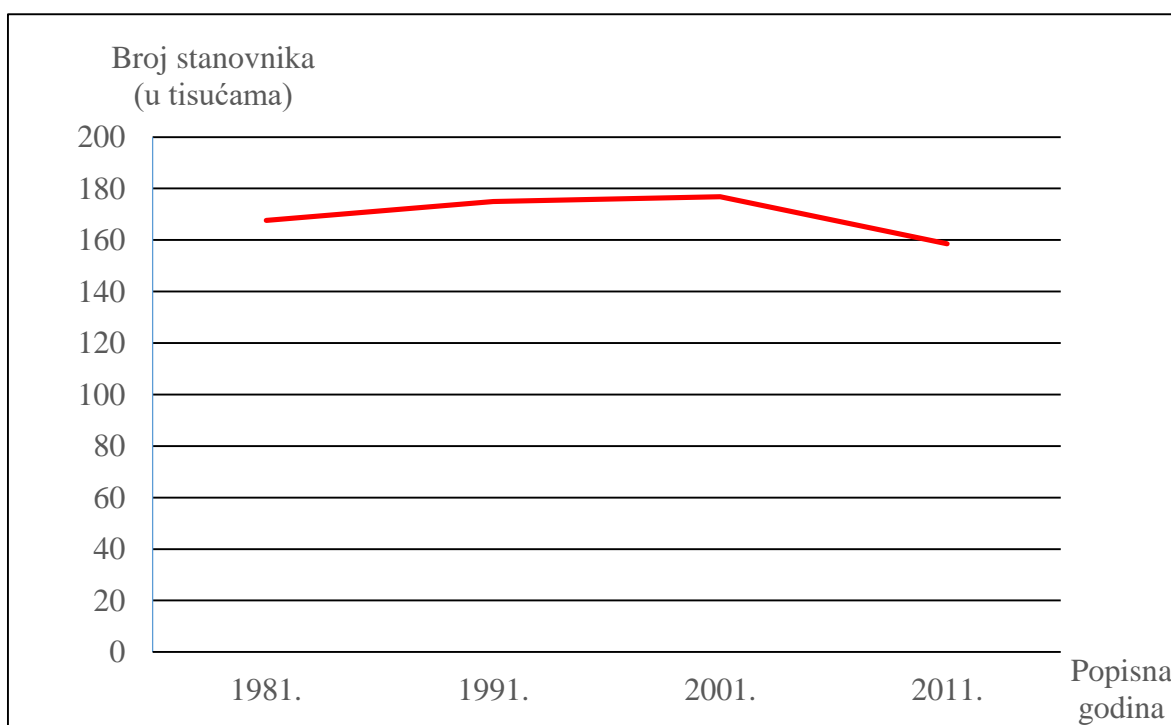
Razlike između demografskog i gospodarskog razvoja između bivših općina Nova Gradiška i Slavonski Brod bile su prisutne i u vjerskoj strukturi stanovništva. Prostor Brodsko-posavske županije oduvijek je bio pod prevlašću hrvatskog naroda, a Srbi su se izdvajali kao najveća manjina. Tako je gledano prema vjerskoj strukturi prostor Brodsko-posavske županije bio prostor u kojemu je uvijek dominiralo kršćanstvo kao religija,

odnosno rimokatolička vjeroispovijest. Nakon rimokatolika u udjelima su slijedili pravoslavci čiji se udio mijenjao kroz različite popisne godine zbog planiranih kolonizacija i dekolonizacija. Udio pravoslavaca mnogo je ovisio u broju Srba na promatranom prostoru jer je većina pravoslavaca bila srpske nacionalnosti, dok su Hrvati u najvećem udjelu bili rimokatolici. Novogradiški prostor u odnosu na slavonskobrodski imao je manji udio rimokatolika u ukupnom stanovništvu te značajnije veći broj pripadnika pravoslavne vjeroispovijesti na svome području (tab. 15). Razlog k tomu je što je većina Srba na prostoru Brodsko-posavske županije smješten u selima na zapadnoj strani županije koja gravitiraju Novoj Gradiški. S druge strane Slavonski Brod je imao nešto veći broj pripadnika grkokatoličke crkve čiji su pripadnici najčešće prema narodnosti bili Ukrajinci, često poznatiji u Brodskoj Posavini kao Galcijani. Veći udio muslimana na prostoru je Slavanskog Broda, ali taj broj u relativnim omjerima je zanemariv, ali prema njemu je vidljivo kako je blizina granice s Bosnom i Hercegovinom utjecala i na određeni priljev muslimana iz Bosne na prostor Slavanskog Broda i uže okolice. Mali je udio ateista, odnosno nevjernika na prostoru Brodsko-posavske županije 1991. godine, te je njihov udio bio oko 2,38 %. Domovinski rat koji je započeo 1991. godine uvelike će utjecati na procese u Brodskoj Posavini te će navedeni prostor doživjeti određene demografske promjene u 21. stoljeću uzrokovane ratom.

7.4. Razdoblje od Domovinskog rata do posljednjeg popisa stanovništva 2011. godine

Demografski procesi u 21. stoljeću na području Brodsko-posavske županije potaknuti su u najvećoj mjeri Domovinskim ratom koji je imao negativan utjecaj osim na demografske pokazatelje i na gospodarstvo ovoga područja. Domovinski rat je, uz veliki broj žrtava, uzrokovao i stagnaciju razvoja sukobom zahvaćenog područja. Brodsko-posavska županija bez obzira na rat doživjela je porast broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 1991. – 2001. za nešto manje od 2000 stanovnika gledano u apsolutnim brojkama (sl. 14). Navedeni porast stanovništva pokazuje manji i sporiji porast stanovništva u odnosu na onaj u međupopisnom razdoblju od 1981. – 1991. godine.

Zabrinjavajući trend vidljiv je u podacima iz popisa stanovništva provedenog 2011. godine kada je zabilježen pad u broju stanovnika na prostoru Brodsko-posavske županije za oko 18 000 stanovnika u odnosu na 2001. godinu što je pad za oko 10 % u odnosu na 2001. godinu. Navedeni pad stanovništva može se promatrati kao nastavak utjecaja Domovinskog rata i srpske ratne agresije 90-ih godina jer osim gubitka života rat je doveo i do udara na gospodarstvo što se odrazilo na gubitke radnih mjesta. Osim srpske ratne agresije na gubitak stanovništva Brodsko-posavske županije uticala je zasigurno i svjetska gospodarska kriza iz 2008. te razdoblje recesije koje je pogodilo cijelu državu.

Sl. 14. Kretanje ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1981. do 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001. i Popis stanovništva 2011., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, 2011.

Usporeni porast stanovništva od 1991. do 2001. godine uzrokovan je prvenstveno ratom, a tome je doprinio i veliki broj stradavanja branitelja s prostora Brodsko-posavske županije. Ukupno je u ratu prema podacima koje donosi Živić (2005) u svome radu poginulo 8147 branitelja, od čega je njih čak 7,54 % bilo s prostora Brodsko-posavske županije. Prema podacima koje nudi Živić (2005) preko 80 % stradalih branitelja u ratu bilo je mlađe od 40 godina, zapravo ginulo je najviše reproduktivno sposobno stanovništvo što se odrazilo i na demografsku sliku cijeloga promatranog prostora. Gubitci u ratu mogu se sagledati iz dvije perspektivne, na izravne i neizravne gubitke. Izravni gubitci uključuju civilne i vojne žrtve rata i egzodus stanovništva, prvenstveno Srba, dok se neizravni gubitci ogledaju u negativnim promjenama prvenstveno u demografskom smislu (Babić, 1997).

Etnička struktura stanovništva zasigurno je jedna od kategorija koja je doživjela velike promjene zbog Domovinskog rata. Brodsko-posavska županija jedina je slavonska županija koja je u međupopisnom razdoblju od 1991. do 2001. godine zabilježila porast stanovništva zbog migranata iz Bosne i Hercegovine. Osim što prikazuju narodnosnu strukturu, tablice 16., 17. i 18. pokazuju i trend depopulacije cijele Slavonije gdje je od 1991.

do 2011. godine Slavoniju napustilo 171 393 stanovnika. Promatra li se etnička struktura Slavonije na razini županija vidljiv je trend povećanja udjela Hrvata u ukupnom stanovništvu te opadanje drugih narodnosti od 1991. do 2011. godine. Naravno, nakon srpske agresije i ratnih zbivanja desila se najveća promjena u narodnosnom sastavu stanovništva jer su Srbi masovno iseljavali prostor Slavonije, a naseljavali su se većinom Hrvati. Udio Hrvata u Slavoniji od 1991. do 2001. porastao je za 13,6 % dok je udio pripadnika srpske nacionalnosti pao sa 17,1 % na 8,8 % u istome razdoblju. Najveću promjenu u narodnosnoj strukturi među slavonskim županijama od 1991. do 2001. godine doživjela je Požeško-slavonska županija gdje je udio Hrvata porastao za 21,1 %, a udio Srba se smanjio s 22,7 % na 6,5 %. Brodsko-posavska županija u istome razdoblju zabilježila je porast udjela Hrvata s 80,6 % na 94 %, dok se udio Srba smanjio s 11,4 % na svega 3 %. Najveći dio Srba u Slavoniji ostao je živjeti na prostoru Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije. Međupopisno razdoblje od 2001. do 2011. godine u Slavoniji obilježeno je depopulacijom kao što je već ranije spomenuto gdje su sve slavonske županije zabilježila pad ukupnog stanovništva. Pad ukupnog broja stanovnika pratio je i pad udjela manjina u ukupnom stanovništvu slavonskih županija, ali u isto vrijeme zabilježen je porast udjela Hrvata u svim slavonskim županijama.

Tab. 16. Narodnosna struktura stanovništva slavonskih županija 1991. godine

Županija	Popis 1991.						
	Ukupno	Hrvati		Srbi		Ostali	
		Aps.	%	aps.	%	Aps.	%
Virovitičko-podravska	104 625	75 356	72,0	21 905	20,9	7 364	7,0
Požeško-slavonska	99 334	67 173	67,6	22 572	22,7	9 589	9,7
Brodsko-posavska	174 998	141 071	80,6	19 957	11,4	13 970	8,0
Osječko-baranjska	367 193	262 231	71,4	57 169	15,6	47 793	13,0
Vukovarsko-srijemska	231 241	158 128	68,4	45 491	19,7	27 622	11,9
Ukupno	977 391	703 959	72,0	167 094	17,1	106 338	10,9

Izvor: Bara i Lajić, 2010

Tab. 17. Narodnosna struktura stanovništva slavonskih županija 2001. godine

Županija	Popis 2001.						
	Ukupno	Hrvati		Srbi		Ostali	
		Aps.	%	aps.	%	Aps.	%
Virovitičko-podravska	93 389	83 554	89,5	6 612	7,1	3 223	3,5
Požeško-slavonska	85 831	76 118	88,7	5 616	6,5	4 097	4,8
Brodsko-posavska	176 765	166 129	94,0	5 347	3,0	5 289	3,0
Osječko-baranjska	330 506	277 245	83,9	28 866	8,7	24 395	7,4
Vukovarsko-srijemska	204 768	160 277	78,3	31 644	15,5	12 847	6,3
Ukupno	891 259	763 323	85,6	78 085	8,8	49 851	5,6

Izvor: Bara i Lajić, 2010

Tab. 18. Narodnosna struktura stanovništva Brodsko-posavske županije 2011. godine

Županija	Popis 2011.						
	Ukupno	Hrvati		Srbi		Ostali	
		Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%
Virovitičko-podravska	84 836	77 897	91,82	5 144	6,06	1 795	2,12
Požeško-slavonska	78 034	70 529	90,38	4 680	6,00	2 825	3,62
Brodsko-posavska	158 575	150 632	94,99	4 124	2,60	3 819	2,41
Osječko-baranjska	305 032	262 004	85,89	23 657	7,76	19 371	6,35
Vukovarsko-srijemska	179 521	142 135	79,17	27 824	15,50	9 562	5,33
Ukupno	805 998	703 197	87,24	65 429	8,12	37 372	4,64

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. god, Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Tab. 19. Prirodno kretanje broja stanovnika Brodsko-posavske županije 1991., 2001. i 2011. godine

Godina	Rođeni	Umrli	Prirodna promjena	Natalitet (%)	Mortalitet (%)	Prirodna promjena (‰)
1991. ⁴	2 272	2 087	185	13,0	11,9	1,1
2001.	1 848	1 952	-114	10,5	11,0	-0,5
2011.	1 628	1 958	-330	10,3	12,3	-2,0

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 1991., 2001. i 2011. godine, Prirodno kretanje stanovništva po županijama, gradovima i općinama, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Brodsko-posavska županija 1991. godine bilježila je još uvijek prirodni prirast stanovništva od svega 185 stanovnika, ali već popisom stanovništva 2001. kao i 2011. godine utvrđen je prirodni pad stanovništva (tab. 18). Apsolutni broj rođenih smanjio se s 2272 koliko je iznosio 1991. godine na 1628. koliko je iznosio broj rođene djece 2011. godine. Navedeni podatak govori i o padu nataliteta koji je s 13% koliko je iznosio 1991. godine pao na 10,3 % koliko je iznosio 2011. godine. Mortalitet se smanjio u razdoblju od 1991. do 2001. godine, ali taj podatak treba uzeti s rezervom jer je 90-ih godina bio rat za kojeg su karakteristične veće stope mortaliteta u odnosu na razdoblje mira. S druge strane, mortalitet je 2011. godine bio veći i od onoga za vrijeme ratne 1991. Vidljivo je kako apsolutni broj umrlih stagnira i ne mijenja se drastično, ali broj rođenih je problematičan jer se stalno smanjuje što također utječe na depopulaciju Brodsko-posavske županije.

Tab. 20. Kretanje gradskog i seoskog stanovništva Brodsko-posavske županije od 1991. do 2001. godine

Godina	Grad⁵		Selo	
	Stanovnika	%	Stanovnika	%
1991.	69 727	39,84	105 271	60,16
2001.	80 445	45,51	96 320	54,49
2011.	73 370	46,27	85 205	53,73

Izvor: Kevo, 2007 i Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Brodsko-posavska županija u 21. stoljeću osim što se suočava s problemom depopulacije stanovništva suočava se i s problemom prirodnog pada broja stanovnika (tab.

⁴ Za 1991 su nepotpuni podatci. S područja Brodsko-posavska županije koja su bila nedostupna hrvatskim vlastima DZS raspolaže samo vitalnom statistikom prognanika (Kevo, 2007).

⁵ Pojam „Grad“ u ovoj tablici odnosi se na gradove Slavonski Brod i Novu Gradišku

19). Brodsko-posavska županija od 1991. do 2011. godine izgubila je 6,43 % seoskog stanovništva za koliko se u istome periodu povećao udio gradskog stanovništva. Povećanje stanovništva u gradovima može se povezati s unutarnjim migracijama mladih koji napuštaju selo kao mjesto stanovanja u sele se u gradove zbog mogućnosti koje grad nudi u usporedbi sa selom. Bez obzira na povećanje gradskog stanovništva u ukupnom stanovništvu u Brodsko-posavskoj županiji i dalje većina stanovništva živi na selu, njih 53,73 % dok 46,27 % stanovništva živi u gradovima. Udio gradskog stanovništva je manji od prosjeka Republike Hrvatske 2011. koji je iznosio 54,2 %, a razlog k tomu je što Brodsko-posavska županija ima samo 2 grada na svome prostoru pa je teško i očekivati visoke stope urbanizacije.

Brodsko-posavska županija pad nataliteta u ratnim godinama kompenzirala je s velikim broj imigranata koji su naselili prostor županije. Prostor brodske Posavine ne smatra se pretjerano privlačnim prostorom za migrante, ali navedeni prostor ipak je zabilježio veliku imigraciju u razdoblju od 1991. do 2001. godine. Najveća imigracija na prostor Brodsko-posavske županije zabilježena je za vrijeme Domovinskog rata kada ja navedeni prostor naselilo 14 516 stanovnika (tab. 21), većinom stanovništvo iz ratom pogođenih područja Bosne i Hercegovine (tab. 22). Razdoblja od 1981. do 1990. godine i 2001. do 2011. imalo je daleko manji broj doseljenika od razdoblja zahvaćenog ratom. Najveći broj inozemnih useljenika u Brodsko-posavskoj županiji dolazi iz Bosne i Hercegovine, odnosno prema podacima iz 2001. godine njih čak 87,7 %, zatim iz Srbije 3,5 %, a ostalih 8,8 % iz ostalih država. Inozemno stanovništvo ponajviše je naseljavalo ruralne krajeve oko grada Slavenskog Broda, dok ih je najmanje naselilo područje na istoku županije. Gradovi u Brodsko-posavskoj županiji imaju u ukupnom stanovništvu manje od 10 % migranata, dok je taj udio u općinama oko Slavenskog Broda između 20-30 % (sl. 15).

Tab. 21. Doseljeni iz inozemstva na prostor Brodsko-posavske županije od 1981. do 2011. godine

	1981. -1990.	1991. – 2000.	2001. – 2011.⁶
Brodsko-posavska županija	2 871	14 516	3 457

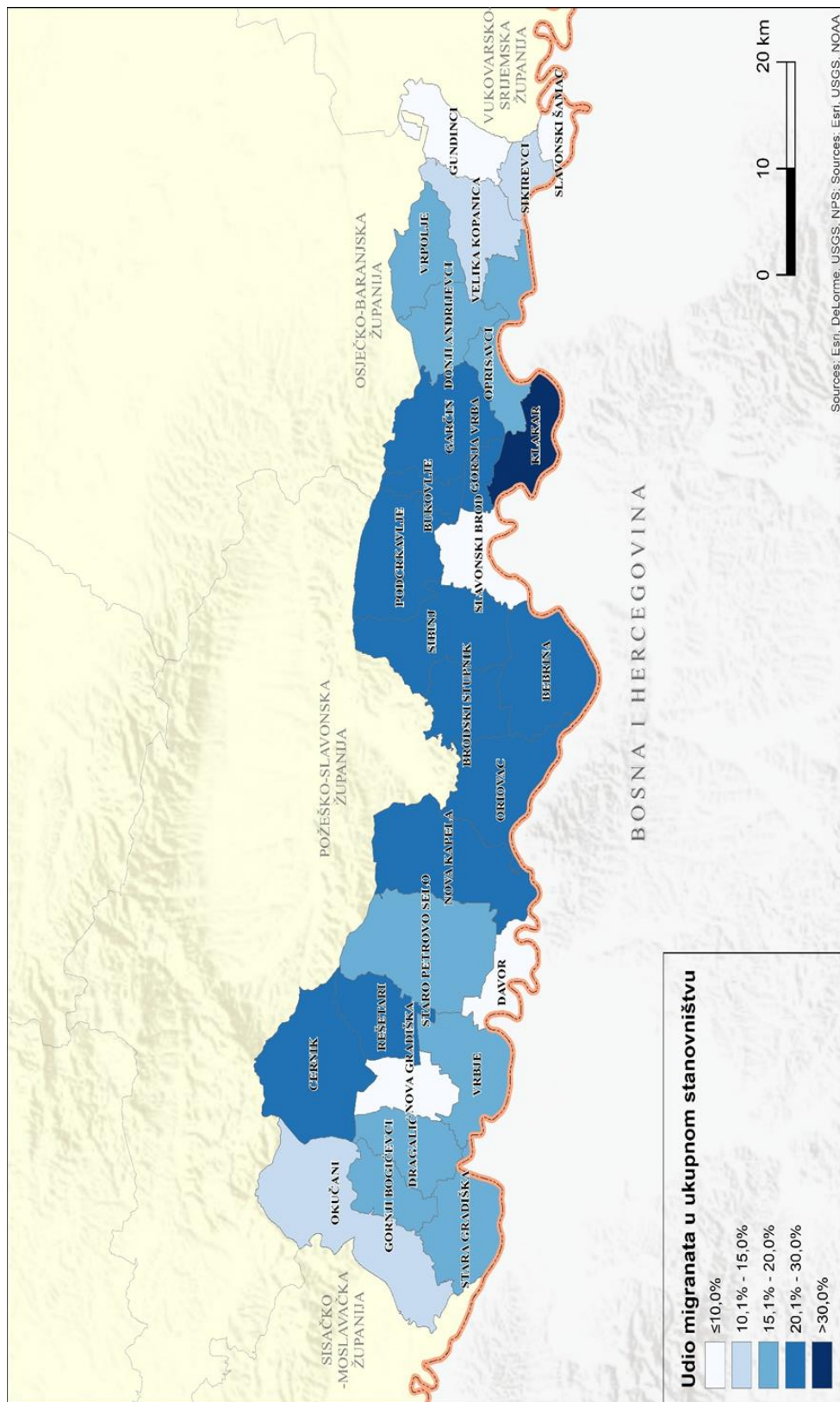
Izvor: Klempić Bogadi i Lajić, 2014

Tab. 22. Stanovništvo Brodsko-posavske županije rođeno u inozemstvu prema državi rođenja 2001. godine

	Svega	BiH		Srbija		Ostale zemlje	
		broj	%	broj	%	broj	%
Brodsko-posavska	33 698	29 537	87,7	1 163	3,5	2 998	8,8

Izvor: Klempić Bogadi i Lajić, 2014

⁶ Za 2011. godinu uzeti su podatci samo za prva tri mjeseca.

Sl. 15. Udio migranata u ukupnom stanovništvu Brodsko-posavske županije 2011. godine

Izvor: Migracije stanovništva Republike Hrvatske 2011. godine, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Domovinski rat i njime potaknute migracije osim što su utjecale na narodnosnu strukturu Brodsko-posavske županije utjecale su i na vjersku strukturu promatranog područja. Popisom stanovništva iz ratne 1991. godine zabilježen je najveći broj kršćana na prostoru Brodsko-posavske županije s dominacijom rimokatolika koji su činili preko četvrtine stanovništva. Druga najveća religijska grupa u županiji bili su pravoslavci, a stanje se nije promijenilo po tome pitanju ni 2001. godine. Jelić (2008) u svome radu tvrdi kako su Domovinski rat i ratna događanja ujedinila hrvatski narod na nacionalnoj, ali i vjerskoj osnovi što se odrazilo na povećanju katolika za oko 12,5% u popisu stanovništva 2001. godine. Do porasta katolika i smanjenja pravoslavaca u Brodsko-posavskoj županiji najviše je doprinijela vojno-redarstvena operacija Bljesak u svibnju 1991. godine. Tijekom Bljeska srpsko pravoslavno stanovništvo iz zapadnog dijela županije je emigriralo u Bosnu, dok se na isti prostor naselilo hrvatsko katoličko stanovništvo protjerano iz okolice Banja Luke (Jelić, 2008)

Tab. 23. Vjerski sastav stanovništva Brodsko-posavske županije 2001. godine

VJERA	APSOLUTNI BROJ	UDIO
Katolička crkva	162 452	91,90
Grkokatolička crkva	918	0,02
Starokatolička crkva	2	0,00
Pravoslavna crkva	6 089	3,44
Islamska vjerska zajednica	1 520	0,86
Zidovska vjerska zajednica	2	0,00
Adventistička crkva	176	0,10
Baptistička crkva	4	0,00
Evangelistička crkva	83	0,05
Jehovini svjedoci	190	0,11
Kalvinistička crkva	1	0,00
Kristova pentekostalna crkva	5	0,00
Methodistička crkva	0	0,00
Ostale vjere	52	0,03
Agnostici i neizjašnjeni	2 965	1,68
Nisu vjernici	1 696	0,96
Nepoznato	610	0,35
Ukupno	176 765	100,00

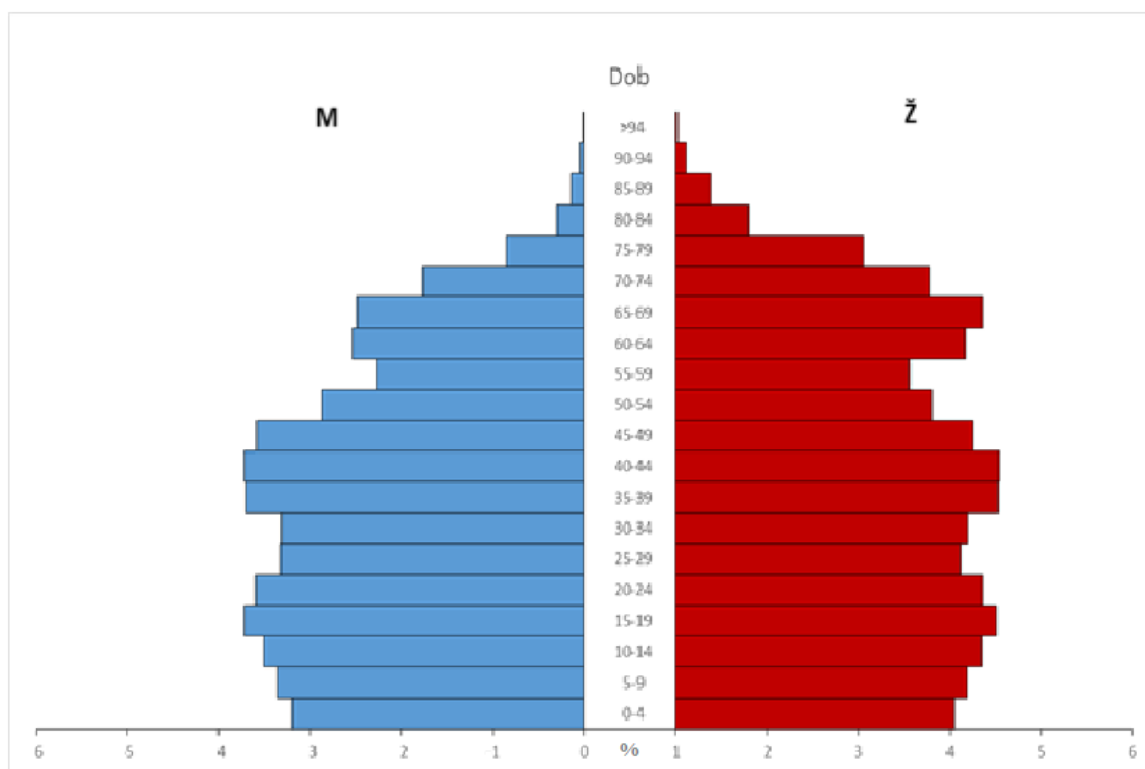
Izvor: Jelić, 2008

Osim hrvatskog katoličkog stanovništva koje se doselilo iz banjalučke biskupije na povećanje apsolutnog i relativnog broja katolika na promatranom prostoru utjecale su i migracije hrvatskog stanovništva iz Bosanske Posavine koje se naselilo najviše u prostore oko Slavonskog Broda. Udio katolika raste i u međupopisnom razdoblju od 2001. do 2011. godine kada udio katolika u Brodsko-posavskoj županiji iznosi 92,13 %, a iduća najzastupljenija vjerska zajednica su pravoslavci s 3,58 % (tab, 23 i 24). Bez obzira na pad ukupnog stanovništva time i apsolutnog broja katolika njihov udio je narastao od 2001. do 2011. godine. Većih razlika između popisa stanovništva 2001. i 2011. godine s obzirom na vjerski sastav stanovništva nije bilo.

Tab. 24. Vjerski sastav Brodsko-posavske županije 2011. godine

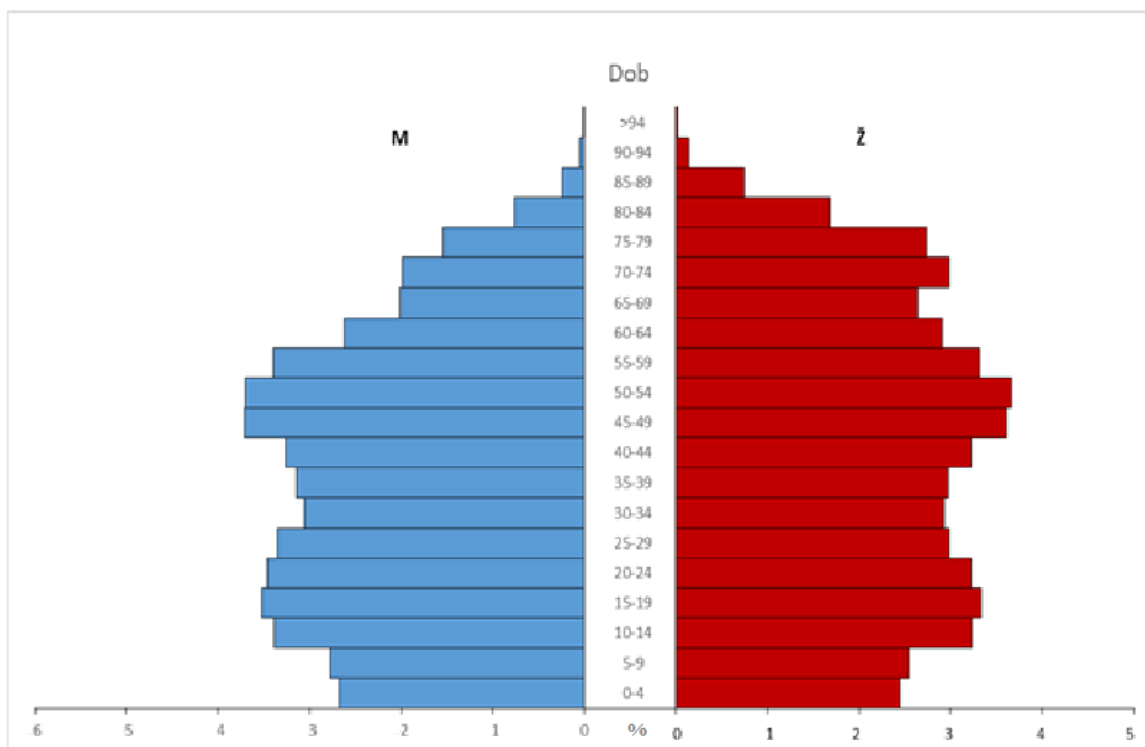
VJERA	APSOLUTNI BROJ	UDIO
Katolička crkva	146 093	92,13
Pravoslavna crkva	5 673	3,58
Protestantska crkva	166	0,1
Ostali kršćani	393	0,25
Islamska vjerska zajednica	1 535	0,97
Zidovska vjerska zajednica	5	0,00
Istočne religije	21	0,01
Ostale religije, pokreti i svjetonazori	24	0,02
Agnostici i skeptici	441	0,28
Nisu vjernici	2 272	1,43
Ne izjašnjavaju se	1 715	1,08
Nepoznato	237	0,15
Ukupno	158 575	100,00

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema vjeri po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Sl. 16. Dobno-spolni sastav stanovništva Brodsko-posavske županije 2001. godine

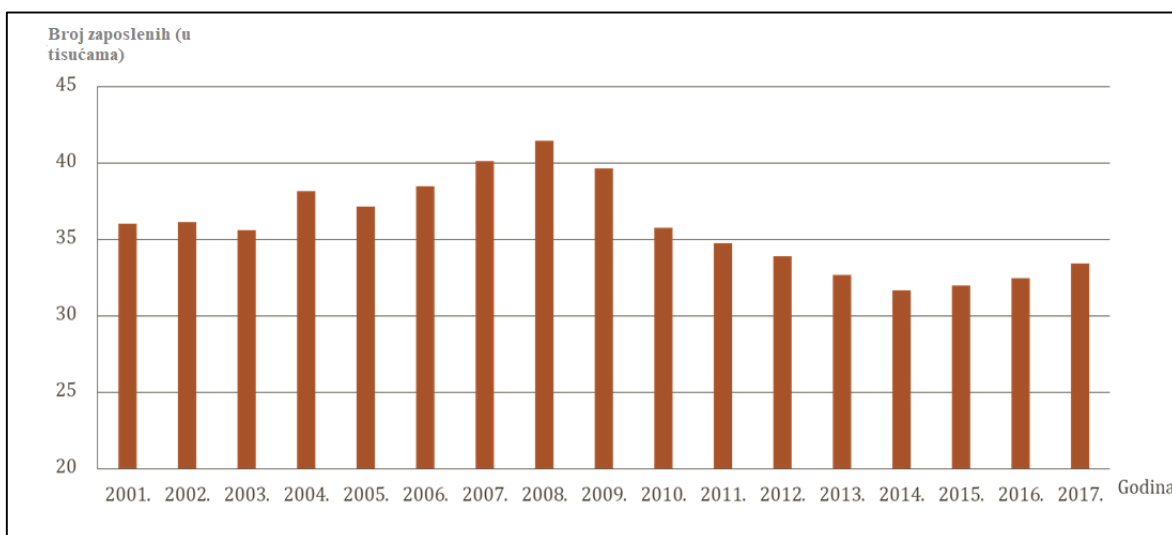
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima 2001, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Sl. 17. Dobno-spolni sastav stanovništva Brodsko-posavske županije 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima 2011, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

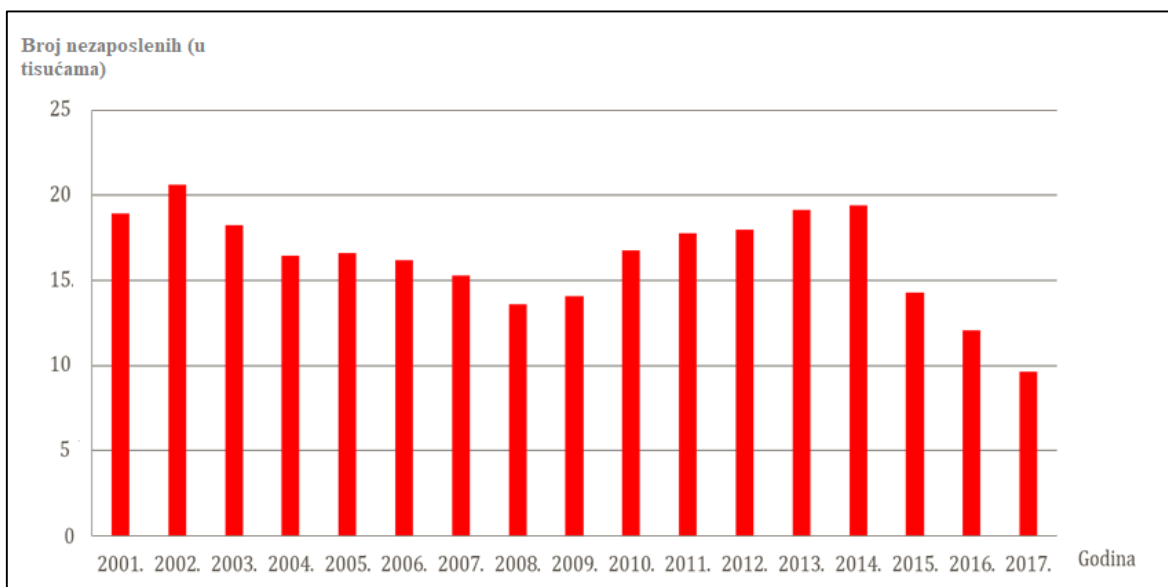
Brodsko-posavska županija u 21. stoljeću susreće se s još jednim demografskim problemom koji je nastao kao produkt niza gospodarskih, ekonomskih i demografskih procesa, a taj problem je senilizacija stanovništva. Senilizacija je jedno od demografskih obilježja ne samo Brodsko-posavske županije već cijele Hrvatske u 21. stoljeću. Hrvatska je ušla u postranzicijsku fazu u promjeni dobnog sastava čija su obilježja kontrakcija mlade skupine i ekspanzija stare skupine koje u isto vrijeme prati opadanje broja radnog sposobnog stanovništva (Nejašmić i Toskić, 2013). Prostor Slavonije u 21. stoljeću sinonim je emigracijski prostor, gdje u najvećem udjelu mladi napuštaju navedeni prostor, a ostaje mahom staro stanovništvo što direktno utječe na senilizaciju. Mladog stanovništva koje bi trebalo biti nositelj demografskog i gospodarskog razvoja ne samo županije već cijele države sve je manje. Pad udjela mladog stanovništva zabilježen je i popisom stanovništva 2011. godine u odnosu na 2001. godinu (sl. 16 i 17). Baza dijagrama dobnog spolne strukture koju čini mlado stanovništvo trebala bi se širiti što nije slučaj u Brodsko-posavskoj županiji gdje se ta baza sve više sužava što govori o smanjenju stanovništva u mlađim dobnim skupinama. S druge strane dolazi do proširenja dijagrama prema samome vrhu koje prikazuje staro stanovništvo kojega je sve više. Zrelog stanovništva je i dalje najviše s blagom prevlašću žena čiji broj je u starijim dobnim skupinama daleko veći od broja muškaraca. Porast starog stanovništva dovodi do povećanog opterećenja mirovinskog sustava s obzirom da je 2011. godine u Brodsko-posavskoj županiji bilo više umirovljenog stanovništva u odnosu na zaposleno.

Sl. 18. Broj zaposlenog stanovništva u Brodsko-posavskoj županiji 2011. godine

Izvor: Stopa registrirane zaposlenosti, stanje 31. ožujka. 2019, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

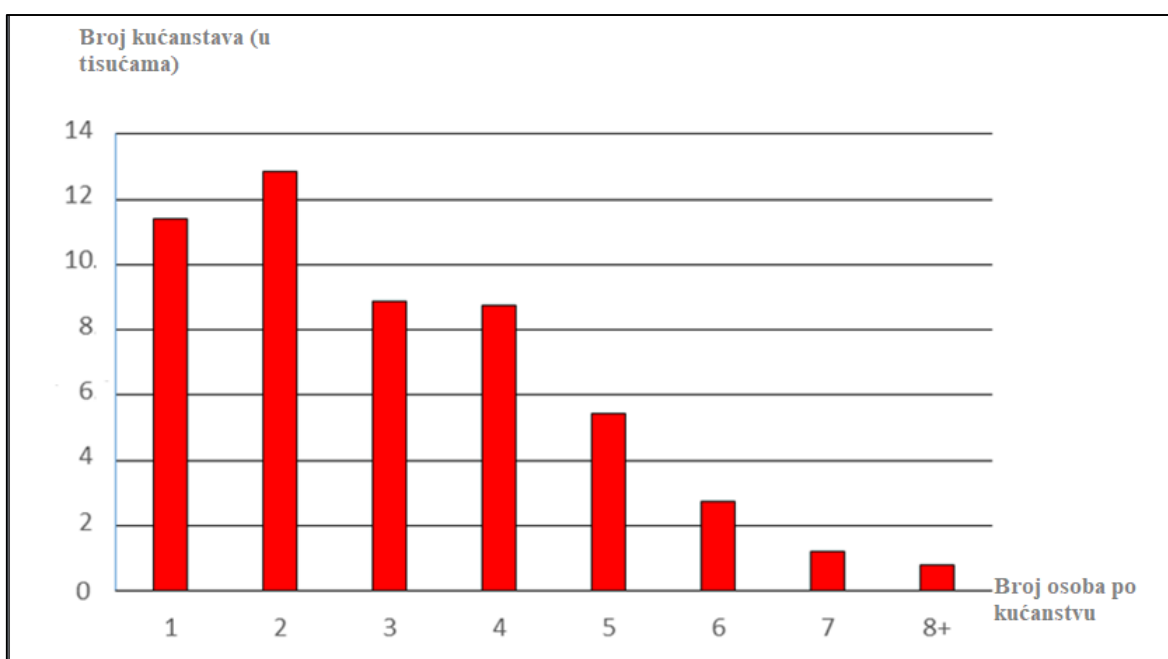
Zaposlenost i nezaposlenost u Brodsko-posavskoj županiji zasigurno su povezane s depopulacijom stanovništva. Broj zaposlenih u Brodsko-posavskoj županiji rastao je od 2001. do 2008. godine uz dva manja pada 2003. u odnosu na 2002. godinu i 2005. u odnosu na 2004. godinu. Nakon 2008. kada je došlo do svjetske gospodarske krize i početka recesije u državi dolazi do pada zaposlenosti koja je tek počela blago rasti 2014. godine (sl. 18). Porastom zaposlenosti padao je broj nezaposlenih u županiji, ali isto tako padom zaposlenosti porastao je broj nezaposlenih. Veliki pad u broju nezaposlenih dogodio se 2015. godine što se nastavilo i godinama kasnije, ali uzrok padu nezaposlenosti nije povećanje zaposlenosti već su migracije utjecale na navedeni pad (sl. 18). Struktura zaposlenih u Brodsko-posavskoj županiji pokazuje pojavnost tercijarizacije na razini županije gdje se većina stanovništva bavi djelatnostima tercijarnog sektora. Osim tercijarnih djelatnosti u kojima je zaposlena skoro polovina svih zaposlenih u županiji, ostatak stanovništva je zaposlen u djelatnostima sekundarnog sektora, većinom u proizvođačkoj industriji. Najmanji udio zaposlenih radi u djelatnostima primarnog sektora, odnosno nešto manje od 5 % zaposlenog stanovništva županije. Mlado radno-sposobno stanovništvo ulaskom Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine vidi svoju priliku za boljim životom u europskom tržištu rada i napušta svoje dotadašnje mjesto života. Ista situacija dogodila se i u Brodsko-posavskoj županiji gdje su cijele obitelji iseljavale iz županije i selile u inozemstvo, a utjecaj navedenih migracija i ulaska Hrvatske u Europsku uniju bit će vidljiv kroz iduće popise stanovništva.

Sl. 18. Broj nezaposlenog stanovništva u Brodsko-posavskoj županiji 2011. godine

Izvor: Stopa registrirane nezaposlenosti, stanje 31. ožujka. 2019, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Svakim popisom stanovništva zabilježeno je povećanje broja kućanstava u Brodsko-posavskoj županiji te je tako prema posljednjem popisu iz 2011. godine zabilježeno 52 056 kućanstava u kojima je boravilo 157 755 osoba što je u prosjeku 3,03 osobe po kućanstvu. Veličina kućanstava smanjivala se vremenom te je tako 2011. godine zabilježeno najviše kućanstava s dvije osobe, dok je najmanji broj kućanstava s osam ili više osoba. Usporedbe radi, 1981. godine najveći broj kućanstava imao je četiri člana. Također, 2011. godine zabilježeno je daleko više kućanstava s jednim članom, njih čak 11 408 (sl. 19), što je za 4000 samačkih kućanstava više u odnosu na 1981. godinu. Vidljiv je trend porasta samačkih kućanstava, a jedan od uzroka ovoj pojavi je odluka mladih o samostalnom životu.

Sl. 19. Broj kućanstava prema broju članova u Brodsko-posavskoj županiji 2011. godine

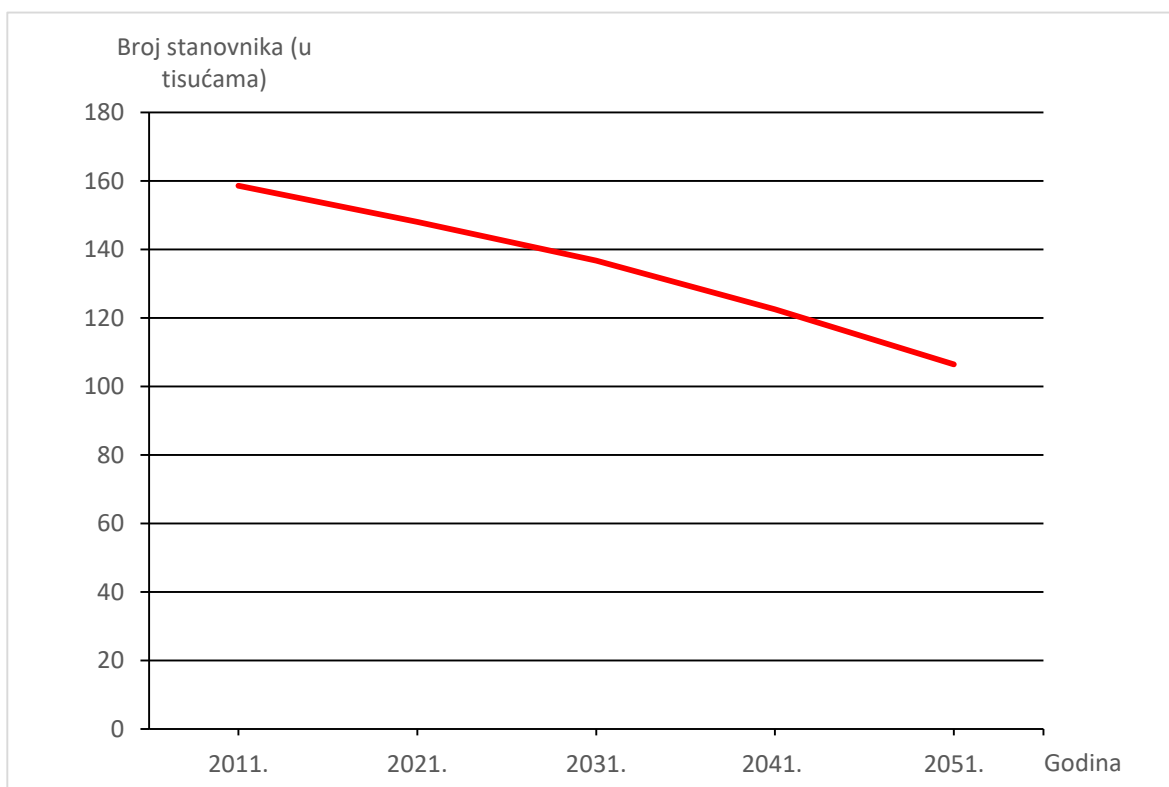
IZVOR: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Privatna kućanstva prema broju članova 2011, DZS, Zagreb, www.dzs.hr

Obrazovanje je jedan od segmenata koji se razvijao još od 19. stoljeća pa sve do danas, a rezultati su vidljivi kroz više različitih pojava. Danas se zahvaljujući razvoju školstva i obrazovanja skoro pa i ne govori više o nepismenosti jer je stopa nepismenih svedena na minimum. Tako je udio nepismenih 2011. godine u Brodsko-posavskoj županiji iznosio tek 1,2 % od čega je većina nepismenih iz starijih dobnih skupina koje još nisu bile zahvaćene osmogodišnjim obveznim školovanjem (DZS, 2011). Razvojem industrije i gospodarstva stvarala su se i nova radna mjesta za koja je školstvo trebalo proizvesti radnu snagu. Tako je 2011. godine na području Brodsko-posavske županije nešto više od 50 %

stanovništva starijeg od 15 godina završilo neku od srednjih škola, dok je barem jedan razred osnovne škole završilo preko 97 % stanovništva. Skoro 80 % stanovništva završilo je osnovnu školu, a taj broj se sve više i više povećava zbog obaveznosti pohađanja osnovne škole te umiranja stanovništva koje nije završilo osnovnoškolsko obrazovanje s obzirom da se radi o stanovništvu iz starijih dobnih skupina.

8. Demografski resursi i vizija za budućnost

Proces depopulacije koji je zahvatio cijelu Hrvatsku sigurno trajat će još desetljećima s obzirom na sve projekcije koje to potvrđuju. Akrap (2015) izradio je projekciju kretanja ukupnog stanovništva za Republiku Hrvatsku i njene županije. Prema navedenoj procjeni Brodsko-posavska županija 2051. godine imat će 106 496 stanovnika što je za više od 50 000 stanovnika manje u odnosu na 2011. godinu (sl. 20) ili za 32,8 %. Na razini države, stanovništvo će se smanjiti za 19,3 %, što pokazuje kako je relativni pad stanovništva u Brodsko-posavskoj županiji veći od relativnog pada stanovništva države (Akrap, 2015).

Sl. 20. Projekcija ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 2011. do 2051. godine

Izvor: Akrap, 2015

Prema procjeni broja stanovnika koju je izradio Čipin sa suradnicima (2014) broj stanovnika Brodsko-posavske županije bit će još manji od onoga koji je prikazao Akrap u svojim projekcijama. Tako Čipin i dr. (2014) navode kako će 2020. i 2030. godine u Brodsko-posavskoj županiji biti oko 5000 stanovnika manje od onoga koliko je pretpostavio

Akrap (2015). Wertheimer-Baletić i Akrap (2014) izradili su projekcije broja stanovnika prema velikim dobnim grupama od 2011. do 2051. godine prema županijama s varijantom srednjeg fertiliteta i srednje migracije te dobili poražavajuće podatke za Brodsko-posavsku županiju (tab. 25). Prema spomenutoj projekciji dogodit će se upravo ono što se ne bi trebalo dogoditi ako se planira demografski rast i razvoj županije, a to je smanjenje udjela mladog stanovništva, a povećanje udjela starog stanovništva. Depopulaciju stanovništva u Brodsko-posavskoj županiji pratit će senilizacija, odnosno povećat će se indeks starosti županije. Ukoliko dođe do ostvarenja navedenih projekcija to će značiti neodrživost u gospodarskom i ekonomskom smislu jer će rasti udio onih koji primaju novac iz mirovinskog fonda, a taj se isti fond neće moći puniti istim tempom kojim se prazni, odnosno doći će do kraha mirovinskog sustava. Wertheimer-Baletić (2012) u svom radu dolazi do zaključka kako će osim starenja ukupnog stanovništva doći i do starenja radnog kontingenta stanovništva. Ukoliko se uspoređi ukupni broj stanovnika iz projekcije za 2051. godinu i apsolutni broj starog stanovništva za istu godinu vidljivo je kako će staro stanovništvo činiti trećinu stanovništva županije. Isto tako, uspoređi li apsolutni broj mladih za 2051. godinu i ukupni broj stanovnika vidljivo je kako će mladi u ukupnom stanovništvu činiti tek nešto više od 11 % stanovništva. Prema navedenoj projekciji apsolutni broj mladog i zrelog stanovništva padat će u svim godinama obuhvaćenim projekcijom dok će apsolutni broj starog stanovništva rasti do 2041. godine nakon čega će i on početi padati (tab. 25).

Tab. 25. Projekcija broja stanovnika Brodsko-posavske županije prema dobnim skupinama od 2011. do 2051. godine

Dobne skupine	Broj stanovnika					Indeks 2051./2011.= 100,00
	2011.	2021.	2031.	2041.	2051.	
0 – 14	27 063	21 255	19 212	15 433	11 919	44,04
15 – 64	103 668	96 341	82 831	72 329	61 907	59,72
65+	27 844	30 435	34 684	34 814	32 669	117,33
Ukupno	158 575	148 032	136 727	122 576	106 496	67,16

Izvor: Wertheimer-Baletić i Akrap, 2014

Ukupni pad stanovništva dogodit će se ponajviše zbog pada broja mladog stanovništva koje bi trebalo biti baza razvoja budućeg stanovništva. Demografska problematika koja prati Hrvatsku od njezina osnutka nije dovoljno došla do izražaja bez

obzira na niz projekcija koje pokazuju negativne demografske trendove koji prijete Hrvatskoj. Pozitivne priče povezane s demografijom koje s vremena na vrijeme dođu do očiju javnosti nisu pokazatelji promjena na bolje jer su to i dalje iznimke u surovoj stvarnosti.

Država i jedinice lokalne samouprave provode određene demografske mjere kojima žele zadržati stanovništvo i usporiti negativne demografske trendove. Među demografskim mjerama ističe se projekt „Slavonija, Baranja i Srijem“ kao poticaj, ostanku i povratku stanovništva. U sklopu navedenog projekta izrađeni su strateški podprojekti koji su u pripremi, među kojima se za Brodsko-posavsku županiju ističu projekti *Regionalni tehnološki i inovacijski centar za strojarstvo*, *Centar strukovne izvrsnosti bioekonomije*, *Simulacijsko-edukacijski centar za upravljanje rizicima od katastrofa* i *Prirodni i kulturni resursi u funkciji turizma* (Europski strukturni i investicijski fondovi, 2021). Navedeni projekt kao i neki njemu slični prethodnici koji su imali za zadaću usporiti iseljavanje iz Slavonije nisu pokazali preveliku efikasnost jer projekcije i trenutni demografski procesi i pojave govore suprotno. Država je u pripremu stavila i *Strategiju demografske revitalizacije Republike Hrvatske* čija će cjelokupna provedba krenuti u narednim godinama. Negativni demografski trendovi prepoznati su kao problem na razini države već duži period, a njihovo ublažavanje osim na razini države odvija se i na razini jedinica lokalne samouprave. Tako na razini općina u Brodsko-posavskoj županiji postoje demografske mjere kojima se pokušava zadržati stanovništvo na navedenom prostoru. Jedna od mjera koja se već duže vrijeme provodi, a u Brodsko-posavskoj županiji je prihvaćena na razini svih općina je isplata sredstava za rođenje djeteta što je jedna od mjera kojima se potiče pronatalitetna politika (Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2021). Navedeni iznos razlikuje se od općine do općine te među gradovima, ali za prvo dijete minimalna isplata sredstava iznosi 1000 kuna do najviše 3000 kuna prema podacima za 2020. godinu. Jedinice lokalne samouprave isplaćuju veća sredstva za svako novorođeno dijete čime se pokušava potaknuti natalitet. Osim novčanih sredstava neke općine pružaju i druge potpore vezane uz trudnoću, novorođenčad i majčinstvo kroz različite pakete ili opremu za djecu, ali treba naglasiti kako je malo jedinica lokalne samouprave u Brodsko-posavskoj županiji koje ovu mjeru provode (Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2021). Među mjerama valja istaknuti i mjeru koju provodi nekoliko općina u Brodsko-posavskoj županiji gdje se sufinancira dječji vrtić roditeljima. Također, sve je veći broj vrtića u Brodsko-posavskoj županiji, a sama županija je 2020. godine bila vodeća u Republici Hrvatskoj prema sredstvima koja izdvajaju za vrtiće (Balen, 2020). Demografsku mjeru koju provodi većina općina i gradova u Brodsko-

posavskoj županiji je stipendiranje studenata kroz mjesečne stipendije ili jednokratne pomoći studentima. Navedena mjera zasigurno je olakšala stjecanje stupnja visokog obrazovanja kod mladih, ali sama mjera nudi mogućnost za razvoj. Ukoliko jedinice lokalne samouprave stvarno žele zadržati visoko obrazovano stanovništvo na svojim prostorima, a ne ih obrazovati za inozemno tržište uz samu stipendiju bi trebala nuditi mogućnost zapošljavanja na prostoru jedinice ili nekom od susjednih jedinica lokalne samouprave. Navedenim načinom stipendiranja mladima bi se od početka nudila vizija budućeg posla i života nakon završetka fakultetskog obrazovanja te bi time možda ublažili još jedan od gorućih problema Hrvatske, nezaposlenost. Osim navedenih postoje još mjere potpore vezane uz sufinanciranje udžbenika u nekim općinama i gradovima te mjere za stambeno zbrinjavanje mladih obitelji kroz novčana sredstva. Majstorić (2020) navodi kako je aktualno subvencioniranje stambenih kredita jedna od dobrih mjera kojima se zadržava stanovništvo, ali s obzirom da se radi o pojedinačnoj mjeri ona nema značajniji učinak.

Hrvatskoj je s obzirom na sve projekcije potrebna pronatalitetna populacijska politika ukoliko želi izravno utjecati na depopulaciju, pad nataliteta, senilizaciju i druge negativne demografske procese koji su trenutno prisutni, a nastavit će se u budućnosti. Temelj pronatalitetne populacijske politike bilo bi svjesno i odgovorno roditeljstvo koje bi država podupirala kroz razne mjere i poticaje (Milinković, 1996). Postoje već pozitivni primjeri iz Europe i svijeta gdje je provedba pronatalitetne populacijske politike polučila značajne rezultate. Tako je u Francuskoj provedena eksplicitna pronatalitetna politika, dok je u Švedskoj provedena implicitna pronatalitetna politika (Wertheimer-Baletić, 2006). Ukoliko Hrvatska za cilj ima porasta nataliteta i stanovništva primjer može potražiti u Francuskoj i njejoj populacijskoj politici, a ukoliko želi na prvo mjesto staviti socijalne ciljeve u okviru kojih će utjecati na povećanje nataliteta posebnim skupom mjera i akcija (Wertheimer-Baletić, 2006). Oba tipa pronatalitetne politike pokazali su dugoročne rezultate koji se očitiju kroz porast nataliteta, ali i do usporavanja senilizacije, odnosno došlo je do usporavanja porasta udjela staračkog stanovništva zbog porasta mladog stanovništva (Wertheimer-Baletić, 2006). Samim provođenjem pronatalitetne populacijske politike kroz duži vremenski period, u Francuskoj je to bilo više od stoljeća, doći će do promjena u dobnoj strukturi stanovništva gdje će mlado stanovništvo opet preuzeti veći udio u ukupnom stanovništvu. Same mjere koje se nalaze unutar populacijske politike svakako bi trebalo prilagođavati pojedinim regijama unutar Hrvatske zbog razlika u intenzitetu demografskih pojava i procesa te razlika u gospodarskom razvoju.

Zaključak

Radom je obuhvaćen pregled demografskih pojava i procesa na području Brodsko-posavske županije od 1857. do 2011. godine te su prikazane projekcije i vizije za budućnost promatranog prostora.

Hipoteza 1: *Na demografsku sliku Brodsko-posavske županije od 1857. do 2011. godine uvelike su utjecali gospodarski i politički uzroci.* je potvrđena. Od 1857. godine kada je proveden prvi popis stanovništva u Hrvatskoj do 2011. godine gospodarski i politički uzroci su utjecali i mijenjali demografsku sliku Brodsko-posavske županije. Etničku strukturu stanovništva u 19. stoljeću mijenjali su radnici iz drugih dijelova Austro-Ugarske Monarhije u kojoj se i Hrvatska nalazila koji su u Brodsko-posavsku županiju dolazili zbog poslova vezanih uz industriju. Osim toga, promjene u broju stanovnika, etničkoj strukturi i drugim pokazateljima uzrokovala su i politička zbivanja u Europi, poglavito aneksija Bosne i Hercegovine. Prvi i Drugi svjetski rat ostavili su negativne posljedice na demografski razvoj županije gdje je došlo do narušavanja dobno-spolne strukture stanovništva zbog umiranja reproduktivno sposobnog stanovništva. Osim toga, promjene državnih uređenja od Habsburške Monarhije pa do današnje samostalne i neovisne Republike Hrvatske utjecale su na demografske pojave i procese na prostoru županije. Tako su najvidljiviji utjecaji političkih zbivanja bili prisutni 40-ih godina 20. stoljeća i u vrijeme Domovinskog rata kada je došlo do iseljavanja određenih etničkih skupina s promatranog prostora što je uticalo na promjenu i u etničkom, a tako i vjerskom sastavu stanovništva. Gospodarska kriza iz 2008. godine i ulazak Hrvatske u Europsku uniju politički i gospodarski su razlozi koji su utjecali ponajviše na ukupni broj stanovnika Brodsko-posavske županije, ali i na pojedine demografske strukture. Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju otvoreno je novo tržište rada koje je privuklo veliki broj stanovništva, a gospodarska kriza koja je utjecala kroz smanjenje broja radnih mjesta navela je lokalno stanovništvo na emigraciju u potrazi za boljim životom.

Hipoteza 2: *Brodsko-posavska županija u 21. stoljeću bilježi negativne demografske trendove uz izraženu emigraciju i senilizaciju.* je također potvrđena. Brodsko-posavska županija u 21. stoljeću susreće se s depopulacijom, senilizacijom, padom nataliteta te povećanom emigracijom. Promatrani prostor je od 2001. do 2011. godine kada su provedeni popisi stanovništva u Republici Hrvatskoj iselilo nešto manje od 20 000 stanovnika. Navedena brojka je zasigurno i veća u kasnijim godinama s obzirom da ulazak

Hrvatske u Europsku uniju koja je privukla veliki broj nezaposlenog stanovništva. Natalitet je pao od 2001. do 2011. godine, ali prema projekcijama nastavit će padati dok je mortalitet u istome razdoblju porastao. Domovinski rat koji je bio pokretač i katalizator negativnih demografskih trendova u Brodsko-posavskoj županiji samo je ubrzao gore spomenute negativne procese. U 21. stoljeću došlo je i do ubrzavanja senilizacije što je i jedno od obilježja postranzicijske faze razvoja dobno-spolnog sastava stanovništva čije je obilježje kontrakcija mlade skupine i ekspanzija stare skupine stanovništva. Kroz 21. stoljeće smanjivao se udio mladog stanovništva, a paralelno je rastao udio starog stanovništva.

Hipoteza 3: *Veličina kućanstava u Brodsko-posavskoj županiji smanjivat će se kroz razdoblje od 1857. do 2011. godine.* je potvrđena. Prema dostupnim podacima 1890. godine na prostoru Brodsko-posavske županije živjelo je 99 979 stanovnika u 13 525 kućanstava. Vidljivo je iz navedenih podataka kako su 1890. prosječna veličina kućanstva činile su 7,4 osobe. Nakon dvaju svjetskih ratova došlo je do promjena i u veličini kućanstva te je tako 1981. godine prosječna veličinu kućanstva činile 3,42 osobe, a 2011. godine 3,03 osobe. Došlo je do različitih promjena koje su utjecale na smanjivanje članova u obitelji. U 19. stoljeću vladala visoka stopa infantilnog mortaliteta te se zbog toga stvaralo više djece, dok je u 21. stoljeću situacija takva da veliki dio roditelja gleda u smjeru da si prvo osigura siguran posao i dom tek se onda odlučuju na širenje obitelji.

Hipoteza 4: *Prirodni prirast glavni je faktor koji je utjecao na porast ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1971. do 1991. godine* je potvrđena. Podatci prikazani u radu govore u prilog k tome kako je bez obzira na negativni ukupni migracijski saldo od 1971. do 1991. godine Brodsko-posavska županija bilježila porast ukupnog broja stanovnika. Pozitivne stope prirodnog kretanja stanovništva u navedenom razdoblju povezane su s „baby-boomom“ nakon Drugog svjetskog rata jer su tada rođena djeca upravo u ovome razdoblju bila reprodukcijски sposobna. Obje bivše općine na prostoru Brodsko-posavske županije u navedenom razdoblju imale su pozitivno prirodno kretanje stanovništva. Bivša općina Slavonski Brod bila je prostor koji je održavao pozitivne demografske trendove na području Brodsko-posavske županije s obzirom da je prostor bivše općine Nova Gradiška bilježio manji prirodni prirast, ali i daleko negativniji migracijski saldo. Može se zaključiti kako je bivša općina Slavonski Brod više doprinijela pozitivnim demografskim trendovima na prostoru Brodsko-posavske županije s obzirom da je imala i veći prirodni prirast i pozitivniji migracijski saldo od bivše općine Nova Gradiška.

Trenutna demografska slika i situacija u Brodsko-posavskoj županiji nije dobra, a prema projekcijama bit će sve gora. Stanovništvo se masovno iseljava iz županije, mladi sve više i više gube vjeru da će doći do promjena na bolje što uvelike utiče na pitanje opstojnosti društva na kakvo se naviklo. Mladih će u budućnosti biti sve manje, dok će starih biti sve više što dakako nije dobar scenarij za budući demografski razvoj. Velika gospodarska kriza i ulazak Hrvatske u Europsku uniju već su utjecali na negativnu demografsku sliku županije, a pandemija COVID-19 virusa mogla bi također potaknuti novi val emigracije s obzirom da je sve manje otvaranja novih mjesta, a sve više dolazi do zatvaranja radnih mjesta čime se povećavaju stope nezaposlenosti.

Popis literature

1. Akrap, A., 2015: Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051., *Bogoslovska smotra*, 85(3), 855-868.
2. Babić, D., 1997: Sociodemografske promjene stanovništva Brodsko-posavske županije uzrokovane Domovinskim ratom, *Migracijske i etničke teme*, 13(3), 241-266
3. Babić, D., 2001: Institucije i ratni migranti: percepcija aktivnosti i ostvareni kontakti (Brodsko--posavska županija), *Migracijske i etničke teme*, 17(1-2), 127-147
4. Babić, D., 2002: Oprost i pomirenje kao pretpostavke suživota: proces koji je počeo ili utopijski izazov? (slučaj Brodsko-posavske županije), *revije za sociologiju*, 33 (3-4), Zagreb, 197-211
5. Babić, D., 2003: Etničke promjene u strukturi stanovništva slavonskih županije između dvaju popisa (1991.–2001.), *Migracijske i etničke teme*, 19 (1), Zagreb, 47-68
6. Balta, I., 2001: Kolonizacija u Slavoniji od početka XX. stoljeća s posebnim osvrtom na razdoblje 1941.–1945. godine, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 43, 459–478
7. Bara, M., Lajić, I., 2009: Prisilne, iznuđene i organizirane migracije u etnodemografskom oblikovanju Hrvatske: primjer Slavonije, *Migracijske i etničke teme*, 25(4), 337-362
8. Bara, M., Lajić, I., 2010: Etnodemografski razvoj Slavonije u dvadesetom stoljeću (utjecaj ratova i kolonizacija, Migracije i regionalni razvoj Hrvatske. Zagreb, Institut za migracije i narodnosti, 85-118.
9. Čipin, I., Akrap, A., Knego, J., Međimurec, P., Đurđević, 2014: *Demografski scenariji i migracije*, Stručna podloga za izradu Stretgije prostornog razvoja Republike Hrvatske, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Katedra za demografiju
10. Franković, D., 1958: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor, 1958
11. Gabričević, A., 2002: Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad-Varaždin
12. Gaćeša, N., 1984: *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji: 1945.–1948.*, Matica srpska, Odeljenje za društvene nauke, Novi Sad, 1984

13. Hrkać, D., 2009: Demografski razvoj Broda 1869–1890. godine, *Radovi*, 41(1), 267-303
14. Jelić-Butić, F., 1978: Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska: 1941.–1945. Zagreb: Liber – Školska knjiga
15. Jelić, I., 2008: Nacionalna i vjerska struktura stanovništva Brodsko-posavske županije 1991.-2001., *Časopis za suvremenu povijest*, 40(2), 315-340
16. Kevo, M., 2007: Kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije, 1981.-1991.-2001., *Časopis za suvremenu povijest*, 40 (1), Zagreb, 237-268
17. Klempić Bogadi, S., Lajić, I., 2014: Suvremena migracijska obilježja statističkih jedinica Republike Hrvatske, *Migracijske i etničke teme*, 30(3), 437-477.
18. Kolar-Dimitrijević, M., 1991: Utjecaj Prvog svjetskog rata na kretanje stanovništva i stočarstva na području Hrvatske i Slavonije, *Radovi*, 24(1), 41-56
19. Kolar-Dimitrijević, M., 2014: Agrarna reforma u Hrvatskoj nakon Prvoga svjetskog rata, *Hrvatska revija*, 3, 44-50
20. Kraljevski zemaljski statistički ured, 1913: *Statistički godišnjak Kraljevina Hrvatske i Slavonije, I. dio*, 1, Zagreb, 924.
21. Krnić, Z., 1966: O iseljavanju pripadnika Njemačke narodne skupine (Volksdeutschera) iz NDH za vrijeme II svjetskog rata, Zbornik 4, HIS, Slavonski Brod, 1966., 78.
22. Lajić, I., 2004: Noviji razvoj stanovništva Hrvatske – regularno i neregularno kretanje stanovništva, *Migracijske i etničke teme*, 20(2-3), 171-185
23. Matić, B., Vretenar, M., 2009: Gospodarstvo i financijske institucije Brodsko-posavske županije od sredine 18. do sredine 20. stoljeća, *Ekonomski vjesnik*, 1 (2), Zagreb, 284-295
24. Matićka, M., 1987: Kolonizacija u Hrvatskoj 1945–1948. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 19(2), 27-53.
25. Matićka, M., 1990: Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj od 1945. do 1948. Zagreb: Školska knjiga – Stvarnost.
26. Matićka, M., 2002: Povijesne okolnosti evolucije seljačkog posjeda u Hrvatskoj u 20. stoljeću. (U: Štambuk, Maja, Rogić, Ivan, Mišetić, Anka), *Prostor iza : kako modernizacija mijenja hrvatsko selo*. Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 177-196.
27. Milinković, D., 1996: Populacijska politika, *Ljetopis socijalnog rada*, 3(1), 99-109

28. Mioković, M., 2017: Kulturni i gospodarski razvoj grada Broda u djelima istaknutih Brođana, Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
29. Mrđen, S., 2002: Narodnost u popisima – promjenljiva i nestalna kategorija. Stanovništvo, 40 (1-4), 77-103
30. Nejašmić, I., 1991: Depopulacija u Hrvatskoj – korijeni, stanje, izgledi. Zagreb: Globus
31. Nejašmić, I., 2008: *Stanovništvo Hrvatske: demogeografske studije i analize*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.
32. Nejašmić, I., 2014: Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa, *Migracijske i etničke teme*, 30(3), 405-435
33. Nejašmić, I., Toskić, A., 2013: Starenje stanovništva u Hrvatskoj–sadašnje stanje i perspektive, *Hrvatski geografski glasnik*, 75.(1.), 89-110
34. Palić, M., 1975: Dragiša Jović - Mile Konjević, Radnički pokret u Slavonskom Brodu između dva svjetska rata, Historijski institut Slavonije i Baranje, Slavonski Brod 1974, *Časopis za suvremenu povijest*, 7(2), str. 207-210
35. Pernar, M., 2010: Roditeljstvo, *Medicina Fluminensis*, 46(3), str. 255-260.
36. Pokos, N., 2017: Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, *Političke analize* 8(31), 16-23
37. Ruškan, K., 2015: *Povijesni razvoj Nove Gradiške*, Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
38. Šimončić-Bobetko, Z. (1997): Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941., Zbornik Muzeja Đakovštine, 4(1), 57-81.
39. Šterc, S., 1992: Prostorni i demografski aspekti revitalizacije ruralnih naselja u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja* 1(1(1)), 127-157
40. Švob, M., 1998: Naseljavanje Židova u Slavoniju: prema popisima stanovništva od 1857. do 1991. i drugim dokumentima, *Migracije u Hrvatskoj - regionalni pristup*. Zagreb, Institut za migracije i narodnosti, 171-208
41. Tomičić, L. 2019: *Demogeografska obilježja Brodsko-posavske županije*, Završni rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet
42. Tvrdojević, J., 2013: *Demografski razvoj Brodsko-posavske županije*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet
43. Vonić, D., 2012: *Razvoj školstva od 19. stoljeća do početka 20. stoljeća*, Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet

44. Vranješ Šoljan, B., 2006): Maria Szumska Dabrowska o poljskim doseljenicima u Bosni 1935. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 38(3), 955-965.
45. Vrbošić, J., 1997: Kategorije i brojčano stanje kolonista u Slavoniji i Baranji između dva svjetska rat, *Društvena istraživanja*, 6 (2-3), 293–310.
46. Wertheimer-Baletić, A., 2005: Demografija Hrvatske - aktualni demografski procesi, *Diacovensia*, 13(1), 97-118
47. Wertheimer-Baletić, A., 2006: Eksplicitna i implicitna populacijska politika u europskim zemljama, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 4(1), 1-22
48. Wertheimer-Baletić, 2012: Demografski okviri radne snage u Hrvatskoj u prvoj polovici 21. stoljeća
49. Wertheimer-Baletić, A., Akrap, A., 2014: *Prostorni aspekt demografskih potencijala u Hrvatskoj 2011.-2051.* (U: Družić, G. i Družić, I.), Razvojni potencijali Hrvatskog gospodarstva.
50. Zupanc, I., 2007: Popis stanovništva 1857. godine, <https://geografija.hr/popis-stanovnistva-1857-godine/> (24.04.2021)
51. Živić, D., 1995: Promjene u dinamici stanovništva istočne Hrvatske 1948. – 1991., *Geografski glasnik*, 57 (1), Zagreb, 71-92
52. Živić, D., 1998: Razvoj etničke strukture Istočne Hrvatske u drugoj polovici 20. stoljeća, *Hrvatski geografski glasnik*, 60 (1), Zagreb, 75-103
53. Živić, D., 2005: Demografski ratni gubici kao determinanta razvoja stanovništva Istočne Hrvatske u razdoblju 1991.–2001., *Migracijske i etničke teme*, 21 (1-2), 123-141
54. Živić, D., 2018: Depopulacija i starenje u Istočnoj Hrvatskoj, *Diacovensia* 26(4), 657-679

Popis izvora

1. Balen, V., 2020: Najbolji po izdavanjima za vrtiće, Lokalni.hr, <https://lokalni.vecernji.hr/zupanije/najbolji-po-izdvajanjima-za-vrtice-21803> (22.04.2021)
2. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 marta 1931 godine, Knjiga III, Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938
3. Državna geodetska uprava: Registar prostornih jedinica, 2021, www.dgu.hr (22.04.2021)
4. Europski strukturni i investicijski fondovi, 2021: Projekt Slavonija, Baranja i Srijem, <https://strukturnifondovi.hr/projekt-slavonija-baranja-srijem/> (22.04.2021)
5. Majstorić, I., 2020: Iseljavanje iz Hrvatske od ulaska u EU i neizvjesna (demografska) budućnost, mimpladi.hr, <https://mimpladi.hr/poduzetnistvo/iseljavanje-iz-hrvatske-od-ulaska-u-eu-i-neizvjesna-demografska-buducnost> (22.04.2021)
6. Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1990. po naseljima, Knjiga V, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 1998
7. Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., Stanovništvo – županije, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, <https://www.dzs.hr/> (22.04.2021)
8. Popis stanovništva 1961., knjiga XI, pol i starost, rezultati za naselja, Socijalistička federativna republika Jugoslavija, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1965
9. Popis stanovništva 1981, porodična i neporodična domaćinstva prema broju članova i porodice prema sastavu
10. Popis stanovništva 1981, sastav stanovništva prema dobi i spolu po naseljima, 1981.
11. Popis stanovništva 1991, sastav stanovništva prema dobi i spolu po naseljima, 1991.
12. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 1991., 2001. i 2011. godine, Prirodno kretanje stanovništva po županijama, gradovima i općinama, DZS, Zagreb, www.dzs.hr
13. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima 2001, DZS, Zagreb, www.dzs.hr
14. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. god, Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, www.dzs.hr
15. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Migracije stanovništva Republike Hrvatske 2011. godine, DZS, Zagreb, www.dzs

16. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Privatna kućanstva prema broju članova 2011, DZS, Zagreb, www.dzs.hr
17. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, www.dzs.hr
18. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema vjeri po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, www.dzs.hr
19. Popis stanovništva, kućanstava i stanova, 2011., Metodološka objašnjenja, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, <http://www.dzs.hr/> (24.04.2021.)
20. Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2021: Demografske mjere JLP(R)S-ova u 2020. godini, <https://demografijaimladi.gov.hr/> (22.04.2021)
21. Stopa registrirane nezaposlenosti, stanje 31. ožujka. 2019, DZS, Zagreb, www.dzs.hr
22. Stopa registrirane zaposlenosti, stanje 31. ožujka. 2019, DZS, Zagreb, www.dzs.hr
23. Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, Narodne novine, br. 90/92, <https://narodne-novine.nn.hr/> (22.04.2021)
24. Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, Narodne novine, br. 86/06, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_07_86_2045.html (22.04.2021)

Popis slika, tablica i priloga

Popis slika

Sl. 1. Administrativna podjela Brodsko-posavske županije 2011. godine.....	7
Sl. 2. Kretanje ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1857. do 1910. godine.....	8
Sl. 3. Prirodna promjena stanovništva u Slavonskom Brodu u razdoblju 1869. – 1890. godine.....	9
Sl. 4. Preminuli u Slavonskom Brodu u razdoblju 1869. – 1890. godine prema dobnim skupinama.....	11
Sl. 5. Kretanje ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1910. do 1948. godine.....	14
Sl. 6. Kretanje ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1953. do 1991. godine	26
Sl. 7. Sastav stanovništva prema dobi u bivšoj općini Slavonski Brod 1961. godine	29
Sl. 8. Sastav stanovništva prema dobi u bivšoj općini Nova Gradiška 1961. godine	30
Sl. 9. Dobno-spolni sastav stanovništva bivše općine Nova Gradiška 1981. godine	36
Sl. 10. Dobno-spolni sastav stanovništva bivše općine Slavonski Brod 1981. godine	37
Sl. 11. Dobno-spolni sastav stanovništva bivše općine Nova Gradiška 1991. godine	38
Sl. 12. Dobno-spolni sastav stanovništva bivše općine Slavonski Brod 1991. godine.....	38
Sl. 13. Kućanstva prema broju članova u Brodsko-posavskoj županiji 1981. godine	39
Sl. 14. Kretanje ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1981. do 2011. godine	43
Sl. 15. Udio migranata u ukupnom stanovništvu Brodsko-posavske županije 2011. godine.....	49
Sl. 16. Dobno-spolni sastav stanovništva Brodsko-posavske županije 2001. godine	52
Sl. 17. Dobno-spolni sastav stanovništva Brodsko-posavske županije 2011. godine	52
Sl. 18. Broj nezaposlenog stanovništva u Brodsko-posavskoj županiji 2011. godine	54
Sl. 19. Broj kućanstava prema broju članova u Brodsko-posavskoj županiji 2011. godine.....	55
Sl. 20. Projekcija ukupnog broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 2011. do 2051. godine.....	57

Popis tablica

Tab. 1. Broj poroda u gradu Slavonskom Brodu prema vjerskoj pripadnosti u razdoblju 1869. – 1890. godine	10
Tab. 2. Etnička struktura stanovništva Brodsko-posavske županije 1900. i 1910. godine..	12
Tab. 3. Stope pismenosti stanovništva u gradu Slavonskom Brodu prema dobnim i spolnim skupinama 1931. godine	20
Tab. 4. Stope pismenosti stanovništva u gradu Novoj Gradišci prema dobnim i spolnim skupinama 1931. godine	21
Tab. 5. Stope pismenosti stanovništva iz ruralnih područja Brodsko-posavske županije prema dobnim i spolnim skupinama 1931. godine	22
Tab. 6. Etnička struktura stanovništva Brodsko-posavske županije 1910. i 1948. godine..	25
Tab. 7. Kretanje broja stanovnika i pokazatelji promjena na prostoru Brodsko-posavske županiju u razdoblju od 1948. do 1991. godine	27
Tab. 8. Kretanje ukupnog broja stanovnika i pokazatelji promjena za bivšu općinu Slavonski Brod u razdoblju od 1948.do 1991. godine	28
Tab. 9. Kretanje ukupnog broja stanovnika i pokazatelji promjena za bivšu općinu Nova Gradiška od 1948.do 1991. godine	28
Tab. 10. Prirodno kretanje broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1971. do 1991. godine	30
Tab. 11. Prirodno kretanje broja stanovnika bivših općina Nova Gradiška i Slavonski Brod od 1971. do 1991. godine	31
Tab. 12. Kretanje gradskog i seoskog stanovništva u Brodsko-posavskoj županiji te bivšim općinama Nova Gradiška i Slavonski brod od 1953. do 1991. godine	33
Tab. 13. Migracijski saldo za Brodsko-posavsku županiju i bivše općine Nova Gradiška i Slavonski Brod od 1971. do 1991. godine	34
Tab. 14 Broj pripadnika pojedine narodnosti u Brodsko-posavskoj županiji od 1953. do 1991. godine	35
Tab. 15. Vjerski sastav stanovništva bivših općina Nova Gradiška i Slavonski Brod 1991. godine	40
Tab. 16. 16. Narodnosna struktura stanovništva slavonskih županija 1991. godine	44
Tab. 17. Narodnosna struktura stanovništva slavonskih županija 2001. godine	45
Tab. 18. Narodnosna struktura stanovništva Brodsko-posavske županije 2011. godine	45

Tab. 19. Prirodno kretanje broja stanovnika Brodsko-posavske županije 1991., 2001. i 2011. godine.....	46
Tab. 20. Kretanje gradskog i seoskog stanovništva Brodsko-posavske županije od 1991. do 2001. godine	46
Tab. 21. Doseljeni iz inozemstva na prostor Brodsko-posavske županije od 1981. do 2011. godine.....	48
Tab. 22. Stanovništvo Brodsko-posavske županije rođeno u inozemstvu prema državi rođenja 2001. godine	48
Tab. 23. Vjerski sastav stanovništva Brodsko-posavske županije 2001. godine	50
Tab. 24. Vjerski sastav Brodsko-posavske županije 2011. godine	51
Tab. 25. Projekcija broja stanovnika Brosko-posavske županije prema dobnim skupinama od 2011. do 2051. godine.....	58

Popis priloga

Priprema za nastavni sat geografije

PISANA PRIPREMA ZA NASTAVNI SAT GEOGRAFIJE		
Naziv i sjedište škole		
Obrazovni program (zanimanje)	Opća gimnazija	
Ime i prezime nastavnika	Stjepan Zarožinski	
Datum izvođenja nastavnog sata	Studeni, 2021.	
Naziv nastavne jedinice	Demografske pojave i procesi u Brodsko-posavskoj županiji	
Razred	2.	
Tip sata	Obrada	
Kompetencije	Ishodi učenja	Zadatci kojima ću provjeriti ishode
1. Geografska znanja i vještine	Izrađuje linijski dijagram kretanja projiciranog broja stanovnika Brodsko-posavske županije prema dobnim skupinama od 2011. do 2051. godine uz pomoć IKT-a.	U programu Microsoft Excel izradi linijski dijagram kretanja projiciranog broja stanovnika Brodsko-posavske županije prema dobnim skupinama od 2011. do 2051. godine.
	Izračunava indeks starosti stanovništva 2011. i 2051. godine za prostor Brodsko-posavske županije uz pomoć IKT-a.	U programu Microsoft Excel izračunaj indeks starosti stanovništva Brodsko-posavske županije 2011. i 2051. godine pomoću zadanih podataka.
	Uspoređuje izračunate demografske podatke i izrađeni dijagram s podacima drugih slavonskih županija.	Usporedi linijski dijagram kretanja projiciranog stanovništva Brodsko-posavske županije od

	<p>Navodi uzroke koji su potaknuli emigraciju iz Brodsko-posavske županije od 90-ih godina 20. stoljeća do danas.</p> <p>Osmišljava demografske mjere kojima bi usporio depopulaciju i potaknuo porast nataliteta na prostoru Brodsko-posavske županije.</p>	<p>2011. do 2051. godine sa zadanim linijskim dijagramom koji prikazuju kretanje projiciranog broja stanovnika drugih slavonskih županija. Koja će slavonska županija imati najveći apsolutni pad ukupnog broja stanovnika, a koja najmanji do 2051. godine? Koja slavonska županija je 2011. godine imala najveći, a koja najmanji indeks starosti? Koja će slavonska županija imati najmanji, a koja najveći indeks starosti 2051. godine?</p> <p>Navedi uzroke koji su utjecali na emigraciju iz Brodsko-posavske županije od 90-ih godina 20. stoljeća do danas.</p> <p>Predloži demografske mjere kojima bi se usporila depopulacija Brodsko-posavske županije i mjere kojima bi se potaknuo rast nataliteta u istome području.</p>
<p>2. Povezanost s očekivanjima MPT učiti kako učiti</p>	<p>uku B.4/5.1. Učenik samostalno određuje ciljeve učenja, odabire pristup učenju te planira učenje</p> <p>uku D.4/5.1. Učenik stvara prikladno fizičko okruženje za učenje s ciljem poboljšanja koncentracije i motivacije.</p>	

3. Povezanost s očekivanjima MPT osobni i socijalni razvoj	osr A.4.3. Razvija osobne potencijale osr B.4.2. Suradnički uči i radi u timu	
4. Povezanost s očekivanjima MPT IKT	ikt A.4.1. Učenik kritički odabire odgovarajuću digitalnu tehnologiju. ikt C.4.4. Učenik samostalno i odgovorno upravlja prikupljenim informacijama. ikt D.4.1. Učenik samostalno ili u suradnji s drugima stvara nove sadržaje i ideje ili preoblikuje postojeća digitalna rješenja primjenjujući različite načine za poticanje kreativnosti.	
TIJEK NASTAVNOG SATA		
Etape sata	Cilj etape	Opis aktivnosti učenika
Uvod (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> ○ poticanje znatiželje ○ najava cilja 	<p>Učenici na početku sata gledaju kratki video prilog o iseljavanju mladih iz Hrvatske u kojemu svoje mišljenje daju neki od hrvatskih demografa, ali i prolaznici s ulice. Učenici nakon što su pogledali video prilog s učiteljem usmeno raspravljaju o stavovima koje su čuli u prilogu te odabrani učenici kritički komentiraju prilog koji su pogledali. Odabrani učenici usmeno iznose svoje stavove o trenutnoj depopulaciji i iseljavanju mladih iz Hrvatske.</p> <p>Slušaju najavu učitelja o temi nastavnog sata „Demografske pojave i procesi u Brodsko-posavskoj županiji“ i naslov nastavne jedinice zapisuju u svoje bilježnice.</p>
Glavni dio sata (30 min)	<ul style="list-style-type: none"> -razvijanje vještine rada u paru -razvijanje vještine rada na računalu - razvijanje vještine izrade linijskog dijagrama i pridržavanja pravila - razvijanje statističke vještine računanja indeksa starosti 	<p>Prema uputi učitelja formiraju parove, slušaju upute učitelja o postupku izrade linijskog dijagrama kretanja broja stanovnika Brodsko-posavske županije prema dobnim skupinama prema zadanim podacima. Učenici u parovima sjedaju za računalo, otvaraju svoje učeničke datoteke u kojima se nalaze podaci za izradu linijskog dijagrama. Učenici otvaraju program Microsoft Excel i pomoću zadanih podataka i dobivenih uputa izrađuju linijski dijagram. Učenici po završetku izrade dijagrama isti spremaju u svoje učeničke datoteke.</p> <p>Učenici otvaraju u svojim učeničkim datotekama tablicu s podacima i formulom pomoću kojih će izračunati indeks starosti stanovništva Brodsko-posavske županije za zadane godine. Učenici otvaraju program Microsoft Excel i u njemu izračunavaju</p>

	<p>-razvijanje vještine interpretiranja grafičkih priloga</p> <p>-razvijanje vještine usmenog izlaganja</p> <p>-razvijanje kreativnog mišljenja</p>	<p>indeks starosti, a po završetku rada svoje radove pohranjuju u učeničke datoteke.</p> <p>Učenici po završetku izrade linijskog dijagrama i računanja indeksa starosti svoje podatke uspoređuju s podacima na slajdu učiteljeve prezentacije i po potrebi ispravljaju radove. Odabrani učenici uspoređuju podatke prikazane dijagramom za područje Brodsko-posavske županije s podacima za druge slavonske županije i izvode zaključke. Učenici uspoređuju koje će županije imati najveći apsolutni pad stanovništva, a koje najmanji te usmeno iznose svoja mišljenja i stavove o demografskoj slici Slavonije u budućnosti. Učenici uspoređuju i indekse starosti Brodsko-posavske županije s indeksima starosti drugih slavonskih županija koji će biti prikazani na slajdu te analiziraju koja će županija imati najveći udio starih, a koja najmanji udio starih 2051. godine te usmeno iznose zaključne probleme koji proizlaze iz priloženih podataka.</p> <p>Učenici uz pomoć interneta i ranije stečenih znanja iz geografije, ali i drugih nastavnih predmeta, prvenstveno povijesti, u svoje bilježnice zapisuju razloge koji su doveli do emigracije i depopulacije Brodsko-posavske županije od 90-ih godina 20. stoljeća do danas. Odabrani učenici čitaju svoje odgovore te s učiteljem i ostalim učenicima raspravljaju koliko su pojedini događaji u Hrvatskoj i svijetu utjecali na emigraciju i depopulaciju navedenog kraja.</p> <p>Učenici u parovima osmišljavaju demografske mjere kojima bi usporili emigraciju i potakli rast nataliteta u Brodsko-posavskoj županiji.</p>
<p>Završni dio sata (10 min)</p>	<p>o primjena naučenog</p>	<p>Učenici u parovima izlažu svoje demografske mjere kojima bi usporili emigraciju i potakli rast nataliteta u Brodsko-posavskoj županiji dok ostali učenici prate njihova izlaganja. Nakon učeničkih izlaganja učitelj potiče raspravu te uz pomoć primjera iz Hrvatske i svijeta pokazuje dodatne mjere kojima bi se moglo utjecati na ublažavanje negativnih demografskih trendova u županiji.</p> <p>Učenici će za kraj sata provesti samovrednovanje kroz koje će ocijeniti nastavni sat, zapisati što su novo naučili na satu te</p>

o formativno vrednovanje

sadržaje koji su im ostali nejasnima kako bi učitelj dobio uvid u usvojenost zadanih ishoda.

Učitelj provjerava što učenicima nije bilo jasno na nastavnom satu te im usmeno daje povratne informacije i dodatno im pojašnjava sadržaj za koji su pokazali da im je nejasan ili ga nisu usvojili.

Plan školske ploče

PowerPoint prezentacija

Demografske pojave i procesi u Brodsko-posavskoj županiji

Iseljavanje mladih iz Hrvatske

UPUTE ZA IZRADU LINIJSKOG DIJAGRAMA

- Preuzeti podatke iz vlastite učeničke datoteke
- Otvoriti prazan list u programu Microsoft Excel
- Označiti tablično prikazane podatke te u izbornoj traci kliknuti na umetanje i odabrati preporučeni dijagram
- Između preporučenih dijagrama odabrati linijski dijagram
- Po potrebi doraditi dijagram (dodati nazive osima, crte obojiti u crnu boju, prilagoditi veličinu slova na 12, font: Times New Roman)
- Dijagram po završetku spremiti u svoju učeničku datoteku pod nazivom: Prezime_Dijagram_BPŽ

Slajd 1.

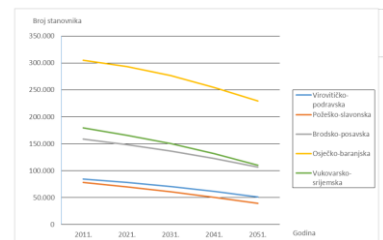
INDEKS STAROSTI

$$I_x = \frac{P_{65+}}{P_{0-14}} \times 100$$

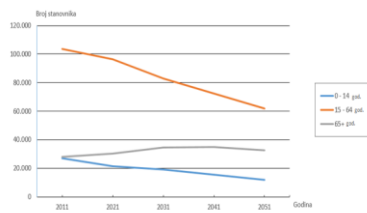
P₆₅₊ Broj stanovnika starih 60 i više godina

P₀₋₁₉ Broj stanovnika starih 0-14 godina

Slajd 2.

Slajd 3.

Slajd 4.

Županije	2011.	2021.	2031.	2041.	2051.
PSŽ	106,53	155,05	197,88	269,41	372,04
VPŽ	107,82	153,77	206,07	262,26	320,84
VSŽ	100,78	147,98	191,91	241,75	303,28
BPŽ	102,89	143,19	180,53	225,58	274,09
OBŽ	110,10	147,22	193,87	233,52	266,81

Slajd 5.

Koji su razlozi utjecali na depopulaciju i emigraciju Brodsko-posavske županije od kraja 90-ih do danas?

Slajd 6.

Slajd 7.

Demografske mjere	2016.	2020.
POŠ stanovništva, ugrađeni stanovnici	1.272	1.272
Subvencija stambenih kredita za mlade (brg vrtilica)	0	450
Kapitalna ulaganja u djeca vrtilica - državni proračun-EU, u kn	0	1.167.380,00
Produženi rad u mirovini (programi: ERF, brg vrtilica)	0	90
Produženi rad u mirovini (programi: ERF, obilježni zaposlenici)	0	306
Produženi rad u mirovini (programi: ERF, obilježni zaposlenici)	0	4.307
Produženi rad u mirovini (programi: ERF, u kn)	0	318.000,000
Dobrodošni list za djecu vrtilica	1.668	2.326
Redovna naknada za djecu vrtilica, mjesečni iznos sredstva	1.568	2.326
Neopozivni iznos naknade za novorođenčad	2.500	10.000
Produženi rad na plaći	2.600	4.000
Redovna naknada za djecu vrtilica, mjesečni iznos sredstva	2.601	1.543
Redovna naknada za djecu vrtilica	6.634	6.424

Slajd 8.

Slajd 9.

Nastavne metode

Metoda razgovora, metoda usmenog izlaganja, metoda rada na računalu, izravna i neizravna grafička metoda

Oblici rada

Frontalni, samostalni i rad u paru

Nastavna sredstva i pomagala

Računalo, projektor, bilježnica, dijagram kretanja ukupnog stanovništva slavonskih županija od 2011. do 2051. godine, dijagram kretanja stanovništva prema dobnim skupinama u Brodsko-posavskoj županiji od 2011. do 2051. godine, dijagram zastupljenosti trenutnih demografskih mjera u Brodsko-posavskoj županiji, statistički podaci, školski geografski atlas, zidna karta Hrvatske, vizualna sredstva, video zapis o iseljavanju Hrvata, listić za samovrednovanje

Popis literature i izvora za učitelja/nastavnika

Akrap, A., 2015: Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051., Bogoslovska smotra, 85(3), 855-868.

Babić, D., 1997: Sociodemografske promjene stanovništva Brodsko-posavske županije uzrokovane Domovinskim ratom, Migracijske i etničke teme, 13(3), 241-266

Čipin, I., Akrap, A., Knego, J., Međimurec, P., Đurđević, K., 2014: Demografski scenariji i migracije, Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Katedra za demografiju

Nejašmić, I., 2008: *Stanovništvo Hrvatske: demogeografske studije i analize*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.

Nejašmić, I., Toskić, A., 2013: Starenje stanovništva u Hrvatskoj—sadašnje stanje i perspektive, *Hrvatski geografski glasnik*, 75.(1.), 89-110

Pokos, N., 2017: Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, *Političke analize* 8(31), 16-23

Šterc, S., 1992: Prostorni i demografski aspekti revitalizacije ruralnih naselja u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja* 1(1(1)), 127-157

Wertheimer-Baletić, A., 2006: Eksplicitna i implicitna populacijska politika u europskim zemljama, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 4(1), 1-22

Wertheimer-Baletić, A., Akrap, A., 2014: Prostorni aspekt demografskih potencijala u Hrvatskoj 2011.-2051., *Razvojni potencijali Hrvatskog gospodarstva*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014, 19-52